

B2-páholy

Jelen töprengéseim tárgya a költészet. Még le sem írom a mondatot, máris érzem, mennyire dagályos, noha kétségtelenül igazságtartalommal bír. Változat. Az alábbi írásban a költészeztől töprengök. Ez viszont, így, már pontatlan. Mert mégis, miről töprengök? A költészet állapotáról? Aligha, legfeljebb, részben. A költészet mibenlétéről? Hát igen, arról el lehetne töprengeni egy életen keresztül, számottevő eredmény nélkül. Akkor miről van szó? Változat. A költészet vagy a versírás vagy a konkrét-írás vagy a szövegírás avagy a képírás avagy a betűírás avagy a fonikus költészet avagy a vizuális költészet avagy a rap-költészet avagy a slam poetry stb. körüljárásáról, mindéről vagy egyikéről se. Változat. Leginkább arról töprengök éppen, minek is a költészet, az ilyen vagy az amolyan, kinek a költészet, kell-e a költészet, van-e gyakorlati haszna a költészetnek, kereslete, befogadója, befogadása, adott esetben elfogadása. Ennyi probléma persze nem fér bele egy B2-es páholy terjedelmébe, így inkább csak jelzem, hogy ezeken töprengök, ha, így, a költészet napja körül.

Barátom és mesterem jut eszembe, aki egyetemi dolgozósobájában váratlanul odafordul hozzám, a kezdő, ám már akkor (is) nagy öntudattal bíró (akkor még valóban) fiatal költőhöz, és azt mondja: *Fura emberek maguk, költők. Ahelyett, hogy azt mondanák, éhes vagyok, azt mondják, harmadnapja nem eszem.* Ez a két mondat negyven év távolságából is elém-elém világlik, különösen a költészet napja körül, amikor a költészeztől töprengök. És akkor arra gondolok, a költészet mibenvalósága a nyelv. Egy drámaíró vagy egy prózaíró arra kell törekedjék, hogy a mindennapi, hétköznapi használatú nyelvnek a legközelebbi variánsát használja. Attól lesz, úgymond, *életszerű* a mű. Attól fogadjuk el, tételezzük és érezzük, éljük meg valóságnak a leírt szöveget. A költő által használt nyelv suta (lenne), és ki kell mondjuk, nevetséges (lenne) a hétköznapi nyelvhasználatba, tehát a mindennapi beszédmódok közé vetve. Akár Baudelaire albatrosza. Ő a költőt értette rajta. Érthette volna a nyelvet is. Így valóban nem kér senki enni, nem így jelzi bárki az éhességét. Aki pedig mégis így, az valóban vagy nagyon éhes, vagy valójában nem is éhes, csak az éhségről beszél. S most feldereng Hamsun. Visszatérve a derengésből: a szavak különös összekapcsolásával. De kellene-e ezek a gyakorlatiasságtól teljesen elszakított szavak, így-úgy, nem normálisan összekapcsolva, nekünk? Kell-e a költészet? Értelmetlennek tűnik a kérdés. Olyan, mintha azt kérdeznénk, kell-e az erdő madárfütty nélkül. Kell-e a patak csobogás nélkül? (Romantikusként romantikus, mi több, patetikus, de mit tegyek, ha ez jutott épp az eszembe?) Való igaz, nem a madárfüttyöt vágjuk ki, és nem abból csinálunk ládát és papírt, és nem a csobogás válik hasznossá számunkra, hanem a víz tápláló ereje. De, valljuk be, romantika ide, patetikusság oda, madár nélkül nincs erdő, és csobogás nélkül nincsen patak. A költészet lényege tehát a hiányában van jelen. Hogy nem hiányozhat. Miért nem? Mert. Nem? Nem. Harmadnapja töprengök.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVI. évfolyam 3. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene),
Hlavacska András (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggyűjtés), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (törtélel), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wehner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Napút-kör: **Csáji László Koppány**, **Csűrös Miklós**,
Doncsev Toso, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteltetlelbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája . . . . . borítóbelső

Előter

Három felkérés 3

Gyárfás Endre: A költő 4

Válogatott tizenegy

Ayhan Gökhan 5; Baley Endre 5; Babics Imre 6; Béki István 6; Barak László 7; Báthori Csaba 8; Csehy Zoltán 8; Benke László 9; Botár Attila 10; Czigány György 10; Cziczzer Olga 11; Győri László 11; Csontos János 12; Márton László 12; Dobozi Eszter 13; Lászlóffy Csaba 13; Fecske Csaba 14; Payer Imre 14; Füzesi Magda 15; Prágai Tamás 15; Horváth Ferenc 16; Pintér Lajos 16; Kerék Imre 17; Konczek József 18; Magyar Barna 19; Szálinger Balázs 19; Nagy Zopán 20; Németh István Péter 21; Rostás-Farkas György 21; Oláh András 22; Petőcz András 23; Tóth Éva 23; Petz György 24; Kiss Judit Ágnes 24; Pósa Zoltán 25; Rigó Béla 26; Suhai Pál 27; Szondi György 28; Korpa Tamás 28; Szkárosi Endre 29; Szócs Géza 30; Kukorelly Endre 30; Tamási Orosz János 31; Tandori Dezső 32; Varga Imre 34; Szauer Ágoston 34; Vitéz Ferenc 35; Vörös István 35; Zsille Gábor 36

Tamási Orosz János: Közelítések
az Anyanyelvaházhoz. 37

Fénykör

Bedecs László 44; Bertha Zoltán 45; Borcsa János 48; Gyimesi László 49; Halmi Tamás 50; Kabdebó Lóránt 50; Madár János 58; Pomogáts Béla 61; Szakolczay Lajos 62; Szepes Erika 65; Vasy Géza 68; Viltsek Béla 72

Mustra

Vasadi Péter: Tetőzés
(Bárdos László ismertetésével). 75

Tárlat

Wehner Tibor: A hiány színei, fényei és árnyai 78
Sóváradi Valéria festményei . . . színes melléklet

Hetedhét

Rainer Maria Rilke: Vergänglichkeit / Mulandóság . 81
 Báthori Csaba fordításai 82; Búzás Huba fordítása 83; Erdélyi Z. János fordítása 83; Füleki Gábor fordítása 84; Halasi Zoltán fordítása 84; Kerék Imre fordítása 85; Márton László fordítása 85; Németh István Péter fordítása 86; Varga Imre fordítása 86; Suhai Pál fordításai 87; Vörös István fordítása 88

Tizennegyedikmagunkban

Sztojcssev Sztetoszláv miniatűrjei 89

Téka

Sipos Lajos: Berda József Vácon. 91

Utassy József: Szabad egy szóra? 96

lancu Laura: Este a faluban (6) 98

Dobai Péter: S íme megcsendül a csönd;
 La belle dame sans merci;
 Merészelní minden médiumot 99
 Végh Attila: Az élet értelme 102

Ablak

Füleki Gábor: Elemekből egészet
 (Báthori Csaba: Elemi szonettek) 103

Ablak | Magasles

Viola Szandra: „Legyen a mű gond!”
 (Filip Tamás: Kő, papír, olló) 125

Hlavacska András: Családmagány
 (Halász Margit: Gyöngyhómok) 128

Marczinka Csaba: Az izzók teljesítménye
 (Molnár Illés: Hüllők és izzók) 130

Demus Zsófia: „Aznap az isten szabadnapos volt”
 (Potozky László: Nappá lett lámpafény) . . 132

Napút Hetedhét-díj

Dante Marianacci: Laudáció
 (Matolcsy Balázs fordítása) 135

E számunk szerzői. 128

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 83.

Handó Péter: Szín-tézisek
 (Tragédia-monológok Madách Imre szellemében)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

XVI. évfolyam 3. szám

Áprilisi tizenegyek

KULTÚRA 01

E számunk képzőművész vendége, a Munkácsy-díjas **Sóváradi Valéria** festészete és rajzművészete vég-ső soron természetelvű, realista szemléletű művészet, amelynek valóság-tükröztetését – valóság-kivá-gatát – valamifajta játékosan naiv, esetenként szelíd szürreális látás-mód árnyalja jellegzetesen egyénivé. Rajzművészete a hiány művészete: a megfestett, a megrajzolt, a képe-ken megjelenített világot szemlélve e világ fájdalmas hiányai, fenyegető ürességei tárulnak elénk.

(W.T.)

Három felkérés

Január-februárban – kifejezetten e számunk számára – három kérdéskéréssel kerestünk meg költőket, kritikusokat, műfordítókat (némelyeket két minőségükben is). Köszönjük mindazon hatvanöt barátunknak, akik válaszukkal, megoldásukkal most ezt az összeállítást gazdagítják, hogy „kötélnek álltak”, megtisztelték olvasóinkat.

A három megkereső levél szűkített szövegét tesszük a lap élén – előjáróban – most közzé: jó tallózást remélve.

Április 11. József Attila. Márai Sándor. A Napút sajátos módon szeretné egyedivé tenni 2014-ben a Költészet Napját.

Sokatokhoz fordulunk egybe tartozó kettős kéréssel:

a) Akrosztichon alkotására nógatunk kit-kit; a betűk száma mind a két ünnepnapos költő esetében: 11.

b) Ugye lehettek rávehető, hogy – bármily kegyetlen ez tán – összeállítják kortárs magyar költők válogatott tizenegyét, a magatokét? (A kérés rangsortalan névsort jelent.).

E kétágú (háromelemű) kérdés bármelyikére örömmel fogadjuk igeneteket. Várjuk, köszönjük a tizenegyeket.

(A szerkesztőség)

A *Válogatott tizenegy* címet kapott – így is hirdettük meg – egység alkotói megoldásai az 5–36. oldal között sorakoznak – tördelési szempont miatt nem teljesen betűrendben.

***

Körkérdést indítunk útnak a magyar költészet állapotáról: szeretnénk a költészet és az olvasó közötti párbeszédnek újabb átjárót nyitni, segítve az árnyalatok megfogalmazását, ösztökélve a megértés és elfogadás, a közeledés gesztusait. A válaszadásra felkértektől az alábbi három kérdésre (vagy csak valamelyikére) kértünk választ:

1. *Hogyan látom a mai költészet olvashatóságának határait „Én, a Kritikus”?*
2. *Vajon milyen befogadói tapasztalatra épülhet-építhet a mai költészet?*
3. *Kit és miért olvas, ajánl olvasásra?*

A folyóirat első számától, 1999 januárjától sok-sok számon át 27 költő válaszolt ugyanezekre a kérdésekre. 15 év múltán ezúttal a kritikusokat, irodalomtörténészeket kerestük meg ugyanezen kérdésekkel. Tizenketten válaszoltak, köszönjük. Közöljük.

(A költők akkor időrendben: Határ Győző, Kárpáti Kamil, Tandori Dezső, Rakovszki Zsuzsa, Orbán Ottó, Varró Dániel, Kukorelly Endre, Petőcz András, Pintér Lajos, Ladik Katalin, Lackfi János, Tózsér Árpád, Vasadi Péter, Somlyó György, Vári Fábián László, Petri György, Marsall László, Zalán Tibor, Jász Attila, Döbrentei Kornél, Vörös István, Cselényi László, Veress Miklós, Kovács András Ferenc, Parti Nagy Lajos, Ágh István. Ferencz Győző.)

A kifejtő válaszok *Fénykör* rovatunkban olvashatóak: 44–74. oldal.

***

Felhívás Rilke-fordításra

Szerkesztőségünk látókörében is közel tucatnyian vannak jeles Rilke-tolmacsolók. Megkeressük őket is, talán kötélnék állnak.

Kedves szerzőnk, Suhai Pál szíves invitálását tesszük közzé most – nem nagy körben, csak a magunkéban; „Álljon ki a gátra, aki legény (vagy leány), velem pár Rilke-szóra” – szól barátunk sokakhoz fordulása. Ez a mi kérésünk is. Nem verseny ez, nem egymásnak feszülés, pusztán: nemes játék.

... Szólt a névre szóló megkeresés s a csak a honlapunkon meghirdetett esemény: A kétszer négy soros, eddig lefordítatlan Rilke-strófákat kinek-kinek németül elküldtük, illetve közzétettük. Suhai Pál nyersfordítása és magyarázó jegyzetei a mostani publikálásra készültek el, először olvashatóak.

Mintegy tucatnyi műtolmacsolói próbálkozás érkezett hozzánk; végül szerkesztőségi határozás után csak a felkért fordítók megoldásait tesszük most glédasorban közzé, kettejük esetében az elküldött két megoldást is.

Világirodalmi rovatunk ad helyet (81–88. oldal) a német klasszikus verséből tizenegy költő billentyűzetén született tizenhárom magyar változatnak.

Gyárfás Endre

A költő

A költő: fehér holló.
Ritka. Melle szemet szúr
minden sanda vadásznak,
hogyha sötétül az ég, vagy
sűrűbbödnék a felhők.
Nem fél. Arra ügyel csak
nyíl-és szennyzivatárban:
tisztá maradjon a tolla.

Válogatott tizenegy

Ayhan Gökhan

Takács Zsuzsa
Gerevich András
Lackfi János
Borbély Szilárd

Térey János
Tolnai Ottó
Tandori Dezső

Sajó László
Kántor Péter
Vörös István
Bereményi Géza

Baley Endre

Ágh István
Buda Ferenc
Bereményi Géza
Csoóri Sándor

Farkas Árpád
Hétfári Andrea
Iancu Laura

Kiss Anna
Kiss Benedek
Oláh Zoltán
Utassy József

Csillagszegecsek

A Költészet Napjára, 2014

Jegyenemagányú pillanatok:
Ócska kabátját lobogtatja az alkonyat.
Zsilettpenge-élű verssorok lüktetnek fejemben,
Elrobogott rég a tehervonat.
Fényfosztott fapadok hallgatnak
Aláhulló hópihe-hangjegyeket:
Talán lesznek még képek,
Talán lesznek még énekek.
Idegen idősík időzik ideleln,
Látod, nevedet mégis az égre szegecselem,
Az égre szegecselem.

Babics Imre
József Attila

Jobb neked árnyként árnyak közt vagy ahol van a lelked;
ócska beszéd formátlanul, ennyi a líra manapság,
zsebmetszők hivatalban, bankban, távorozás megy,
ezt nevezik rendnek; ma se telne libára, neked nem:
fájdalom, állandó a hazánkban a sárga irigység.

Arcod könyveken, ám alig olvas – s hogy mit!– a néped,
tükrünk vagy, csakhogy belenézni kevés mer a sokból:
torz vigyorával a győztes anyag gúnyolja világunk,
isteni érvektől elfordul a démonizált zöm,
létünk mégis erősítéd szép verseid által,
azt hiszem, ennyi. Nyugodj békében, néhai ember.

Béki István
Olthatatlan

Járomban jajongok,
Ó! siratom eltemetett anyám, temetetlen apám,
Zsilettpengét markolok,
Etelka öle menedék,
Ferencváros, Ferencváros, fekete, fekete.

Asszonyom neve legyen
Türelem, türelem s ne
Tüskés vércsepp-virág,
Igéző, hús-vér szeretet, szeretet,
Légies létező, szerető
Ajándék legyen, s szemfedő, szemfedő.

Barak László

Sírfelirat I.

Jónak teremte a világ őt is.
Ódákat zenghetett volna érte.
Zsíros torok, olcsó örömök híján
Eszméltsz viszont magára:
Félistenek helyett ő maga a teremtető mérce...

Ama másfél mázsa,
Tenyérvós is hiába szédítette volna.
Tétova hitek, öldöklő vágycsók,
Igazságok, gazságok bújócskáztak veled,
Lassan tűnődve úgy jutott el aztán
A végig, mint akinek a világon csakis az a dolga...

Sírfelirat II.

Magyar volt hőszünk ízig-véríg!
Árjakkal nem, meg páriákkal sem kokettált,
Ragyogóban meglátta a hazug bizsuzt,
Akarásban, ami csökötten ágaskodna égig,
Igazgyöngyben, ami affektál.

Senki fia lett belőle mégis?
Ágrólszakadt, árva világcsavargó?
Nem gondolhatod komolyan,
Disznók elé, ha gyöngyöt nem hintett soha.
Ott, az Óperencián túli Kassán,
Rádöbentette végül övét: ki volt vajon a mostoha.

Báthori Csaba

Tavaszi akrosztikon

Jó felfogásban nem érhet felejtés
óránk elől fut az idő és úgy kész
zsákmány a most megszerzett ellenézés
elrekeszt a jótól egy déli testrészt
fény csak ott van hol nincsen sürgető félsz
A szem még akkor is kiált ha boldog
titoktól reszketnek a vézna csontok
tízágú igazság amit feloltok
isten is csak emberiségre bontott
lélek aki valóban sose volt ott
ahol akár egyetlen szív leromlott

Csehy Zoltán

Kifeszített hexameterek

Méla, sötét köveken bukdácsol az éjszaka lába,
Átmarhatja a ház csöndjét, ha akarja, hiánya,
Rá ne ijessz a szavak közt megbúvó feledésre,
Akkor sem jut több az eszedbe, ha szent lesz a béke,
Inkább húzd ki magad, tégy ikszet az ív közepére.

Száll a sirály, nem nyugözi röptét többet a holt ág,
Átalakul minden, s mindenben az át a valóság.
Nem kevesebb, több lett, ha felejtős lett a beszéded,
Délcegen ül metonímia-ágyon a meztelen éned.
Ott kuporogni de jó egy versláb völgy-tenyerében,
Rávesz a nyelv, hogy folyvást otthoni versbe petézzen.

Benke László

József Attila árnyékában

Jól van, mert élek, ünnep a születés, ünnep a születésed napja,
Ó hogy jöttek az árnyak, a törpék, birodalmak éltek és élnek s a népek haltak és halnak,
Zsák-zsák utcákat róttam, ünöszóra fülelek, én is hogy bánom, farkassá lettem,
Eltévedtem lábon, lábon a halálom farkasként-birkaként hordom, már kihordtam,
Feladat lettél, álom vagy, Barátom, álom nélküli korban,
Aj de bevallom, megijedtem-féltem, mért kellett meghalnod, Te Tiszta,
Tiltakoznak völgyek, hegyek és dolgozók lábadoz borulnak, imádkoznánk vissza,
Tiltakozz, Attila, segíts meg minket, őrizzük a lelked, lelkünk legyen könyved, te
Istenarcú ember, emberarcú szabadság, hol vagy, okosság, boldogság, szépség és jóság,
Létünk kiterítve, millió vad holtan, micsoda vadászrend, rendbe löve, lövetve,
Addig is szarvasként futunk, hol megállunk, valahogy megélünk, s mi van, ha nem!

Márai Sándor utolsó pillanata

Mért kell még nekünk
Ábrándozó lélek,
Remegő tünemény?
Az Isten az égbe
Itt hogy én is élek!

Sárból meg lélekből
Ámulok már innen,
Nemlétem hallgatom:
Durránás – Hatalom!
Ott ürítették ki
Reményem hüvelyét.

Botár Attila

Ilyen körül

Javunkra vált szigorú hidad –
Ósdi és új kövekből építettél.
Zsugori tájban született fiak
Emelgetik, cipelik sorsukat.
Fűrészfogakból horizont ez, testvér –

A túlpárt ennyi. Némi süllyedés csak.
Tilos átnézni vagy visszanézni.
Tarolt a távol és tarolt az évszak
Ilyen körül. Kárhozat. Az éji,
Lezajló Dunán a hold dinnyehéjnyi.
Alvók a híd alatt. Élők s aléltak.

Czigány György

Elfogultan az 1935 előtt született költők, műfordítók csapatának tizenegy játékosát nevezem meg: talán lehet velük nemzetközi bajnokságot is nyerni...

Ágh István
Csoóri Sándor
Czigány György (kapus)
Gergely Ágnes

Hárs Ernő
Juhász Ferenc
Kányádi Sándor

Lator László
Tornai József
Tózsér Árpád
Vasadi Péter

József Attila

Jézus mutatja föl lángoló szívét
Óceán-időnk szeplőtlen cselekménye
Zsákutcája kicsikart öröklétnék
Elhagyatva a boldogságban
Fehér a labdarózsák gyásza
A gaz lila kelyhei közt karó
Tekintetét árvíz-éj elsodorta
Tétlen öröm lapul csontjainkban
Itt mindég minden tűnődve áll
Lehetetlen virraszt fénybe vetve
A mennyek évszakában józanul

Czilczer Olga

Baán Tibor
Babics Imre
Bertók László
Fischer Mária (+)

Kalász Márton
Lator László
Rába György (+)

Rakovszky Zsuzsa
Tolnay Ottó
Várady Szabolcs
Villányi László

II. cento

Jöjj, barátom, jöjj és nézz szét.
Óh lélek! Ez a hazám.
Zsoldos a férfi, a nő szajha,
esik, hogy nőjön sár meg bodza.
Folyót piszkál a szalmaszál.

Az úri pusztaság rikoltoz,
tőkés világ kamatja életem,
tégla a boglyán, öklöm fejemen.
Itt élünk mi! Idegünk rángó háló,
lelkem sikoltva megriad.
A jó fa zúg, az édes táj dagad.

Győri László

József Attila

*József Attila: tizenegy betű.
Ólomnehéz az efféle mű.
Zsugorítani tudsz-e végtelent?
Ez ám, amin az ember elmereng.
Felelj, ha egyszer szólni kellene,
Akrosztichon rejtelmes istene!
Talán ha eljössz, sikerülni fog.
Tiéd vagyok, a te játékosod!
Igazad van, az, aki játszik: él.
Lebeg, akiben él a jó kedély,
Akrosztichon, te régi, szép derű!*

Csontos János

Elíziumi pástok

Már a neved sem igaz noha annyi a pásti becézés
Általkelsz a világon a rendszereken meg a szíven
Rossz profiként csak a nyelv béklyóz ez a furcsa-negédes
Afrika-hőé Antarktisz-jégé e higanyláz
Irka előtted a napjárás rabszolgai ihlet
Sokszor már elvész a sorokban a tétova ember
Ám az Itália-fényű égen kassai felhők
Naplót élsz a közönség mégis csak te magad vagy
Dér jön a trópusi dzsungel burjánzó levelére
Ott vénül meg az elszerződött egykori hátvéd
Rárántván ravaszára a hitnek – hármas a füttyszó

Jóformán már minden percedet őrzi a leltár
Ócska utókor listáz mint régészeti tárgyat
Zsémbelnél ha tapasztalnád szájtáti lelátónk
Elfeledett örömét a bravúros cselsorozatnak
Fel-felidézni a gólkocsmákban senki se hívna
Azt gondolnád jaj hova lett az a hajdani játék
Trükkök esernyők gyertyák szaltók és a kötények
Taktika van ma csupán – kit is izgat az ósdi katarzis
Irtóznál a selejtes főnixlángu reménytől
Lám de lehetnél mégis a nemzet líracsatára
Addig a sánt is felszednék ama gyászteli Szárszón

Márton László

Balázs Imre József
Balla Zsófia
Falcsik Mari
Farkas-Wellmann Éva

Kovács András Ferenc
Kukorelly Endre
Rakovszky Zsuzsa

Schein Gábor
Tóth Krisztina
Varga Mátyás
Vörös István

Dobozi Eszter

Ady Endre
Áprily Lajos
Babits Mihály
Dsida Jenő

József Attila
Kányádi Sándor
Kosztolányi Dezső

Nagy László
Pilinszky János
Szilágyi Domokos
Weöres Sándor

Kéklő

Jó volt állni a napban,
Ó-évek sűrűjében,
ZSendülő, jámbor ének
Enyhelyében időzni.
Félni mit ért? Ezt törli,

Ami majd végül áttör
Tenger moraján, át föld
Torlódő suvadásán.
Illan időnk, az ádáz, s
Lesz jó a rossz is. Elleng
A végtelenbe kéklőn...

Igék, számok

Meghasadnak a kőtáblák.
Állnak ugyan, mint a fejfák
Rég holtak sírján, korhadón.
A betűk olvasatlanok.
Igék, számok így mállanak

S hullanak ki az időből.
Át se szívárognak – hálón,
Nem csillannak meg az égő,
Delejeztető, az ártón,
Oldalazva közelítő,
Részegítő sugaraktól.

Lászlóffy Csaba

(Kassa)

Már rég nem ugyanaz ez a város,
Állsz, hiába is kérdezed: ki vagy?
Ráadásul nem is akarod megtudni
Azt, hogy mivé lett az álnokul kijátszott
Igaz.

Se ígéret, se vágy, csupán a bőröd alatti
Ábrák. A kiebrudalt istenek hontalanságában
Nem lebeg, csak önzés és kozmikus kétely.
De ha netán a kontinensek lángjai kialszanak,
Ott is rátalálsz majd egy antikváriumpolcon egy
Régi Márai-könyvre, hogy fellapozd hunyorogva.

Fecske Csaba

Buda Ferenc
Csoóri Sándor
Kántor Péter
Kányádi Sándor

Kovács András Ferenc
Lator László
Parti Nagy Lajos

Rakovszky Zsuzsa
Takács Zsuzsa
Tandori Dezső
Várady Szabolcs

Tartalék: Gergely Ágnes, Tóth Krisztina

Április II.

Jó hogy voltál kevesebb lennének nélküled
Ódában sebzett madárként verdes szíved
Zsarnok hazád magától durván ellökött
Eltelt hetvenhét év s még el fog múlni több
Fiatal vagy s leszel a te időd örök

Aludj aludj te felnőttként is kisgyerek
Te a világ minden fájdalmát ismered
Tudtál mindent s kínzott hát elmenekültél
Isten ölébe vagy háta mögé ültél
Látod Attila a való mily kisszerű
A sírodon boldogan lehincél a fű

Műveid végre hazatértek
Átkeltek az óceánon
Rád csodálkozik az új kánon
Az olvasók szeretnek kérnek
Itthoni ízű az éttek

Sokáig maradtál távol
Ám adtál kincseid javából
Nem maradtál e világ lakója
De megbocsát Isten ki lelked ója
Ott ülsz a jobbján immár halhatatlan
Remek társaságban ihletett hangulatban

Payer Imre

Régi lelkeken és határokon

(Akrosztikonos vers Márai Sándor nevére)

Ma újra régi bánatom fogan.
Álmomból száll fel az idő alá.
Régi hangzatok jönnek oly sokan
a létbe ellenáramoltatót
igézőn rejtve, alattomosan.
Sátán-sunyin a démonraj, ricsaj
áldottan átkoz, csábít, lök, rohan.
Nem enged tudni, vibrálva üzen,
derékba törve látszat csak a van.
Ott még egy arc, s itt tűnik, mint a hó
régi lelkeken és határokon.

Füzesi Magda

Buda Ferenc
Farkas Árpád
Gál Sándor
Juhász Ferenc

Kányádi Sándor
Kiss Anna
Kovács András Ferenc

Lator László
Mezey Katalin
Szepesi Attila
Vári Fábián László

Predesztináció

Maradék lelkünk eltűnőben,
Álmaink szemétdombon hálnak.
Ránk mutat ujjal a halál,
Ajtót mutatunk a halálnak,
Ilyen ez a megbomlott század.
Sebet üt szívünkön a bánat,
Áztatja fájó csontjainkat,
Nagy bölcsőjében majd elringat
Dérrel lepett jó földanyánk.
Orosz rulett a sors, ha támad:
Rendben megadja, ami jár...

Prágai Tamás

metronóm

javít a szél a tájon a nyárfa gyöngye teste megdőlt
óramű a madár üres mennyet karistol
zsoltár a magasba feldobott nagy csapat tollcsomó
esetlen ember ne félj ne percegj
fagy jön a függőleges halála
a sík vizek tükrözik az űrt az úrnek
tudtam hogy itt leszel
trapézok lengésben teremtesz ingatag otthont
illan a hangod hidegben kispriccelt szóda
látod nélküled mire jutottunk
attila

Horváth Ferenc

Baranyi Ferenc
Búzás Huba
Ferencz Győző
Imre Flóra

Juhász Ferenc
Kiss Benedek
Lator László

Suhai Pál
Tandori Dezső
Várady Szabolcs
Veress Miklós

?

Jó, megírom hát a verset,
Ódát nem, valami szebbet.
ZSebigrammát? Nem, tán mégse.
Elégiát? Azt azért se!
Fűzfaverset? Nemesebbet?

Annyiféle-fajta műfaj
Található, mint a műhaj
Tehetősebb hölgyikéken:
Itt a kérdés, melyik légyen?
Lám, a versem kész van! Remek!
A műfaját ki mondja meg?

Pintér Lajos

Pilinszky János

Baka István — Utassy József — Kiss Benedek — Nagy Gáspár

Szilágyi Domokos — Lászlóffy Aladár — Kányádi Sándor

Kormos István

Juhász Ferenc — Nagy László

Kerék Imre

Ágh István
Bertók László
Buda Ferenc
Dobozi Eszter

Fecske Csaba
Hárs Ernő
Lator László

Tóth Éva
Tóth Krisztina
T. Nagy Anna
Székely Dezső

3 akrosztichon J. A. nevére

1.

Játszottam golyókkal, szavakkal,
Ó, ritkán várt terített asztal,
ZSebemben olykor egy-egy alma. –
Elkerült a szép nők szerelme.
Fetregtem csak, Naptól aszalva:
Attól élesedik az elme,
Találhat szakszerű szavakra. –
Te s én, fussunk egymást ölelve,
Iramodva nádas patakra,
Leoldva testünk ócska göncét! –
Alattunk Víz, fönt Végtelenség!

2.

Jó becézgetni melledet.
Ó, micsoda két fésző bimbó!
ZSemle és pohár tej helyett
Ezt innám-enném szomjan-éhen. –
Föltündököl fűződ szemed
Az állatok okos szemében.
Tested fölém borul remegve,
Tüzevel bőröm átítatva.
Igy két vadmacska hemperegne.
Ládd, ölelésünk ritka perce
A gerincünk besugarazza.

3.

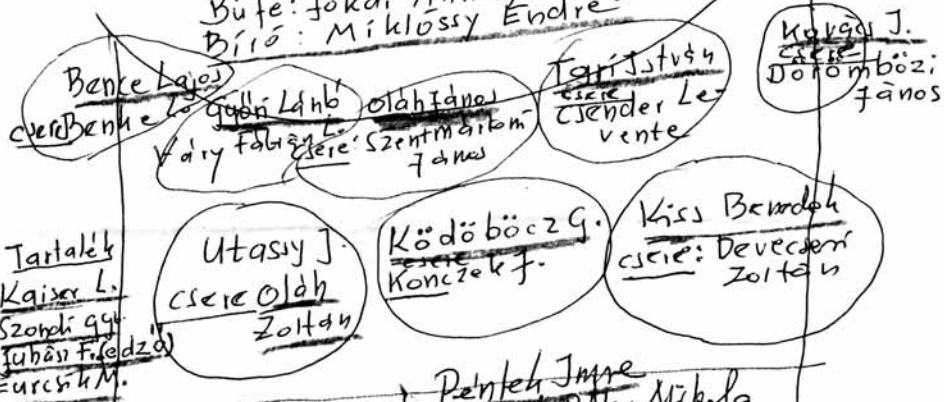
Jól-rosszul, éltem valahogy. –
Ó, sosem kegyeltek a lányok.
ZSebemben pénzt s más vacakot
Egér hiába kotorászott.
Foltos volt rajtam a kabát,
Akár Rimbaud rongyosain;
Tán sosem hívott egy barátom,
Téli szél ha fútt rajtam át.
Igy csak magam szívтам mohón,
Loppal ablakrácshoz lapulva,
A pékműhely kenyérszagát.

Konczek József terve

Zene: Weixelbaum-Hildebrand Laura
 Díszelnök: ~~Czine Mihály~~

Hangosbemondók: Konrad Szuharschky
 Papp Endre

Büfé: Jókai Anna, Mezey Katalin
 Bíró: Miklóssy Endre

Pentek Imre
 csere Kemeth Péter Mikola
 Balázs F. Attila

Taccsbíró: Madar János - Rózsa Endre
 Orvos: dr. Zonda Tamás csere Rózsa Dani

Magyari Barna

Bertók László
Csoóri Sándor
Falusi Márton
Lackfi János

Parti Nagy Lajos
Pollágh Péter
Szentmártoni János

Szondi György
Tóth Krisztina
Turczy István
Turcsány Péter

Episztola a nagy elődnek

Jajdul hiányod még mindig
Ócska a sors ahogy élted
Zsarol a jaj vészes szintig
Egyetemes káosz virít
Forog a gond kétes gömbje
Aberrált a lelki vizit
Tébolyok szuszognak körbe
Tények közt fénylik a válság
Ibolyán túli sugárral
Létben az öröm kiváltság
A stressz mindenkit bevállal

Akrosztichon Máraiból

Magyar bánat leng e tájon
Áztat a baj télen-nyáron
Robog bennem a végtelen
Ami nincs azt elképzelem
Ihletet ad csalfa magány
Simlis álmod hint ma álom
Ábrándom csak leheletnyi
Néha tanítgatom menni
Dúdolom a lelki szépet
Orvosságom ez az ének
Rímbokái megigéznek

Szálinger Balázs

Borbély Szilárd
Juhász Ferenc
Kányádi Sándor
Kemény István

Király László
Lövetei Lázár László
Nádasy Ádám

Szőcs Géza
Takács Zsuzsa
Tandori Dezső
Térey János

Nagy Zopán
„Cím nélkül”

(J. A. emlékének)

A megfáradt ember
Külvárosi éjben
Reménytelenül
Omló fal előtt
Szív-görcsökkel
Táncon túli rángásokkal
Istentelen lemondással
Céltalanul
Homlok-sebvel
Opálos ön-ködben
Nemlétnék küszöbén

„Atica epros”

(J. A. – apokrif)

Az ész egy bombát simogat...
Túllépek a Ma kocsmáján...
Töltekező remegéssel
Indulok mély forrás felé...
Láz, képzelet, megmerülés...
Az idő: költői mámor...

„Artos pecai”

(J. A. – apokrif, no. II.)

Jelen és múlt nélkül,
Ózon-pajzsban ülve:
Zseni habzsol kék űrt... –
E világi „áldás”:
Feltámadás helyett...

A vér színe tompul,
Tintaként folyik el...
Talpamban a szög: jel... –
Izzik fej, szív, tompor,
Lidércként így lüktet:
A bőr alatti fény...

Németh István Péter

Ágh István
Czigány György
Kárpáti Kamil
Kerék Imre

Lackfi János
Szócs Géza
Tornai József

Tóth Krisztina
Vasadi Péter
Veress Miklós
Villányi László

Másik válogatott:

Csoóri Sándor
Fecske Csaba
Gergely Ágnes
Kányádi Sándor

Kiss Anna
Kiss Benedek
Kovács István

Lator László
Szabó T. Anna
Tolnai Ottó
Várady Szabolcs

Egyforma erősek, nem tudom megmondani, melyik az A vagy a B válogatott...

***

MDCCCCLXXXIX-ben.
Április harmadikán. Ily'
Rég. Otthon még fenn volt
A csillag a Parlamenten.
Im: én meg Bolzanóba mentem.
S már elképzélhettem regényeiből –
Állok majd a
Nagy Canale partján, vagy, ó, a Casa
D'Oro előtt, akárha hőse, Giacomo...
Ott láttam az első pálmám Dél-Tirolban,
Rég, havas csúcsok alatt. Magával voltam.

Rostás-Farkas György

Roma költők

Balogh Attila
Balogh Gyula
Bari Károly
Jónás Tamás

Kovács József Hontalan
Nagy Gusztáv
Pató Selam

Rostás-Farkas György
Ruva Farkas Pál
Sárközi László
Szolnoki Csanya Zsolt

Oláh András

Bertók László
Buda Ferenc
Csoóri Sándor
Fecske Csaba

Juhász Ferenc
Kányádi Sándor
Kemény István

Lackfi János
Várady Szabolcs
Vári Fábián László
Tóth Krisztina

jó volna tudni

jó volna tudni az igazat
ócska világunkból mi marad
zsebünkől kilopott vágy s harag
elfecsérelt gyáva pillanat
festenek közibénk új falat
ajtóinkra zárt szerel a rab
testünk maga is ócska lakat
titkainkra nincsenek szavak
itt korhad bennünk a sok kacat
lázban égő horpadt műanyag s
az Isten álmunkért vérdíjat ad

számkivetve

maradtál örök számkivetett de
átok helyett szavad kövekbe zárt ima
rekedt hangúak rúgtak beléd bután s az
arcodra égett félmosoly
idegen ölelésből parázslott vissza ránk

sánta magány nevelt s a szakadozó szavak
árva virágként hervadtak el
nevedről lehullt az ékezet
dacoltál idővel messzi térrel és
otthonra leltél ott ahonnan Isten mosolya
ránk többé már vissza nem ragyog

Petőcz András

Tandori Dezső, Zalán Tibor, Petőcz András (ez a csatársor),
Kukorelly Endre, Tóth Krisztina, Parti Nagy Lajos, Papp Tibor (középpálya),
Háy János, Szkárosi Endre, Tóth László (védelem),
Géczi János (kapu)

Költészet napi hódolat

Jaj, mama, kész ez a vers is, mondtad egykor, barátom,
ódon formába menekülvén hajtok fejet előtted,
zsindelyes házam küszöbére nyugszik a társam, a vers,
ennyi csak az, mit mesélek néked innen, a jelenből,
furcsa imígyen dalt költeni, szállni vissza a múltba.

Ajkaimon csak csörömpöl a szó, ez a céda kacér,
talán ha újból közöttünk lehetnél, nem hinnék én sem
titokzatosan gyönyörű és mesteri szavaidnak,
ilyeténképp én is csak a kétkedők számát növelném,
lusta, gyanakvó poétaként, ahogy ezt tette Babits,
aki nem sejté soha, hogy korszakos költő szól hozzá.

Tóth Éva

József Attila nevére

Jaj, drága Attila, hogy szeretünk!
Ó, mert könnyű egy halottat szeretni,
zsarnokságára nem kell emlékezni,
elég, hogy ő is együtt volt velünk,
fájt neki is, mit nem feledhetünk,
az embertelen magányt, amit átélt.
Tetteit, melyek ellene fordultak,
tisztá szívét, mit végül felboncoltak,
irdatlan nagy hitét bennem és benned,
lelkét és kellemét és szellemét
adta ingyen, bár senkinek se kellett.

Petz György

M ondhatják is: vedd kalapod vagy marad J,
 á rtalmára nem lesz senkinek, ki j ó!
 r emegjen bár, megőrződik a vará zs,
 a kkor is, mikor maga beleveszn e.
 i stent nem keres ott, ahova tör dö f;
 S emmivel játszik, ki mindenre látv A
 á mulna mégis apát, anyát és nő t,
 n agyon szeretve lenni vonna vállá t –
 d ehogy fontos: szellem és szív kell nek i.
 o rdít a dac, hazát végre fönt talá l.
 r ongy lett, nem fogja már, szálljon kalapj a.

J átszottam szabadságom, beleveszte M
 Ó dát nem akartam, mégis lett azz Á
 ZS áknyi semmi hátamon, s vagyok embe R
 E gész a csillagig szedett gyümölcsf A
 F eldőltek bennem a lét aránya I

A jtóm nyitva-tárva – vagyok vándorlá S
 T örvénytudó – beszorulva ég al Á
 T itokleső, elmerengő egy hazá N
 I de hullok, vágyam bárhova éle D
 L esütöm szememet – nem megalkuv Ó
 A ki elindult idevetve egysze R

Kiss Judit Ágnes

Buda Ferenc
 Erdős Virág
 Gergely Ágnes
 Imre Flóra

Jónás Tamás
 Kányádi Sándor
 Lator László

Szabó T. Anna
 Szlukovényi Katalin
 Tóth Kriszta
 Várady Szabolcs

Pósa Zoltán

Élő tizenegyes

Ágh István
Csontos János
Iancu Laura
Izsó Zita

Jókai Anna
Juhász Ferenc
Kelemen Erzsébet

Kiss Benedek
Mezey Katalin
Oláh János
Tóth Erzsébet

Már nem élők, de kortársaim

Áprily Lajos
Gyurkovics Tibor
Jékely Zoltán
Kiss Tamás

Hernádi Gyula
Marsall László
Nagy Gáspár

Nagy László
Nemes Nagy Ágnes
Pilinszky János
Rónay György

(Folytathatnám)

Megölt földi halál

Játékos ars poetica József Attila és Márai Sándor születésnapjára

Játék-hold-kábulat hasis és szeretlek
Ó ez bizony fura asszociáció
Zsoltár-pankráció, világvég-vakarék
Elbaltázott jövő, szleng-lenge buborék
Forró folyam, melyben lassan-lassan elmerülünk
Alkonypiros szószban szétfőve eltűnünk
Titkolt látomásom porba hull, de mégis
Tökig benne vagyok, mint a légy a tejben
Isten kegyelméből mindig sorstól verten
Létünk csúcsairól deklamálnak felém
Az ősök anyámtól jó Anonymusig.
Múltam krónikáján neveltek holtukig
Áldott tanáraink, kiknek teste s hamva
Régóta elporladt, szavaik visszhangja
Azóta tovatűnt, mint az est harangja
Izzó hajnalokon néha még megtalál.
Sohsem az utókor vétke, ha lusta vagy
Átok, hogy szó elszáll, az írás megmarad
Neved elfelejtik, ha a mű elmarad
De a teljesítmény, az isteni szikra
Oszcillál az éjben: sziszifuszi szikla
Rímbe zárult élet, megölt földi halál

Rigó Béla

A sor elejére két erdélyi: **Kányádi Sándor** és **Kovács András Ferenc**.
A hazai klasszikusok közül **Tandorit** és **Veress Miklóst** választottam, melléjük **Kiss Annát** és **Kiss Benedeket**, na meg a megújult **Szilágyi Ákost**.

Az új évezred befutottjai közül **Lackfi Jánost**, **Miklya Zsoltot**, **Varró Danit** és **Tóth Krisztinát** választottam.

Minden ilyen névsor igazságtalan. Ez is. Át sem olvasom, mert rögtön cserélni akarnék benne. Akit kihagytam, azt vigasztalja, hogy magamat sem raktam bele.

Szondi két apródja

*Föltámadt két hűséges apród.
Az egyik ír tovább egy Naplót.
A másik költ nem tűrve nyaklót,
És aztán kér... cigit vagy aprót.
Közben dalolnak. Jaj, de szép!
Óda? Vagy Halotti Beszéd?*

I.
Magyarország, ne olvass!
Átkozlak. Érted!? Ordas
Ruszki tiporhat rajtad!
Akartad, nem akartad,
Így lett. Életre vágyva
Simulsz be minden ágyba.
Árulás sanda forszát
Nagyon tudod, te ország!
De már látom a véget:
Orosz vagy török vagy német...?
Remélve csonkig égek.

II.
Játszani is születtem.
Óriás kis költő lettem.
ZSebre vágott az élet.
Engedtem. Elítéltek?
Figyel Balatonszárszó...
Az égből zeng a zárszó.
Takar hazám, a térkép.
Tollam örökre mérték.
Isten időm kimérte.
Legyek hálás is érte?
Az is lehetek. Miért ne?

Suhai Pál

Ágh István
Búzás Huba
Czigány György
Gyóri László

Horgas Béla
Kemsei István
Kiss Benedek

Németh István Péter
Rakovszky Zsuzsa
Sajó László
Várady Szabolcs

Kezdősorok mutatója,

avagy József Attila, itt vagyok

Jóról és rosszról nem gondolkozom
Ó bánat ne érij el csak holnap

Zsoldos a férfi, a nő szajha
Előtte sivár halom mered

Fegyverben réved fönn a téli ég
A gyolcs ködökben puha varjak ülnek

Tar ágak-bogak rácsai között
Talán eltűnők hirtelen

Igazságot gyűjtván, hús fényt az Űrnek
Láttam, Uram, hegyeidet

Az elmúltba szemem tétován tekint

Halotti beszéd

Márai Sándor-versek

Már sarjad a vadkaktusz ..... mely elfedi neved
..... álmunk zsványoké,
..... rossz álm ez....
„Az nem lehet, hogy annyi szív...” Maradj nyugodt. Lehet.
..... Igen, lehet... És fejedt a vasat
..... s hallod Babits szavát
..... álmodat
..... neved számadat
..... dirib-darab, szilánk, avitt kacat.
..... okél!
..... rokon.

Szondi György

Félkész leltár

zörgő szálanként

Jajdul, csikordul dühorgona

Ó zsongás fakasztja igenem
Zsurlónép ölel szét oszlopot
Elvágólag a metrum, a kór - nem
Fokozzuk hát le a számlapot

Avarban kószál a hit
Teljén fogyatkozásnak ti még
Talmi a szó is, hátrál, avitt
Iszkolna el velünk tetterő – elég!
Lobogót hord had ha szerte itt
Maradék között is csak törmelék

Korpa Tamás

- Az év legérzékibb könyve: Bartók Imre: *A patkány éve* (Libri)
Az év legmeggrázóbb könyve: Borbély Szilárd: *Nincstelenek* (Kalligram)
Az év legnagyobb tétekekkel játszó könyve: György Péter: *Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély* (Magvető)
Az év legfinomabb könyve: Láng Zsolt: *Szerelemváros (és más történetek)* (Kalligram)
Az év legmélyebb könyve: Lászlóffy Csaba: *Pózkod a sebezhetőn / Átörökített magány* (Napkút)
Az év legvilágteremtőbb könyve: Sirokai Máttyás: *A beat tanúinak könyve* (Libri)
Az év könyve: Takács Zsuzsa: *Tiltott nyelv* (Magvető)
Az év legjobban várt könyve: Térey János: *Moll* (Libri)
Az év legizgalmasabb könyve: Tompa Andrea: *Fejtől s lábtól* (Kalligram)
Az év legrejtelmesebb könyve: Varga Máttyás: *hajnali 3* (Magvető)
Az év legszemléletesebb könyve: Végel László: *Neoplanta avagy az ígéret földje* (Noran Libro)

Szkárosi Endre

Tandori Dezső (kapus)
Tolnai Ottó (söprögető)
Ladik Katalin (balösszekötő)
Szkárosi Endre (beállós)
Szilágyi Ákos (előretolt ék)

Tóth Krisztina (jobbháttvéd)
Térey János (balháttvéd)
Nádasdy Ádám (center)
Pál Dániel Levente (támadó középpályás)
Kukorelly Endre (jobbösszekötő)
Papp Tibor (osztogató középpályás)

Édeni eljövétel

Jajong az örömtől a baktatóra szabott intelem
Ódivatú álomsereg szambázva követel
Zsenge ügetés szőréen hajszálak tétova sodra
Ettől nem lesz közelebb az édeni eljövétel
Fegyencek sora szabadul csüngve isteni visszeren

Adomány hogy nem vagyunk mindnyájan kukoricaszár
Telken vett szőreg szerény és hajlakkos ne már hogy tovább
Teremtsen összhangot mogorván aki birtokos napelem
Idefont a cakkos tócsaszél áraszt bért melegen
Legyen jutalma döbbszár és talmi remete-báb
Aki mindig idejár hiszi hogy téged is a bárkába zár

Döntetlenre adja

Ma még öten költenek handlénak háttérre keveset
Ám szavuk nem a bérbazár türelmét rejtjelezi
Ráripa ritka ipacsapacs a paripa tán elvan
Addig elé viszi meccsre a tetemet
Ihol szép lábszár döntetlenre adja ilyen nem van!

Sógora sorsa mostoha potroha nem nem nem és nem
Áron alul nem ha fejem veszi is a malátamérték
Nicsevő, barátom, ez itt vérrel vett döbbszár
De rég kaptam ily salátaöntetet
Otromba félszeg csattanó és hol itt az érték?
Ripacs vagy barátom bár te vagy a jobbik énem

Szócs Géza

Nem úgy van az, hogy csak úgy, egy névsor. AZ ember szerez magának – jó esetben – 11 barátot és 300 ellenséget. Gondolom, kb. 300-an tartják magukat ma a legjobb 11 magyar költő egyikének. Ez eddig egyszerű volna.

1934-ben, 1944-ben, s így tovább, sokkal könnyebben meg tudtam volna mondani, ki az a 11. Még 2004-ben is, 1994-ben, 1984-ben pláne.

Mára a hatalmas ósfák, amelyek árnyékában nemigen nőtt semmi, kidőltek mind.

Juhász Ferenc is magányos óriás, messze kerülnek, akik tudják, hogy mekkora.

Aztán itt van Tandori Dezső. Ahogy visszafele haladunk az időben, úgy növekszik a jelentősége. Nem mintha ma kevésbé volna fontos – csak kevésbé figyelnek rá.

Csoóri. Nagyobb apostol, mint költő – fumigálják sokan. Az én 11-emben ott a helye.

Vasadi Péter nem tudom, nagy-e vagy nem nagy, de biztosan költő, jó költő, kár, hogy kevesen tudják.

Ha Tolnai Ottót és Ladik Katát kihagynám, ifjúkoromat csonkítom meg.

Még 5 költőnek maradt helye a 11-ben?

El lehet felejtetni Kiss Annának a mágikus-balladisztikus szövegeit?

Ahogy azt nemrég megírtam, ma bizonyára Kemény István az egyik, vagy talán legjelentősebb költőnk.

Tóth Kriszta nélkül sem volna teljes a névsor. (Vele sem teljes.)

Még két nevet lehetne mondanom. Most mérlegelnem kell: kit hagyjak ki, hogy Takács Zsuzsa, Gergely Ágnes, Kiss Judit Ágnes, Orbán János Dénes közül hármát beemeljek?

Eh, nem mérlegelek, térjünk vissza a kérdésre 10 év múlva, akkorra már megint könnyebb lesz.

Kukorelly Endre

Borbély Szilárddal kezdeném – de vegyük szigorúan és durván kegyetlenül csak az élöket. Tehát:

Kemény István
Kovács András Ferenc
Marno János
Parti Nagy Lajos

Rakovszky Zsuzsa
Szijj Ferenc
Szócs Géza

Tandori Dezső
Tasnády Attila
Térey János
Tolnai Ottó

Tamási Orosz János

Betűre faragott szó

memento mori – mindig sekély e kék
 áld vagy átkoz ver vagy virraszt csak mély tó
 rúnákat fodroz felszíne az út rézs
 amint a Nap nyugszik s nem tudni kel-e

imát ha írsz elvégző jele álef

semmiért vagy egész vagy torz darabja
 ágboga semminek sorsodon pecsét
 nem érdekes hagyd épülni a falat
 dorombra ringj és nem kell mindig égni

olvad fagy fagy majd olvad ennyi a dal
 rónán lész rúna s jó ha futja urna

★

jaj ha futja rá jaj ha neved csak lom
 ólomba szedett s védtelen omlik rá
 zsandárszójáték cikornyautókor
 eróziója euráziája

fontold meg jövőd lenni vagy nem lenni

amint a Nap nyugszik úgy hass alkoss
 tudni nem kell mondod válsz-e hajnalá
 termő rügy még fakad-e a lombon
 imád mi írja nagy öröm nagy gond

lámpásban láng lenni lenni memento
 a'szem betűkre hullsz honore horror

(mellékdal)

miért kellene beszélni arról ami fáj
 álmatlanságot játszani ha szakad a szó
 ritmusa s hamisnak tűnik minden hommage
 alkalmi talminak mi sorsod megkötötte
 itt és ide hol bélyegez a gondolatref

semmi értelme forrásként fakadni szóra

álmod hát engedd el szép ölelésbe temet
 nézd ott a víz s a kendő töröld meg arcodat
 dalod dúdolom halld s épp készülök húst sütni
 otthonunk vár már hol párnám puhább ott alszol
 reggel majd aranyinget ölt ránk április álma

Tandori Dezső

⊕ Pótlap A "45", XX. sz.

Kocutolányi Dezső } meg-
 József Attila } kerül-
 Ady Endre: clement d'ois } hetetlen
 Kép Ernő: az én tippem

Jékely Zoltán: minden poétája
 Babits Mihály: "Esti kérdés"
 "... hirmondó"

Tóth Árpád: az érző

Borda József: érdes és egyszere

Kassák Lajos: avantgárd ⊕

Karinthy Frigyes: Fikós pályán

Jllyés Gyula: dikció, és hajlékony

2014. febr. / Tandori Dezső

Átlag

Weöres Sándor

(„Ars Poetica“)

Wences Nagy Ágnes

(„Resterségen...“)

Piliurky János

(„Apokrif“)

[Kálmoky László

(„Kamatoniumi
elegia“)

E 15 is „kerés

szólas“

Varga Imre

Eltűnő tükörkép

Jelek között kis jégember,
 Ócskaország halott őre.
 Zsibong az ég, s himlővel ver.
 Esik – vagdos a jég tőre.
 Felejteni a személyest,
 Adni másnak a csenedből,
 Tere lenni, aki kérdez,
 Támasztéka, aki eldől.
 Igézet vagyunk csak, álom.
 Lebben létünk lepkeszárnyon.
 A jelenünk: üres lábnyom.

Aki vagyunk: tűnő lábnyom,
 libbenő lét lepkeszárnyon –
 igézet csak, pusztá álom.
 Támasz annak, ki eldőlne,
 tere annak, aki kérdez;
 arcod mögül egy-örömbé
 feladva minden személyest.
 Esik vagdos a jég tőre
 zsibong eged, himlővel ver.
 Ócskaország halott őre –
 jelek közt olvadt jégember.

Szauer Ágoston

Jónás Tamás
 Juhász Ferenc
 Kovács András Ferenc
 Kun Árpád

Lackfi János
 Szabó T. Anna
 Szepesi Attila

Tóth Krisztina
 Varró Dániel
 Vörös István
 Zalán Tibor

Vitéz Ferenc
Mellékesen

(Márai Sándor szavaira)

Minden más titok. Este nyolc után
Átlagos a Hold a lassú égen:
Romlandó anyag. Áprilisi kert,
Alvó tulipán – fekete fényben
Idegen szeretők vére virít.

Sóhajod pillangónyi gondolat.
Áldozathozó szépségre ébredsz.
Néha félsz. Gyanús az élet. Sikert,
Dacos bánatot, mellékes reményt,
Okos lázakat s kétkedést keversz
Rigófüttyös reggelekbe. – S néha sírsz.

Vörös István
Kettős akrosztikon

Jó a féleleM
Ó, nem tart még az se sokÁ
ZSigerig hatol, kiváR
Elaltat, befogad magáBA
Fájni se fáj, de nehéz túlélNI

Alvás, alvadáS
Tudhatod, innen hovÁ
Tudhatod, hová inneN
Időd meghasaD
Lázasan befelé visz a metrO
Aztán a végén egy fénysugáR

Zsille Gábor

Bella István
Csoóri Sándor
Deák László
Gergely Ágnes

Kántor Péter
Kányádi Sándor
Lator László

Nemes Nagy Ágnes
Pilinszky János
Takács Zsuzsa
Weöres Sándor

Papírforgók

József Attila: Medvetánc. Összegyűjtött versek, Révai, 1934

Járod a táncot, a sírig-rab teremtmény táncát, egy sínig-rab,
Ólomszívű áldozat toporog itt, lépeget botladozva,
ZSákba bújtatott lábbal, derékhoz kötözött karral, félve és
Engedelmesen, bátran és őrjöngve, lázas izgalommal és
Fásult szívvel, külvárosi kocsmák s házak zsúfolt magányában.

A pályaudvaron állsz, kezekben papírforgók, füst-köd és dac,
Tüdődben Abbázia könnyű szellője, mozdonyok asztmája,
Tűzhelyet másnak remélsz, a nappalból semmi sem marad, sorsod
Irtóztató, a vagonokat nézed, a kerekek felnyögnek,
Lélegzel, tüdődben hörgés, véredben érces, fekete harag,
A sínek borzonganak – a papírforgók örülten pörögnek.

Lehulló ékezet

Márai Sándor: Medvetánc. Karcolatok, Révai, 1946

Medvetánc: dedikált példány, túl olcsón vettem kilencvennégyben,
A tulaj rosszul árazta be a szombathelyi könyvkuckóban.
Rajongva olvastam, azután sorban begyűjtöttem a többit,
A teljes életművet. Kései hangodból szíven ütött az
Idegen föld, az idegen sors *Halotti beszédes* tónusa.

Senki sem lehet negyven éven át idegenben magyar író.
Az ohioi bányában a csákány újra koppan, és a te
Nevedről is lehull az ékezet. Tíz körmével milyen állapot
Dübög és kapál a sírodon? Reménytelen emigráns, végleg
Odaát, a vérvörös birodalmon túli óceánparton
Rekedtél. A radioaktív hamu alatt magyarul álmodsz.

Tamási Orosz János

Közelítések az Anyanyelvhez

*Szondi Györgynek, kompországunk
révkalauzának, köszönettel*

A századfordulót megelőző év tavaszán, mert hát régi vita, hogy a nulladik a régi számsor utolsó vagy az új első jegye, akkortájt, mondjuk így, 1900 áprilisában megszületett Márai Sándor. Európai magyar író. Hajón, éppúgy mint Baricco Novecentója, kis különbséggel. Ez a hajó földből volt, országból, országrészekből, látszólag szilárd, de a tektonikus mozgások csak úgy dobálták, mint az óceánjárót. Nevet is kap majd, kompország, amiben volt s van valami; mint a komp két part között, úgy próbált haladni ez a föld, mindig a túlsó part felé tartva, s mindig az innensőt vágyva vissza; mintha neki az a jégpáncélba szorítottság, az a tehetetlenség, az a vágyakozás s várakozás a szabad mozgás idejére felelne meg a legjobban. Ha a föld, az ország akkor talán nem, de az emberek már úgy verődtek akkor is azon, ide s oda, mint bárka a viharban; csónak, folytonos átmeneti kikötők között. Kicsit talán a befejeződő szakasz utolsó pillanata lehet mégis a nulladik, hiszen Márai Sándor valamiképp a tizenkilencedik századot hordozta magában; abból vált ki modern íróvá, annak tartása tartotta meg, annak már születése óráiban kiürült értékeit próbálta polgári értékke, értékrenddé konvertálni, de tudjuk: csak úgy sodorta el s magával az élet őt is, a nevezett értékeket is, mint azt a földet, azt az országot; noha, persze, a föld, maga a föld nem fordult ki sarkaiból. Csak az élet, azon.

Öt esztendővel később, ugyanazon a napon megszületett József Attila. Európai magyar költő. Naptár szerint is a huszadik század gyermekeként, bárha lenne s volt is vitája ezzel; dohos, ódon, provinciális, múlt századi világra látott, jobban pörölte ezt Adynál, jobban bárki másnál; keményebben, erősebben, lemondóbban. A föld darabokra hullott lába alatt, s ezért ki mást kárhoztattott volna, mint elődeit, elsőbbben is közvetlen elődeit. Itt, ekkor is lényeges amúgy egy ötesztendős korkülönbségre utalni, kicsit mindig így vagyunk ezzel; akire már maga a pusztaság fájdalom, vagy szomorúbb esetben, annak mélységes csöndje hull, ő némiképp későn rakja össze az okokat, az előzményeket, a történelmet. Hiszen vagy a fájdalom, vagy a csönd, de valami arról mindig hazudik; míg mások, a kicsit idősebbek, jobban értik mindkettőt viselhetetlen s bevallhatatlan igazát.

Ugyanazon nap, s alig öt év közte; de évszázadok sodródó kompjára látunk. És arra, amikor akár csak zsurlón, de rápillantunk életükre: mindketten ugyanazt a csatát vívták meg, mindketten ugyanaz ellen küzdöttek – bárha mást s mást tettek a mérleg serpenyőjébe. Másként ugyanazt.

A költő az ideológiák idealizmusait baloldalról faggatta meg, s találta azokat könnyűnek; az író önmaga polgári, konzervatív irányából jutott ugyanezen

következtetésre. „A kommunista író hisz egyfajta végzetes társadalmi kötöttségben – írja Márai, akár erre is utalhatva, naplójában, 1945-ben. – Én hiszek egyfajta szabadságigényben, amely nélkül nincs nagy alkotás, amellyel a »társadalom« soha nem ajándékozhat meg: ezt a szabadságot csak én, az író, csak én szerezhetem meg magamnak, egyedül.” Az utalás, persze, akkor áll meg, ha József Attilát csökötten besoroljuk a kommunista írók közé; szerencsénkre – hála illeti ezért bolsevik észjárású elvtársait – időben meglátta és szóvá tette a „fasiszta kommunizmus” ugyanazért fakadását. De a konzervatív-keresztény társadalom megmutatta neki saját tükrében is hasonló arcát; nem volt hát oka illúziókra építkezni. Ahogy Márainak sem, bár sokáig próbálta. Akár összeegyeztetni jó szándékot a jó szándékkal, utaljunk erre is, hiszen említést érdemel e gondolatmenetben csatlakozása a szocialista eszméhez, 1919-ben; amely kaland végül a humanizmus melletti elkötelezettségét növelte, s távolságtartását attól, ami ennek nevében próbált s próbál majd kényszerpályákat létrehozni egyéni sorsokban, társadalmakban. Majd meg is nevezte a lehetetlenben a lehetetlent, gondolkodói életműve ebben s ekkor ért össze, már nemcsak metaforák szintjén, a költőével. Akkor, amikor maga is a versekhez fordult, noha ebben soha nem tekintette önmagát tökéletesnek.

Mégis remek verseket írt, évekkel az előtt, hogy az emigrációban megfogalmazta volna a máig legismertebbeket. A második világháború évei alatt írt *Verses Könyv* tartalmaz a későbbiekhez méltó erejű darabokat, de abból nő ki az a rövid ciklus is, melyről ritkábban esik szó a versek vizsgálatának iránya felől; ennél sokkal gyakrabban tárgyalják azok vélt címzettjét, megőrzőjét, s ebből fakadó románcuk lehetőségeit. Természetesen az *Ismeretlen kínai költő* ciklusáról beszélek, Tolnay Klári őrizte meg és nyújtotta át a köznek évtizedek múltán, úriasszonyosan pironkodó szemérmetességgel. Mert hát erről tanúskodik az a vékonyka, önálló műként is megjelent könyvecske, s abban a versek feltárásáról szóló televíziós beszélgetés leirata. A hezitálásról, hogy eddig miért nem adta ki azokat Tolnay, elmondja, hogy a szerző ráírta a borítékra: „kézirat gyanánt, egy példányban”, s hát ezért, mert ő ezt tiszteletben tartotta. Olyannyira, jegyzem meg tisztelettel, hogy a tények kedvéért azért talán szóba kellett volna akkor hozniuk: a versek hat évvel korábban már megjelentek, Párkány László Tolnayról szóló életrajzi munkájában (*Egyes szám első személyben*, Minerva Kiadó, 1988). Ettől még a Balassi Kiadó szép könyvművészeti remekének helye van könyvespolcunkon, elegáns oldalakat lapozgathatunk, formában és tartalmában egyaránt. Mert hát ez egy elegáns kapcsolat rekvizitum-gyűjteménye; avagy razglednicák egy elegáns fuldoklás éjóráiból. Persze értem s tudom én: legendák márpedig kellene. Ezért nem egy létező eloszlátása lenne céлом; hisz arra, néhány szemérmes rezdülésen kívül, nincs egyértelmű bizonyíték, s lám, a legenda ettől még él. Talán épp ettől. Felkínálok viszont egy új legenda létrehozásának lehetőségét, magam csak néhány támpontot adván hozzá, lehet, erre is csak egy okom van, nevezetesen annak szorgalmazása: olvassuk el egyszer ezt az ismeretlen kínai versciklust összefüggően, nem ciklusokra bontva, nem megtörve beszúrt címeikkel; olvassuk el egyetlen versként. Íme.

Reggel korán keltem, a kútba néztem
Fejem kapatos, múlt éjjel boroztam

A kút tükrén arcod úszott a fényben
 Szomorú volt. Maradj velem a rosszban!
 A fővárostól távol, bárdolatlan
 Magányban körmölöm árva dalom
 Nem tudhatom, mily jelző van divatban
 S miről zeng a Magas Irodalom?
 Vidékiés lettem, suta balog
 Nem is értem hát, miért dalolok?
 Talán, – de ezt ne tudják az itészek! –
 Reménykedem, hogy versem Te megérted
 Az erdő alján már olvad a hólé
 Csörömpöl házam csorba ereszen
 Konyhám, kamráam elkerülte a jólét
 Nincs Pártfogóm, vizes rizst eszem én
 Papucsom lyukas, kis fiam is fázik
 S te nem vagy itt, redves, üres a ház itt
 A kancsal sors magánnyal büntetett meg
 Lúdbórzöm. Miért? Azt hiszem, szeretlek
 Ha majd szeretlek, vásárlak neked
 Teknőc-fésűt, ezüst karperecet
 Fecskefészket hozok, ezüst papírba
 S a verseim, kék s zöld tussal leírva –
 Így élünk majd. De ez mind semmiség lesz
 Ha jó az éj, s fohászok az éjhez
 Átkarollak, mint gyermeket a felnőtt
 Szájamba veszek, mint gyermek az emlőt
 S így állongunk – két örült, kéz a kézben! –
 Megizzadunk a borzas szenvedélyben
 Negyvenhat éves vagyok és sovány
 Már sok éve tengek így ostobán
 A falu végén élek és a lomha
 Csendben a tücskök szólnak csak dalomba
 Fejem fölött felhők és vadludak
 Húznak. Mutatják hozzád az utat.
 Hogy élek én? Várj, elmondom neked.
 A szél!, a szél szobámban sepreget.
 Ablakom nincs, repedt sárkánypapír
 Borítja csak, s a rozsdás kályha sír –
 Mi ez a fájdalom? Talán a tested,
 Ó, megenném én, mint a kannibálok.
 Mi ez a vers? Csak annyi, hogy az este
 Leszállt reám, s nem az ágyadba hálok
 Méltóságom leteszem, mint a büszke
 Mandarin a zöld-bojtos kalapot,
 Ha rásütik, hogy lopta a napot
 S a népet. Így báméskodom a tűzbe.
 Künn hó esik. Ne legyek senki többé,

Csak engedd, hogy megcsókoljam a térded.
 Egyetlen nagy költőnk sem élt örökké –
 Hadd éljek hát egy pillanatra érted!
 Te fitorogsz s táncolsz a nép előtt –
 Csönd van köröttem, téli délelőtt
 A zöldes ködben látlak, karcsú, ringó
 Jégtáblán állongó, sápadt flamingó
 Rózsaszín bőröd lúdbőrözik, szegény te
 Úgy élsz, mint halott gyermek a mesébe
 No, jer haza, elég volt. Lesz parázs is
 A vas-ibrikben, s kerül egy kanál rizs.
 A gyékényt megvetem, barna hajad
 Megigazítom a nyakad alatt –
 Zsugorin és kajánul nézlek. Én:
 Többet tudok! Te: több vagy! Tünemény!
 Akarsz hallgatni velem? Jere, hallgass.
 („A szó a hallgatásban lesz hatalmas” –
 Idegen költő írta ezt, szegény,
 Egyedül élt a föld másik felén –)
 Hallgass velem. Úgy hallgass, mint a csókban
 Hallgat a száj, mint vágy a bujdosókban
 Hallgass, mint magzat a mély anyaméhben
 Vagy mint a nő, ha némán mondja: „Még nem!”
 Most fölriadtam. Éj van, künn a rabló
 kocog az úton ösztövérv lován –
 Ó, merre vagy? Vén kezem tétován
 Tapogatja, hol a kova s a tapló –
 Hol élsz, hol alszol, jaj, ki őrzi álmod?
 Érted-e ezt az őrült, vad világot?
 A tengeren, éjen, falvakon át
 Hívlak! Hallod? Aludj. Jó éjszakát.

Arról egyetlen olvasás során is meggyőződhetünk: sokkal inkább egyetlen vers ez, mintsem versciklus; jóval erősebb a sorok kohéziója, a gondolatokban rejlő enjambement olvasóra tett hatása nyilvánvaló. Nem elhatárol, de megszab; s *így mindenik determinált*. Ha elvégeztük az olvasást, tűnődünk el a vers születésének körülményein. Márai ezekben a hónapokban a szokásosnál is erősebb élethelyzettel viaskodik: naponta szembesül azzal, hogy élete, élettere, mindaz, amit eleve talán csak titokban remélt, hogy visszatér és kicsit talán jobbá is lesz, de mindaz hull tovább, szilánkjaira, s még annál is apróbbá. „Az emberek elmúltak, mint az álom”, írja említett *Verses Könyve* mottójának első soraként, s egy lírai krónikában mintha ennek stációit járná végig. Nem verses önéletrajz, bár itt-ott ahhoz hasonló; utalásokat helyez ki, egy-egy szó a húszas vagy harmincas évekhez közelít bennünket, egy-egy konkrétabb áthallás Márai korai versesköteteit is eszünkbe juttatja, ennyiből már észlelhetjük a szándékot; s így olvasva ez a háborús versfolyam, bizony, nem csupán néhány év, de néhány évtized lélekrombolásának krónikája.

Nem válik tökéletessé, nem is válhat; de torzóként valami mást bizonyít, sokkal erősebben. Azt: a szerző végleges elhatározásra jut már ekkor, meg is fogalmazza naplóbejegyzéseiben: „...elmenni innen, mihelyst lehet”, jegyzi fel, s bár ahogy lehet, aktívabbá válik jelenléte a kultúrában, könyveket ad közre, darabokat ír, de elhatározása szigorú és végleges. „Úgy nevelni magam az emberek közötti magányra, mint ahogyan egy nagyon szigorú középkori szerzetesrend tagjának kötelessége megtanulni a hallgatást, a magányt, a teljes és föltétlen egyedüllétet, azt, hogy semmiféle földi és emberi kapcsolathoz nincs többé személyes vonatkozása. Csak nézni, figyelni és teljesíteni a feladatokat, melyeket Isten reám rótt” – definiálja. Végleges.

Még véglegesebbé teszik ezt az olyan tapasztalatok, amelyek a hétköznapi, emberi létezés szintjén keletkeznek; amikor nyilvánvalóvá válik mindennek menthetetlensége. „.....elsterjedt a híre, hogy a helybeli mészáros húst mér” – olvashatunk a naplóban egy konkrét naphoz igazított feljegyzést; emléktáblára méltó mondatok. „Elmentem hozzá és megkértem, adjon egy darab bélszínt. A mészáros szigorúan mondta: »Nem lehet, kérem, mert a bélszínt már rezerváltuk a főbíró úrnak.« Ez a mondat 1945. február 2-án hangzott el, négy héttel azután, hogy az oroszok megszállották Leányfalut. Tökéletes mondat. Egy szolganép minden tapasztalata él benne; s az, hogy Magyarországon évszázad kell hozzá, míg a mészáros és a főbíró megtanulják, hogy ezen a mondaton ment tönkre egy nemzet. S valószínű, hogy a főbíró elébb tanulja meg ezt az igazságot, mint a mészáros.”

Ismételjük meg, emeljük ki: egy végleges elhatározás ténszerűsége születik előttünk az 1945-ös napló bejegyzései során, oszlassuk hát el, egy mellékmondatban, azokat a legendákat, hogy Márai évekkel később dönt az emigrálás mellett. Ezt még a háború utolsó hónapjai alatt elhatározza, többek között ezért is mindmáig talán legerősebb, ám mindenképp legmegrázóbb „regénye” az a naplófolyam, amely erről az esztendőről szól, éppenséggel hozzávehetjük az 1944 nyarától 1946 nyaráig terjedő bejegyzéseket, legyen e regénynek eseményhorizontja is, de nem szükséges. Minden, amit tudnunk kell róla, s minden, amit nem ártana önmagunkról is tudni, ott van, az 1945-ös naplóban. Benne az elhatározás: „Ha túléltem a két évet, úgy ahogyan gondolom, s megírom mindazt, amit e két évben meg akarok írni, s megtanulok e két évben angolul: akkor remélhetem, hogy kijutok ebből a robinsoniádából külföldre. Itt nem köt többé semmi; ez a műveletlen ország sokáig nyaldossa még borzalmas sebeit, s én segítenék kötözni e sebeket, ha tudnék hinni e nép erkölcsi képességeiben. De nem hiszek többé a magyarság erkölcsében. Egy nép nem hivatkozhat örökké »elnyomóira« és »árulói«-ra; minden népet elnyomtak és elárultak történelme során; egy nép, melynek jelleme és erkölcsi ereje van, idejében végez elnyomóival és árulóival. A magyar nem végzett velük...”

Keserű időszak ez, s mindenképp ellentmond a maradás konszolidálásának, beleértve akár egy olyan szerelmi szálát, mint amilyen Mezey Máriaéhoz fűzte. Az valós volt, az megjelent életművében, megkerülhetetlenül, míg ez „csupán” egy játék, mint mondtam, a szalmaszállal, fuldoklás közben. Szép játék. És nagyon szorosan köthető az átmeneti évek konszolidálásához, hiszen egy-két évig dolgozni kell, nem utolsósorban tőkét gyűjteni, de leginkább új művekkel jelezni a nyugati kiadóknak: vagyok, írok, születőben vannak új munkáim. S hát

ennél is biztosabb jövödelemre tehet szert a színház világában, fontossá válik így, a szokásosnál is lényegesebbé, *Varázs* című darabjának fogadtatása a Víg-színházban. A történet főszereplője Krisztián, az öregedő bűvész, aki feleségül vette a húszéves trapézművésznőt, Estellát. Azt szeretné, ha együtt vonulnának vissza; ki is nézett egy Estellának tetsző házat, hogy ott éljen majd a lánnyal. Estella azonban Maharámába, a tigrisekkel dolgozó állatszélidítőbe szerelmes, születendő gyermeke is tőle való. Maharáma éppen most vehetné meg a világ leghíresebb idomított tigriseit, és éppen annyi pénzért, amennyibe a kiszemelt ház kerülne. Krisztián bűvészmutatványt rendez Estella születésnapján. Mivel közben rájött, hogy a lány nem őt szereti, a cilindrből kihúzza a csekket és a tigrisek fényképét. Vagyis nagylelkű Estellával és szerelmével; nem veszi meg a házat, hanem az ő pénzén a szerelmesek vehetik meg a tigriseket. A bölcs öreg bűvész belenyugvó nagylelkűséggel szereti a fiatal lányt – olvashatjuk a darab leírásában, és, bizony, talán ezt a darabot kell odatennünk az „ismeretlen kínai költő” egyik approximációjaként.

Megbocsátván, persze, a legendákat, de kiemelve: az adott szituáció párhuzamai nagyon világosan rajzolják ki a lehetséges, eltérő narratívát.

De mi is az általam kínált új legenda? Úgy kezdődik: beszéljünk végre a versről; miután megállapítottuk, hogy szövegteste erősebben áll ellen a ciklusra bontás kísérletének, mint azt gondoltuk. Amikor összefüggéseiben végigolvassuk, elsőként ez juthat eszünkbe; majd a már említett verses önélet-rajz-kísérlet elkezdett s elvetett, befejezetlen lehetősége; majd eközben, szép lassan, fülünkbe kúszhat egy egészen más hatás; amit akár viaskodásnak is nevezhetnénk, vagy inkább csöndes főhajtásnak. A vers ugyanis, ha nem is sorról sorra, bár ilyen direkt kapcsolódási pontok is adódnak, de gondolatiságában az Ódához méri magát; s ezt nem azért mondjuk, mert a szerzők ugyanazon a napon születtek – hogy visszazárjak kiindulási pontunkhoz.

Maradjunk komolyabbak. Olvassunk bele mindkét versbe, szigorú tagolások nélkül, a váltást a két szerző között legfeljebb idézőjelekkel mutatva. „Nézem a hegyek sörényét – homlokod fényét villantja minden levél.” „A kút tükrén arcod úszott a fényben Szomorú volt.” „látom előrebiccenni hajad, megrezzenni lány emlőidet és” „Átkarollak, mint gyermeket a felnőtt Szájamba veszlek, mint gyermek az emlőt” „elválsz tőlem és halkán futsz tova, hogy szeretlek, te édes mostoha!” „A kancsal sors magánnyal büntetett meg Lúdbőrzöm. Miért? Azt hiszem, szeretlek” „Vérköreid, miként a rózsabokrok, reszketnek szüntelen. Viszik az örök áramot, hogy orcádon nyíljon ki a szerelem” „két örült, kéz a kézben! – Megizzadunk a borzas szenvedélyben” „Csobog a langyos víz, fürödj meg! Ime a kendő, törülközz meg! Sül a hús, enyhítse étvágyad! Ahol én fekszem, az az ágyad.” „No, jer haza, elég volt. Lesz parázs is A vas-ibrikben, s kerül egy kanál rizs. A gyékényt megvetem, barna hajad Megigazítom a nyakad alatt – Zsugorin és kajánul nézlek.” „Kit két ezer millió embernek sokaságából kiszemelnek, te egyetlen, te lány bölcső, erős sír, eleven ágy, fogadj magadba!” „Hol élsz, hol alszol, jaj, ki őrzi álmod? Érted-e ezt az örült, vad világot? A tengeren, éjen, falvakon át Hívlak! Hallod? Aludj. Jó éjszakát.”

Tudom: egy ilyen játékra sok vers megihlethetne bennünket. Vannak vélt és tudatos áthallások, bevallott és bevallatlan érintkezési pontok; az intertextualitás, a vendégszöveg-szerepeltetés olykor nemcsak a tisztelet kifejezéséhez ad

lehetőséget. Mégis érdekes legenda-kísérletnek, s a meglévónél kihívásokban gazdagabbnak tartom ezt a távoli összekapaszkodást. Akár direkt, napi üzene-
tében is, amit meglehet, nem kellene erőltetni; de mégis különösnek vélem
ezt, ma talán mindennél erősebben. Hogy két olyan alkotóról beszélünk, akiket
ugyan összeköt az, hogy napra pontosan ugyanakkor születtek, de el is távolít
ez, hiszen öt lényeges esztendő s kétféle irodalmi ízlés el is távolít bennünket
egy ilyen összevetéstől. Még azt is komoly megjegyzésekbe szokták foglalni:
nem biztos, hogy személyesen ismerték egymást. Ezt nehéz elképzelni, sokkal
jobb az ellenkezőjében hinni, bár szoros, közvetlen, gyakori találkozással járó
kapcsolat aligha volt. Ám induljunk ki abból: sokáig elveszettek hitték azt a
József Attila-kötetet, amelynek elküldését az író levélben köszönte meg, a levél
fennmaradt, a kötetnek nyoma veszett; mígnem fel nem bukkant, évtizedek-
kel később, egy árverésen. Bár a könyveknek saját sorsuk van, ennek az volt
a küldetése, hogy újra összekösse e két alkotót. Kössük össze mással, hiszen
innen egyetlen lépés Thomas Mann (európai író) értelmezése, akit mindmáig
József Attila versével köszöntünk, de hát Mannt Márai kalauzolta Budapesten;
ez a kicsiny pont ismét nagyon tág térré nyílik előttünk. S hát egyébként per-
sze hogy ismerték, becsülték egymást Attilával; „Angyali lény volt ez a költő,
embernek is, írónak is a legtisztább” – írja kapcsolatukról 1942-ben Márai a
Pesti Hírlapban (*A költő sűrje*) – „mindig Petőfi és Szent Ferenc jutott eszembe,
mikor találkoztunk, sétáltunk, vagy kávéházban beszélgettünk (...) a poverello
hangján tudott madarokról, virágokról szólni”.

Naplójában néhányszor még felbukkan József Attila, bár úgy is mondhat-
juk: a magyar irodalom megközelítésében József Attila élete végéig az egyik
legnagyobb marad. „Minden éjjel versek. Tegnap Babits. Mégis ő volt ebben a
században a költő – jegyzi fel a naplók utolsó könyvében. – Minden versében
ugyanaz a lüktetés, érzéki, mennyei áram. József Attilában volt ilyen lüktetés,
kirobbant és kilobbant.” Összebékíti, lám, a két ellenfelet egyetlen megjegy-
zésben, de valami másra is rávillantja tekintetünket: arra, amit a szavak mö-
gé rejtett. Kirobbant, kilobbant. Az életmű egészét nézve fontosabb ez a két
szó; kettejük példázatahoz való közeledésünk stációiban fontosabb ez a két
szó– minden másnál.

Hogy mégis az ismeretlen kínai költő alakjával fejezzük be: ki tudja hát,
valójában mi olvasható ki abból a versből? Én sok éve képzelem úgy: miként
az Óda, úgy ezek a versek is a képzelet síkján születtek. Azon a síkon, hol
megmérkőzik egymással a valóság és az anyanyelvhasza mint a létezés egyetlen
alternatívája. Amelynek, mint honos hontalanságnak, elérésében, definiálásá-
ban Márai Sándor itt egy pillanatra tetten érhetően mesterévé fogadja el József
Attilát. „De szorgos szerveim, kik újjászülnék napról napra, már fölkeszülnek,
hogy elnémuljanak” – rejti mondatai közé a költő. „A szó a hallgatásban lesz
hatalmas” – emeli ki Márai mint a legfontosabb üzenetet, hiszen ezt a sort a
kínai költő beidézi a föld másik felén élő idegen költőtől; a *Verses Könyvből*.
Máraitól, persze, ki mástól tenné – hisz hozzá indul, abban a pillanatban.

Konklúzió? Nincs. Legenda? Szülessen.

Bedecs László

1. Minden kortárs művészet küzd az érthetőség és a befogadhatóság korlátaival, hiszen jó esetben olyan kódokat használ, melyek feloldásához még nem állnak rendelkezésre azok a gondolatmankók, értelmezési stratégiák és automatikus válaszok, melyek a klasszikus művek esetében már igen. Ki nem látott már kortárs kiállításról, komolyzenei eseményről vagy épp színházi előadásról kiforduló, tanácstalan érdeklődőket, és ki nem hallott a mai magyar költészettel ismerkedők részéről értetlenkedő vagy épp lebecsülő, elutasító mondatokat? De ezeket a reakciókat nem a művek kínálják, hanem a befogadók felkészületlenségének vagy lustaságának eredményei. A felkészületlenség érthető: nyilván végig kell járni a költészet olvasásának iskoláit ahhoz, hogy egyáltalán legyen valamilyen kapaszkodónk egy-egy konkrét szöveg értelmezéséhez, minél alaposabban ismerni kell a kortárs irodalom, sőt a kortárs művészet hagyományait és kontextusait ahhoz, hogy tudjuk, hová is pozicionálja önmagát a szöveg – mert, persze, egyetlen mű sincs egyedül, egyetlen vers sem lebeg légüres térben. Egy vers értelmezhetősége, átvehetősége pedig épp a környező szövegtér ismeretétől függ. Tehát a költészet olvashatóságának határát nem a művek, hanem az olvasók jelölik ki, és ők változtathatják meg, alakíthatják át, törölhetik el. A helyzet egyébként nem rossz: a kortárs költészetnek ma megvan az a szűk, de lelkes tábora, mely képes követni, kommentálni, értékelni a teljesítményeit.

2. A kortárs művek óvodáskortól jelen vannak az életünkben, és egyre inkább, hiszen a gyerekirodalom igazi reneszánszát éli, a legjobb költők írnak gyerekeknek szóló verseket. Látványosan gazdagodik a Weöresre és a *Cini-cini muzsikára* épülő kánon, és ez lehet az első lépcső a kortárs irodalom felé. Aztán ott vannak a könnyedebb műfajok: a Varró Dániel-féle játékos, kedves, de bonyolult versformákat és váratlan nyelvi megoldásokat használó, önmagában is külön figyelmet érdemlő versvilág, és persze a slam-poetry, amely más szinten és más minőségben, de szintén sokakhoz elér és sokakat fordít a kortárs költészet rétegzettebb szövegei felé. Ugyancsak nagy szerepe van a kritikának és az irodalomról folyó nyilvános beszélgetés más fórumainak, melyek a befogadókat nyitottabbá, tájékozottabbá és magabiztosabbá is tehetik. Az internet óriási lehetőségeket kínál a költészet számára is: sokkal több emberhez, sokkal többféleképpen, visszakereshetően és párbeszédképesebben juthat el – a sokféle költészet a sokféle olvasóhoz. Ezzel demokratizálódik az irodalom, hiszen minden megjelenhet, de mivel a régi intézmények is hatékonyan működnek, a lépcsők, a hierarchiák és az elitek körei is megmaradnak – és ezzel mindenki jól jár, de legfőképp maguk a szerzők.

3. A nemrégiben elhunyt Borbély Szilárd verseit ajánlom az első helyen, és nem csupán kegyeleti okokból, hanem mert meggyőződésem: az utóbbi évtized az ő évtizede volt a magyar költészetben. A kilencvenes évek nyelvjátékos, viccelődős, intertextualitásra épülő magyar költészetét az ő verseivel indult trendek váltották le, és ezzel nyílt tér a komolyabb témákat, a tragikus történeteket, a sötétebb érzéseket újra megszólaltatni. Az ő nyomán indult el az a ma már harmincas éveikhez közelítő költőgeneráció, melynek tagjai akár a pátosz

sűrűn aláaknázott határvidékére is el mertek merészkedni, és olyan témákat is visszahoztak az érvényes költészet területére, mint a szülői szeretet, a gyász, a test esendősege, az abortusz tragédiája, vagy épp a gyengék, a társadalom perifériáján élők kiszolgáltatottsága és beszédképtelensége. Ez a poétikai elmozdulás pedig felerősítette mások mellett a Marno Jánosra, Kemény Istvánra, Takács Zsuzsára vagy Kántor Péterre irányuló figyelmet, és olyan életműveket is felértékelte, mint például az ugyancsak tragikus sorsú Beney Zsuzsáé. Azt hiszem, az említett költők írják a mai magyar költészet legfontosabb, leginkább rólunk szóló, megrázó és felkavaró, saját szorongásainkat megnevező és feloldó, életünk fájdalmairól, meghasonlásairól, hazugságairól, veszteségeiről és ritka örömeiről szóló verseit. Ezért ha a mai magyar költészetéről beszélünk, róluk kell először beszélnünk.

Bertha Zoltán

Mi a költészet? – Mi az élet?

Ha az utóbbira tudnánk, lehet, az előbbire még akkor sem lennének képesek felelni. A misztérium további titkát miképpen kutathatnánk? Kérdésre kérdés, kétségre kétség. S az igazi jó kérdés az, amire nincs válasz; amire van, hogyan lehetne kérdés?

Mit mond a költő? Hogy a „szó nélkül nem történhet semmi”; hogy a szó „elvezet a pecsétek mögé, ahol éppen rám várnak a titkok. Vezet ahhoz, ami még nem létezik a világban. Vezet a szakadékok mentén, szüntelen a halál ajkain” (Nagy László). Mert a vers nyelv, rejtély és felismerés, szellem és teremtés. Érzéki csoda és érzékfölötti őstörvény egyszerre. A spirituális lényegvalóság inkarnációja, a lélek szava, a lélek nélküli szó életre lehelése. De csak akkor, ha az a tényleges költőszemélyiségtől közvetlen hitelességgel eredő belső hang és jelnyelvi forma kiáradása, mert csupán az elidegeníthetetlen saját lehet igaz és egyetemes. Csalóka ám a nyelvi művészet: mintha a nyelven keresztül mindenki értené vagy megérthetné a másikat. De még a hétköznapi beszéd is félreérthető; hát még a megtévesztőn ismerős szavakat másik

dimenzióban áramoltató sorsbeszéd és sors-nyelvezet! A transzcendencia igézete és varázslata: benne a nyelvben, és mégis túl a nyelven. Benne a létben, és mégis megborzongani, megrendülni, emberminőségben át-lényegülni a vers-szó, a vers-mondat, a költemény-katedrálisok egész univerzumából sugárzó mélyebb és magasabb szférák hatásától: ez maga a költészet, az írásművészet utolérhetetlensége. Semmi mással nem helyettesíthető értékjelentések által megalkotott vonzástere az egzisztenciának, hogy a benne részesülő létező lény attól megragadottan önnön végigazságaira pillanthasson. „A műben az igazság megtörténeése működik. (...) Az igazság a létező világlásaként és elrejtéseként akkor történik meg, ha megköltik. *Minden művészet* – mely megtörténni engedi, hogy a létező igazsága mint olyan eljőjön – a *lényegét tekintve költészet*. A művészet lényege, amire a műalkotás és a művész egyaránt rá van utalva, az igazság működésbe lépése” (Martin Heidegger). Az igazság pedig az ember kettős természetétől elválaszthatatlan: antropologikum és metafizikum összefüggései a feltétlen ön-

értékek kölcsönösségére világítanak. „Az igazság a lét igazsága. A szépség nem e mellett az igazság mellett fordul elő. Akkor jelenik meg, amikor az igazság művé válik. A megjelenés, mint az igazságnak a műben és műként való léte: a szépség” – ugyancsak Heideggeret idézve. De a nagy magyar esztétára, Sík Sándorra hivatkozva is tudhatjuk a lírai kifejezés összetettségéről, hogy *„az érzéki jelenség szellemi úton válik benne szemléletessé, a szellemi pedig érzéki úton”*.

Az ember, a költő, a mennyek és poklok, ég és föld, humanitás és divinitás között hányódó teremtmény azonban beletartozik identitásának egyéni túli meghatározó tartományába: népének teljes kulturális közegébe, légkörébe, emlékezetébe, hagyomány- és lelkivilágába is. S ha a „mindenkori nyelv ama kimondás megtörténe, melyben egy népnek történetileg kibomlik világa” (Heidegger), akkor az irodalom a nyelvi-kulturális (sőt erkölcsi, vallási, társadalmi) önazonosság és megmaradás egyik pótolhatatlan feltételévé nemesedik. A költészet megóv a történelmi létromlás megannyi katasztrófájának legpusztítóbb változatától: a bűn, az embertelenség, a népiertő erőszak bármilyen morális elfogadásától; a beletörődéstől, a szellem lefegyverzésétől. Mert amit őriz, az maga a vigasz és a túlélésre biztató erő. „A költészet örökletes gyógyír; a népé különösen. / Mindig akad valami, amivel szemben védtelen az ember. S amíg akad, addig van költészet is” (egy másik költővel, Szilágyi Domokossal szólva).

A magyar nép- és műköltészet hatalmas kincsestára különösképpen példázza, hogy a művészi szó miként emelkedik egyben megtartó erővé. Mert a nemzet fennmaradását a kultúra folytonossága jelenti, amint fordítva

is: a kultúráé a nemzeti közösség léte biztosítja. Az emberiség javát szolgáló és értékgazdagságát növelő kultúráról nem lehet lemondani: a létharc és a szellemi küzdelem egybeszőődik. Sorsköltészetünk ragyogó önismeret-bővítő sorstükre annak, hogy a szellem jelzőfényei szerint cselekvő magyarság kataklizmatikus történetében hányféleképpen fonódott össze a megmaradásakarát a hittel és a reménnyel. S hogy a lét- és hitküzdelem milyen remekművek sokaságában szakralizálódott, kristályosodott egy szerencsétlenségében olyannyiszor megalázott kollektívum önfelmutató, öntanúsító morális credójává és vallomásátá. A magyar nép legmélyebb-legautentikusabb fájdalmai, vágyai, felismerései, szándékai fakadnak fel ezekben az alkotásokban, s a lehető legváltozatosabb regisztereken hangzanak fel: a keresztény vallási tradíció őselményeivel töltekező hitvalló imádság, himnusz, óda, segélykérő könyörgés, lamentáció, a tágabb és szorosabb értelemben vett zsoltáros ének, vagy az archaikus-mitológikus folklórörökségben is gyökeröző sirató, fohász, ballada, liturgikus népének, bűnvalló konfesszió és a többi műforma poétikai-esztétikai színességében. Velejéig átitatódott a magyar líra a folytonosan érvényesülő biblikus vonatkoztatás-rendszerrel. A magyar sors gyakran a krisztusival látszódtott egybeesni, illetve az ahhoz való hasonlatosságában ábrázolódtott. Az „imitatio Christi” vagy az „athleta Christi” gondolatától a „Húsvétalan a magyarság” tragikus panaszaán át a „Népek Krisztusa, Magyarország” katartikus felismeréséig, régi, török-dúlásos századoktól 1956-ig, Zrínyitől Adyig és Máraiig folytonosan megnyilvánult az érzelmi, értelmi, erkölcsi hozzákötődés a krisztusi üzenethez.

A fájdalom a passióhoz, a szenvedés-történethez, a remény a feltámadás, a megváltás üdvtörténetéhez kapcsolódott: a krisztológiai sorsazonosításban, sorspárhuzamosításban a magyar közösség és képviselője – a magyar lélek megszólaltatója, a magyar írástudó – a saját élményét vetítette ki. A krisztusságélményt mintegy a saját tapasztalataként érezte át. S a válságos idők szűnhetetlenségében az isteni üdvterv valóban az utolsó, egyetlen valóságos kapaszkodóként szolgált.

„Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban” (Agy Endre); „adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak” (József Attila); „Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazab-bá lenni*” (Reményik Sándor); „mindig magunkért, soha mások ellen” (Dsida Jenő); „EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!” (Utassy József) – a végtelenségig sorjázthatnánk azokat a költői üzeneteket, amelyek emberség és magyarság egymástól való eltérhetetlenségét nyomatékosítják. Sok évszázadon át hallatszó ígék véshetik a modern időkben is tudatunkba, hogy ami egy nép számára létszükségleti szellemi érték, az veszteség nélkül nem iktatható ki a világkultúra egészéből sem. Ezért ragaszkodni ahhoz, ami a miénk, nem bezárkózás, hanem ellenkezőleg: táv-

latnyitó örök emberi kötelesség. Ha megsejtünk tehát valamit abból, hogy mi a költészet, nem lehet nem ráébrednünk a minden nemzet, így a mi szétszóratott és sokfelől veszélyeztetett népünk alapigényéből is fakadó küldetésparancsra: ami nem más, mint hűség, megőrzés, gyarapítás. Eszméljünk a „sajátosság méltóságának” eredendő bizonyosságával, a hozzájárulás és az egyenrangú részvétel önértékességével. „Hát igenis lenni, lenni: elsősorban embernek és emberiesnek lenni, jó európainak lenni és jó magyarnak lenni” – hirdethetjük Kosztolányival, vagy Makkai Sándorral: „Nem érte, az ő kedvéért, hanem önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk. Ez, éppen ebből kifolyólag, valami egészen mást jelent, mint Európa utánzójának, szolgájának, vagy éppen majmolójának lenni. Nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által. A mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul.”

Ha van, ami köt és emel – köt a bennünk és emel a fölöttünk lévő értékekhez –, az életigazító irodalmunk, költészetünk bővöletes glóbusza és mindenségátölelő galaktikája.

Borcsa János

A kritikus is valami olyat mondhat az általa művelt műfaj keletkezéséről, mint egyik kiváló huszadik századi esszéírónk az esszé születéséről, vagyis azt, hogy Alkalom szüli. Például egy elemzését nemrég Markó Béla *Csatolmány* (Csíkszereda, 2013) című verseskötetéről.

Hogy éppen Markót olvassa, annak külső meghatározottsága is van, mint-hogy a magyar irodalomnak ugyanazon, az erdélyi kisebbségi viszonyok között létező „hajtásához” tartoznánk, s a költő ebben a kötetében éppen ezt a lét-élményt tárja fel személyes érintettségéből kiindulva s a hitelesség igen meggyőző erejével, úgy, hogy eközben valóban a mai költészet „olvashatóságának határait” is képes kitágítani, mondhatni oldott és olvasóbarát formát választva komoly és közérdekű témák (haza és magyarság, kisebbségi lét és többség, illetve az anyaország viszonya) lírai megközelítésében.

Figyelmet érdemel ugyanakkor, hogy eredeti nézőpontokból, továbbá a költő és költészet szerepének pontos felismeréséből kiindulva szólaltatja meg témáit Markó Béla. Nem téveszti szem elől például, hogy immár évtizedek óta a váteszi szerepre, úgymond, nincs jelentkező a magyar irodalomban, de általában is a költőnek a társadalomban betöltött szerepe a modernség beköszöntével egyre kisebb. Akik közvetlenül kívánnak szólni mégis egy nagyobb közösséghez, azoknak jól meg kell választaniuk többek között a hangnemet s a közlésformákat, hogy hitelesnek bizonyuljon megszólalásuk. Markó például, midőn Petőfi *Nemzeti dala* megszólította, egy *nemzeti* dal szerzésére vállalkozott mindössze, vagyis egy hangsúlyosan ironikus átiratra. De hogy ennek a költő-szerephez való ironikus viszonynak a közéletet érintő s mai üzenete van, az tagadhatatlan. A *Fakard* című vers ugyanis segíthet az illúzióinkból való kijózanodásban, a tisztánlátásban, viszont ha erre nem törekszünk – figyelmeztet a vers –, a nemzet eljátszsa történelmi esélyét, azaz: „az idő visszafordul”.

Sok esetben ugyanis a groteszk, vagyis a természetes viselkedési mintáktól, valamint helyzetektől és folyamatoktól merőben elütő minőség uralkodik el minden téren, s helyébe lép akár a komoly, jövőt megalapozó férfimunkának is. Végső soron az ilyen jelenségekhez viszonyul ironikusan a költő. Ennek szemléltetésére érdemesnek tartok idézni néhány, a fenti tünetekre alaposan rávilágító részletet a versből: „Nekem most nincsen láncom, / de van helyette kardom, / kardjával hadonászik / ma kis- és nagy-magyarhon. // Békavirág és pitypang / feje lehull a porba, / korhű huszáruháját / a nemzet fennen hordja. // S a nemzett sem jobb nála, / de nyilván nem is rosszabb, / mert fából van a kardja, / és mégis masírozhat. // Milyen felemelő ez, / hogy szabadok lehettünk, / és folyton zászlódíszbe / öltözik most a lelkünk. // Naponta felavatjuk / és leplezzük Erdélyt, / mint élettelen szobrot, / amely élő volt nemrég.”

Markó egyik elvitathatatlan költői erénye, amit már második-harmadik kötetével kezdődően megfigyelhetni, az intellektualizmus, egy határozott és pontos elemzőkészség, amely jelenségek, történések és helyzetek megértésére, értelmezésére s lényegük felmutatására irányul. Történt legyen ez a múlt század nyolcvanas éveiben, amelyet a romániai magyarság viszonyaira vonatkozóan éppen az egyik visszhangos Markó-kötet címével akár a *talánítás*

évtizedének is nevezhetünk, hiszen ekkor érte el tetőfokát a diktatúra, ami az egyéni és közösségi-kisebbségi jogfosztásokat illeti, vagy akár napjainkban, amelyet plasztikusan gyakorolta a *szabadság dzsungele* metaforával illetnek.

Éppen ez utóbbi történelmi helyzet, hogy úgymond *szabadok lehettünk*, indította a költőt, hogy a szemfényvesztő látszatok mögött a kiábrándító lényegre terelje a figyelmet. Ő ugyanis „most már egy vidámabb / nemzeti dalt szerezhet”, s kijelentheti, hogy „nincsen láncom”, de amit tapasztalnia kell a „kis- és nagy-magyarhonban”, az meglátása szerint nem a nemzet igazi talpra állása, hanem – képletesen szólva –: „egy örökös farsang”.

Íme, az elősoroltak okán bátorkodik a kritikus olvasásra ajánlani Markó Béla újabb verseit!

Gyimesi László

1. Igaz, hogy rengeteg kritikát, recenziót, elő- és utószót írok, de sohasem határozta meg magam kritikusként. Ha egy meghívón, plakáton így titulálnak, nem tiltakozhatom, de elsősorban író, költő vagyok, aki ír kritikákat is. Ezekben kettős törekvést próbálok érvényesíteni: elsősorban az olyan autonóm, képviseleti munkákról írok, amelyeket nemcsak olvashatónak, hanem olvasandónak érzek, ezek mellett a nehezebben kibontható, sűrített nyelvű munkákat igyekszem olvashatóvá (közérthetővé) tenni. Úgy vélem, a mai költészet nagy része – ha nem is erőfeszítések nélkül – befogadható, de a még verset olvasó réteg erre az erőfeszítésre egyre kevésbé hajlandó. Így a befogadói önvédelem egyik formája az érthetetlen költészet csorba mítosza.

2. Alapos, igényes irodalmi oktatás, memoriterek híján minden olvasó maga teremti meg azokat az alapokat, amelyekre saját befogadói világképe épülhet. Ez rossz is, jó is. Rossz, mert egyre kevesebb a közös tudás, az egy-

séges viszonyítási alapként működő, kollektív emlékezetként termékenyebbé váló ismeret. Jó, mert nincsenek gátak, mindenki viszonylag szabadon, előítéletektől mentesen csemegézhet a költészet hatalmas szellemi élesztárából. A kíváncsiság igen fontos szövetségese az íróknak.

3. Erre a kérdésre vagy egy hosszú névsorral, vagy általánosságokkal lehet válaszolni. Az utóbbit választom. Azokat a szerzőket olvasom s ajánlom olvasásra, akik vállalják a magyar irodalom fő vonalának képviseleti tradícióit, s egyben be tudják fogadni a hazai és a világlíra új eredményeit, s ezeket ötvözve alakítják ki szuverén költői világukat. Közülük elsősorban azokra szoktam a figyelmet irányítani (többnyire róluk írok), akik székértáborokon kívül maradván gondozzák az irodalom láthatatlan kertjének rájuk jutó részét, és művi csinnadratták, csoportérdekekből támadó hátszelek nélkül építhetik egyre megkerülhetlenebb életművüket.

Halmi Tamás

1. Sokféle vers van, és sokféle olvasó. Ilyesformán a kérdés jótékonyan megválaszolható. (Hacsak nem ad számot *minden egyes* befogadó a viszonyáról *minden egyes* műalkotáshoz. Azzal a Napút-számmal bolygót lehetne eltéríteni.)

2. A populáris kultúra térnyerésére s a megváltozott technológiai környezetre (internet, okostelefonok, sebes vizuális ingerek stb.) érdemes tekintettel lenni – de igazán építeni arra lehet, ami szikla: az olvasó szívére. (Nem azért, mert kemény, hanem mert örök.)

3. Gergely Ágnes – mert művészen bölcs. Nádasdy Ádámot – mert elegánsan szelíd. Tóth Krisztinát – mert mágiásan szép. Vasadi Pétert – mert elhivatottan derűs.

Kabdebó Lóránt

Örülök, hogy éppen a Napút folyóirat tette fel ezeket a kérdéseket, és éppen most. Ugyanis vagy fél éve ebben a folyóiratban írtam egy terjedelmes tanulmányt, amelyben Weöres Sándor hirtelen támadt népszerűségével szembenézve valójában már előre megválasztam ezeket a kérdéseket. Végiggondoltam részletesen a poézis tektonikus rengése után kialakuló változás utáni állapotot.

Ezt megelőzően az általam leginkább megbecsült prózaíróink, akinek irodalomban elhangzó szavára még mindig sokat adok, álnaivul megkérdezte: valami történt a magyar lírában, amíg nem figyeltem oda, hogy monográfiát írtál a közelmúltban egy – hozzánk képest – fiatalabb költőről?

A kettő valahol összepasszol. Két irányból is azt jelzi, valami megváltozott a lírában. Mialatt évtizedekig – monográfiásorozatom befejezése óta – azon tűnődtem, hogy korábbi vélekedésemtől távolodóban, a *Te meg a világ* Szabó Lőrincének hangsúlyos tárgyalása mellé – utóbb talán elé is – helyezzem a „harc az ünnepért” törekvésű, valójában „harc az elégiáért” jellemzésű poétikát, és annak megkoronázásaként a *Tücsökgzene* gyakorlatát – valójában a magyar költészet eszményvilága áthangszerelődött. Szinte ugyanazt a kérdésfeltevést követve, amelyeket én Szabó Lőrinc költészetének hangsúlyváltozásaiban regisztrálni kezdtem.

Mert ha „az élet megrágalmazása” okán még a különböző kollaborációval vádolt zsenik, Benn és Céline számára is adódott megjelenést biztosító lehetőség, alkotásra biztató szó, sőt Szabó Lőrinc vélt árnyoldalainak ellenére is megszületik az új rezsím igazolása a *Te meg a világ* okán – addig a század metafizikai hangoltságú, nagy összegező költői teljesítménye, Pound költészete igen sokáig csak az ítéltetés keresztüztüében kicsinyeltetett. Poétikai értékelése szerint is. És látványos volt Szabó Lőrinc felmentése után a *Tücsökgzene* elkészültét fanyalogva fogadó kritika, számonkérés, majd pedig a végül csúcsként értékelt József Attila – Szabó Lőrinc páros mellett Weöres zsenialitásának leicsinylése, formalista játékká degradálása még rangos költőtársak szemében is.

Mindebből következően a huszadik századi költészet megítélésében bekövetkező változás lehetett a 21. századi poétikai újjáalakulás feltétele. A lényegi

kérdés: az ideologikus szembesítést fel tudja-e váltani a poétikai megítélés elsődlegessége. És ez utóbbihoz hozzátársítható-e a morális értékképző erő elismerése. A tét: a Yeats által „tragic joy”-ként emlegetett poétikai attitűd érték-kategóriaként való elismerése megszülethetett-e a századvég távlatából. Az attitűd, amely egyszerre poétika és moralitás, amely képes kiváltani az ideologikus oppozíciót mind a költői gyakorlatban, mind pedig annak elméleti megítélésében. A magam részéről „harc az elégiáért” címkével kötet címbe is emeltem ezt a folyamatot.

Bevezetőül idézzek két időszerűvé emelkedő alkotásszemléleti megállapítást az esszéíró Pound megfogalmazásában: „A plasztikus művészetek, valamint a matematika kivételes eseteitől eltekintve, szavak nélkül az egyén nem képes sem gondolkodni, sem a gondolatát közvetíteni, a kormányzó és a törvényhozó nem tud hatékonyan működni, illetve törvényeit megfogalmazni, és ezeknek a szavaknak a szilárdsága és érvényessége az elátkozott és megvetett *litterati* gondjára van bízva. Ha az ő munkájuk megrohad – ezen nem azt értem, amikor ízléstelen gondolatokat fejeznek ki, hanem amikor munkájuk tulajdon közege, a maga lényege, a szónak a dologhoz való hozzáillesztődése rohad el, vagyis slendrián lesz, pontatlan, túlzó vagy felduzzadt –, akkor a társadalmi és egyéni gondolkodás és rend teljes gépezete mondja fel a szolgálatot.” „Mint már az én rendszertelen és töredékes köteteimben több helyen kifejtettem: koronként csak egy-két géniusz talál és fejez ki valamit. Lehet, hogy ez csak egy-két sor, a lejtés egyfajta minősége; s ezután két tucat, kétszáz, két- vagy több ezer követő ismételi, felold és módosít.”

***

Honnan és hová vezethet ez az út? Akik régóta élünk, személyesen is emlékezünk, megéltük azokat az időket, amikor a 20. századból mára mértékké emelkedett életművek alkotóit különböző módokon taszították ki a poétikai példatárból. A mára oly időszerű, fent idézett Pound-szövegeket kiemelő és magyarra fordító Szili József kollégám *Pound-recepciónk pikantériái* című esszéjében a *Literatúrában* (2009/4., 459–479.) emlékezik pályakezdése „mértékadó” epizódjára: „T. S. Eliotra 1948 nyarán az *Irodalmi Szemlében* olvasható Fagyjev-idézet hívta fel a figyelmemet: ha a sakálok és a hiénák írni tudnának, olyan verseket írnának, mint T. S. Eliot, olyan regényeket, mint James Joyce, és olyan drámákat, mint Eugene O’Neill.” De nehogy valaki azt higgye, csak az egyik oldalról hangzottak hasonló kijelentések. Legyen másik példám a kortárs lírát avatottan bemutató, kitűnő érzékenységű olvasó, C. M. Bowra, oxfordi professzor, ő a század közepén a század első felének eseményeit összegezve imigyen látja Ezra Pound költői helyét: „A modern angol és amerikai költészet történetében Ezra Pound sajátos helyet foglal el. Sok tekintélyes hívet gyűjtött maga köré: Yeats, Edith Sitwell és Eliot egyaránt nagyra becsülték, és a kor egyik legnagyobb hatású szellemének tekintették. Az átlagolvasó azonban nem képes osztozni ebben a lelkesedésben. Tagadhatatlan, hogy Poundnak számos visszariasztó vonása van. Verseinek megértéséhez roppant olvasottságra van szükség, s e fáradságért nemigen kárpótol a bennük felhalmozott tudásanyag; a költészetén keresztül megnyilvánuló személyiség nem mondható épp rokonszenvesnek; versei gyakran kakofóniába fulladnak; művei a keresett elegancia füledt levegőjét árasztják, és meglehetősen tudáléko-

sak; politikai nézetei agresszivitást és kegyetlenséget tükröznek, s hangoztatójuk rászolgált az egyáltalán nem irigylésre méltó áruló névre. De bárhogyan is ítéljük meg életművének értékét, hatásához nem fér kétség. Az elsők egyike volt az angolul író költők között, akik olyan lírát igyekeztek létrehozni, amelyben a művelt, urbánus ember érzései és gondolatai modern kifejező formát nyernek” (T. S. Eliot *Átokföldje* című tanulmányából *Az alkotó kísérlet* című, először 1949-ben *The Creative Experiment* címmel a Macmillan and Company Ltd. kiadásában megjelent könyvéből, fordította Zentai Éva, Európa, Bp., 1970, 221.).

De van még egy, a mai poétikai érdeklődéssel valaha szemben álló megjegyzés, mely szintén közvéleményt formálóan jelentkezett. Adorno egy megjegyzése révén szlogenné közhelyesedett, hogy „Auschwitz után verset írni barbárság” (a tőle való idézeteket *A művészet és a művészetek: Irodalmi és zenei tanulmányok*, ford. Bán Zoltán András, Hegyessy Mária, Poprády Judit, Tandori Dezső, Helikon, Budapest, 1998. című kötetből veszem). Melyből következhet még a gyász méltóságának elvitatása, a „tragic joy”-ból még a „tragic” megtagadása is, akár még Schönberg *Egy varsói túlélő* című kantátája kapcsán is: „Azáltal, hogy minden keménység és kérlelhetetlenség ellenére egy képet alkot róluk, mégis olyan, mintha szeméremsertő lenne az áldozatokkal szemben. Az áldozatok alapot szolgáltatnak valaminek az elkészítéséhez, műalkotás lesz belőlük, melyet táplálékul odavetnek a világ elé, amely az áldozatokat megölte. A puskatussal vert emberek póre testi fájdalmának úgynevezett művészi megformálása, ha távolról is, de magában foglalja a kicsikart élvezet lehetőségét. A morál, amely a művészetnek megtiltja, hogy az áldozatokat egy pillanatra is elfelejtse, saját ellentétének szakadékába zuhan. Az esztétikai stilizációs elv révén s még inkább a kórus ünnepi imája nyomán a felfoghatatlan sors mégis úgy jelenik meg, mintha valamilyen értelme lett volna; megdicsőül, s ezáltal valami elvész a borzalomból; önmagában már ez is igazságtalanság az áldozatokkal szemben.” Sőt tovább is megy: „az örök szenvedésnek éppannyi joga van arra, hogy kifejezésre jusson, mint a megkínzottaknak a sikoltáshoz, ezért lehetett helytelen azt mondani, hogy Auschwitz után nem lehet több verset írni. Helyes viszont az a kérdés, hogy lehet-e Auschwitz után még élni...” (idézi Szűcs Teri, *Adorno: esztétika Auschwitz után*, Vigilia, 2011/7, 517.).

Ennek a csapda-helyzetnek abszurdá válását az irodalomban nyelvi-drámai helyzetbe emelve végül Beckett fogalmazza meg: „Nyelvtan és stílus. Éppolyan érvénytelenné /himfálling/ váltak számomra, mint egy biedermeier fürdőruha vagy egy úriember rendíthetetlensége. Afféle álarccá /Eine Larve/. Remélhetőleg eljön az idő – hála istennek, némely körökben már be is következett –, midőn a nyelvet azáltal használják a legjobban, hogy a legderekasabban élnek vissza vele. Mivel egy csapásra nem tudjuk kikapcsolni a nyelvet, legalább semmit ne mulasszunk el, hogy minél rosszabb hírbe keverjük. Addig fúrjunk lyukakat belé, míg a mögötte lappangó valami vagy semmi /sei etwas oder nichts/ át nem kezd szüremkedni. Nem tudok ennél magasabb célt elképzelni a mai író számára” (Samuel Beckett, *Disjecta: Miscellaneous Writings and a Dramatic Fragment*, New York. Grove.1984. 52. – idézi: Szegedy-Maszák Mihály, *Irodalmi kánonok*, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998, 173–174. [Alföld könyvek 1]).

Mindennek végiggondolása utóbb Adornót aforizmája kiteljesítésén keresztül egyfajta megoldás sejtéséhez vezetheti, miként azt Szűcs Teri disszertációja

és Vigilia-beli cikke meggyőzően levezeti: „»Beckett az egyedüli helyes módon reagált a koncentrációs táborok szituációjára, melyeket nem nevez meg, mint-ha a faragott kép tilalma alatt állnának. Ami van, az olyan, mint a koncentrációs tábor. Egyszer életfogytiglani halálbüntetésről beszél. Az egyetlen halovány remény az, hogy majd minden megsemmisül. Ő ezt is elutasítja. Az inkonzisztencia így létrejövő hasadásából a semmi képvilága lép elő valamiként, és fogva tartja Beckett költészetét.« Ám a látszólagos sztoicizmus művészetéből »hang nélküli sikoly hallatszik: ennek másképp kell lennie! Az effajta nihilizmus éppen a semmivel való azonosulás ellentétét implikálja. Gnosztikus módon, számára a teremtett világ a radikális gonosz, és ennek tagadása egy másik, még nem létező világ lehetősége. Amíg a világ olyan, amilyen, addig a megnyugvás és béke képei mind a haláléhoz hasonlatosak.« (*Negative Dialektik*). Kiemelésemmel igyekeztem jelezni, hogy Adorno olvasatában a képtilalom reprezentatív alkotásának tekintett Beckett-mű ezek szerint nem azért hiteles, mert teljesen megállítja a metaforizálódást, hanem mert megfordítja azt, és az Auschwitz modellként való értelmezésének jegyében nem magára Auschwitzra keres működőképes nevet, hanem a valóságot, a világot nevezi ezen a – ki nem mondott – néven: *Auschwitz*. A modell tehát teljesen önmagában foglalja saját jelöltjét. Ám van ennek a Beckett-értelmezésnek, és tágabban, a negációt megvalósító műalkotások relevanciájának egy még fontosabb mozzanata Adorno megközelítésében: a teljes negáció a szembenézés és nemet mondás tematizálatlan, ám világos képlete által teret nyit egy még erőteljesebben a megnevezés tilalma alá eső régió felnyílására, amelyet utópiának, vagy más szóval, a remény horizontjának hívhatnánk. Különös tükrözés ez, amely a határáig vitt negációval arról tanúskodik, hogy mégis igényt tart önmaga teljes ellentétére, az elgondolhatatlan és csorbítatlan affirmációra” (Szűcs Teri, *Adorno: esztétika Auschwitz után*, Vigilia, 2011/7., 515–524., ill. *A felejtés története: A Holokauszt tanúsága irodalmi művekben*, Pozsony, Kalligram, 2011, írásai az interneten is hozzáférhetőek).

***

Az áttörés első fázisa Rilke *Duinói elégiáinak*, a kései Yeats-verseknek elismerése, és Eliot költészetében a „tragic joy” poétikai értékének felismerése. Itthon pedig József Attila költészete teljességének értelmezése, Kosztolányi életművének újrafelfedezése és a Szabó Lőrinc-i poétika recepciója. Annak tudatosítása, hogy a létezésben való emberi túlélés morális erejét a tragédiát megelőző költők derűt sugárzó ereje adhatta. A példák kegyetlensége a létezés abszurdítására figyeltet fel, általuk mégis felvillanhat a létezés mélyéből sugárzó oximoron, *credo quia absurdum* alapon megfogalmazódáshoz parancsolva a „tragic joy”-t: „Out of cavern comes a voice, / And all it knows is that one word »Rejoice!«.”

Ha csak a babitsi látomás értelmében kapcsolódnának is, mely egybecseng a bevezetőben idézett Pound-szöveggel: „az igazi világirodalomhoz csak a legnagyobbak tartoznak. S az igazi világirodalom-történet ezeknek története. A nagyoké, akik folytatják egymást századról századra, s kezet nyújtanak egymásnak a népek feje fölött” (*Az európai irodalom története*).

Ha csak a csúcok beszélgetéséről van szó, akkor is a korszak nagy európai költői versbéli eszméletük során az „értelmetlenséggel” való szem-

besüléstől a yeatsi „gyres”-szerű, gyűrűző körforgásban eljutottak a létezés metafizikus egybeérzékeléséig, a *Duinói elégiák*ban éppúgy, mint T. S. Eliot *Ariel dalaiban* és a *vonósnygyesek* rózsakertjében vagy a *Tücsökzene* és a *„Költőnk és kora”* világot egybelátó oximoronjaiban, József Attilának a Szabó Lőrinc-i *Te meg a világ* kötetét vitatkozva továbbszövő versének címével élve: *Eszméletében*.

A verseknek ez az összemunkálása még talán filológiaiilag is bizonyíthatóan tűnhet fel. A *Duinói elégiák* záródarabjainak hatása egyértelműen beleszövdök Yeats kései költészete alakulásába, az ír költő egyik monográfusa, Louis Mac Neice éppen e miatt a hangnemi megoldás miatt hasonlítja össze őket: „Mind Yeats, mind Rilke, az általuk megismert szenvedés, zavar és reményvesztettség ellenére ragaszkodik ahhoz, hogy a Művészet, s mi több, az Élet fő hajtóereje az öröm. A *Tizedik duinói elégiában* alapvető paradoxonként a megszemélyesített Panasz vezeti a nemrég meghalt ifjút az Öröm forrásához, és azt mondja neki: »Emberi körben megtartó folyam-áram« [Tandori Dezső fordítása]. Yeats is azt tartja, hogy a Panasz el tud vezetni az Öröm forrásához, és egyik kései versében leírja ezt a nagyon is igaz paradoxont: »Hamlet és Lear vidám« [Kálnoky László fordítása] – Kleopátra öngyilkossága végül is az élet értékének és az életörömnek is érvényesítése. Ahogy Rilkének, a maga elhagyatottsága ellenére fel kellett tételeznie, hogy az Ittlét gyönyörű, Yeats a csalódások során eljutott ehhez a következtetéshez: »A Barlang megremeg, / Egyetlen szót zúg: 'örvendeztetek!' «” (Luis Mac Neice, *The poetry of W. B. Yeats* [1941], Faber paper covered editions, 1967, 162., Szele Bálint fordítása). És ha már Yeats monográfusa Rilke felé fordítja figyelmemet, én is idézhetem a *Duinói elégiák* tizedik darabjának zárását, ahol a Glück kifejezés hangsúlyos jelenléte éppen ezt a kettősséget vonzza; a „steigendes” és a „fällt”, a növekvő és a lehulló ellentétét fogja egybe: „Und wir, die an *steigendes* Glück / denken, empfinden die Rührung, / die uns beinah bestürzt, / wenn ein Glückliches *fällt*” (Szabó Ede fordításában: „És mi, az egyre növvő boldogság / álmodói, mi úgy hatódnánk / meg, már szinte a döbbenetig, / mint, ha *lehull*, ami boldog”; Tellér Gyulánál: „a fölszálló öröm” és „hogyha *lehull*, ami boldog”, Tandori Dezsőnél: „a boldogság fokozását vélők” és „ha *lehull*, aki boldog”). Ennek az oximoronnak megjelenése szememben József Attila egyik utolsó ép verse, a „*Költőnk és kora*” című költemény Janus-arcú záró képsora is: „Lágyan ülnek ki a boldog / halmokon a hullafoltok.” Fejtő Ferenc elbeszélése szerint pedig az ő figyelmét Rilke elégiáira József Attila hívta fel, sőt a költő magyarra le is akarta fordítani ezeket: „József Attila olvasta Rilket, nekem is felolvasta, tőle ismertem meg, addig nem ismertem a *Duinói elégiákat*. Rokónának érezte, próbálta fordítani is, csak már nem volt rá ideje [...] – Tudott-e annyira németül? – Annyira tudott. Különben is először szótárral olvasta.” Beszélgetésünket magnetofonra is felvettem, dátuma: 2004. augusztus 18., utóbb a felvételt a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának adtam át (Hangtári jelzete: K 5867). Ez a felismerés, amely jóváhagyja a József Attila-i „*Költőnk és kora*” csodájának az elégiákkal való összekapcsoltságát, akár biztos emlékezés, akár csak vélt összemérés, ez az öregkori fejtői mozzanat visszatekintve a századvégről feloldja az Adornóhoz kötődő kitagadását a huszadik század legfontosabb költői eredményeinek. Összeköti, szentesíti és felszabadítja azokat.

A nagy alkotók, ha túllépnek a „mai kocsmán”, a „holnapután”-nak, minden irodalom és művészet utókorának dolgoznak: lásd Szabó Lőrinc vallomását szorongattatásai idején (*Bírákhoz és barátokhoz*). Hozzáteve: minden esetben a létezés aktuális máinak tragikumában megmerülve, a holnapban való tájékozódásra felkészítve sugároznak e felé a „holnapután” felé. Az így kiváltódó poétika az elkövetkező pusztulás(ok) idejére előre formálja a világ világosságát. Amelyre nem figyeltek, amit keveselltek a kortársak, politikus szavakat vártak a megfogalmazódó fényesség befogadása helyett. A keservesen kilicitált derű majd csak utólag, az akkori vészek múltán, mostanra szerveződő távlatban állhat össze poétikailag megfogalmazható képletté, újabb nemzedékek példázatává. „Überzähliges Dasein / entspringt mir im Herzen” – a *Kilencedik elégia* zárásaként. Vajda Endre fordításában: „Létek megszámlálhatatlan / sokasága sarjad szivemből”. Szabó Ede fordításában: „Szívemben árad a sok fakadó lét, / s felszökken özönnel.” Tellér Gyula fordításában: „Túlárad az élet / bősége szivemben...” Tandori fordításában: „A szivemből létek / fakadnak – számtalanul”.

***

Kétségtelen szerepet játszik mindebben a huszadik század sajátos eseményvilága, mégsem csak történelmi tényekhez vagy ideológiákhoz kötöm mindezt, amit a múlt század *egészében* felkínál. A mindennek esszenciájából kialakuló poétikát szálozom össze. És bárha a Sacco di Roma és a német parasztháború kortársai szemében koruk a pusztítás kirívó évszázada lehetett, utókoruk mégis a Sixtus-kápolna és az isenheimi oltár létrejöttével jegyzi a korszakot. A poétikában hasznosuló metafizikai létértelmezés reprezentálhatja-e majdan az ukrainai éhínség, Guernica, Auschwitz, Katyń és Hiroshima évszázadát? Be tudja-e fogadni valamely eljövendő nemzedék a személyiség megépíthetlenségét és hitének elvesztését oly igen átélő szöveg ellenpontozottságát felvető nyilvános vallomást? Idézzem az egyik legpusztítóbb háború kitörésének kezdetén elhangzott Szabó Lőrinc-i megfogalmazást (*Isten és a világ*, rádióelőadás, 1940, Húsvét): „Ateista verset még nem írtak; s ahogy a modern fizika sugárzássá differenciálja az egész anyagi világot, úgy finomul szellemmé a földi matéria sok tüntetően materialista költeményben. A szerelemben és minden misztikumban mindig istennek vagy isten modifikációinak a mágnese borzongatja a költők idegeit. Még esetleges kételyük, lázadásuk és panteista önistenítésük is csak új és rejtettebb kísérlet a csöndes vagy rettentő titok, az igazság megközelítésére és megvilágítására; s ebben is nemegyszer filozófusoknak és egyházatyáknak a rokonai.”

„De mit szeretek, mikor téged szeretlek? Nem testi szépségedet, nem idővel múló pompát, nem a fény ragyogását – két szememnek e barátját –, nem a különféle daloknak andalító melódiáit, nem a virágok, a balszamok s az illatszerek édes szagát, nem a mannát és nem a mézet, nem az érzéki ölelésre kínálkozó testet: nem ezt szeretem, mikor Istenemet szeretem. S mégis valami fényt, valami hangot, valami illatot, valami ételt és valami ölelést szeretek, mikor Istenemet szeretem: a bennem élő »belső embernek« fénye, hangja, illata, étele, ölelése ez; lelkem számára fény ragyog itt, melyet tér be nem fogad, olyan hang csendül itt, amit idő el nem emészt, olyan illat ez itt, hogy szellő szét nem hordja, ízes eledel, melyet mohó étvágy nem csökkent, s ami

itt összefonódik, azt kiábrándulás szét nem tépi. Ez az, amit szeretek, amikor istenemet szeretem” (Szent Ágoston *Vallomásai*, fordította, magyarázta Balogh József).

Erre gondolt volna Szabó Lőrinc 1940-ben? Ő is éppen Szent Ágostont olvassa ekkoriban, ír is róla. A szövegek ott fekszenek. Míg sírjuktól ki nem ássa jelen századunk. Egyszerre csak felfénylenek. Szent Ágoston *poétikai* aktualitását az a Szili József fedezi fel, akit valaha, ifjúságában a „sakál” írók-költők megbélyegzése indít kereső útjára. Ő éppen poétikai érdemeire utalva Augustinus stílári szépségeiről rendre kimutatja, hogy nem az igazsághoz, hanem a meggyőzéshez van közük. Sőt: ahol nincs logikus érve, ott jön a művészet. A stilisztikai/retorikai formulát, a témasoroló-témaösszegező eljárást felfedezve – alkalmazza egy különben vallásosként ismert szövegre. Szabó Lőrincre és őrá gondolva magam is éppen azt figyelem, a retorika-poétika miként válik az ember önértelmezésének segítőjévé. Szili József pedig felfedezettő tanulmányában (*Ágoston-féle ördögglakat*, *Literatúra*, 2013/3) csodálkozik, hogy másfél évezred alatt senki nem gondolt erre. Ő ezt azzal magyarázza, hogy figyelme „kívülről”, retorikai felfedezése alkalmazhatósági próbájára utal. Megközelítési szemszöge: Szabó Lőrinc esszéista kereséséhez hasonlóan ezt a poétikát értelmezi számunkra.

Én nem csodálkozom, mert tudom a bibliai Prédikátor szavaiból: „mindennek rendelt ideje van és ideje van az ég alatt minden akaratsnak.” Számomra mindez érzékelhetővé az évezred első éveiben vált. Szívműtétem után lábadozóban. Amikor a városmajori szívkörház éjjeliszekerényében egy Biblia-változatot találva, olvasgatni kezdtem a Zsoltárokat. Benne a 4. 9-et: „Ragyogtasd ránk arcodat, Uram, / te örömmel töltöd el szívemet, sokkal inkább, mintha bor és búza bőségben volna. / Lefekszem hát és békében alszom, hiszen te biztonságot adsz nekem, Uram!”

***

De az igazi tektonikus átrendeződés végre az lett, amikor Ezra Poundot és Weöres Sándort éppen a pusztulás ellenében, a derűt felmutató, erőt sugárzó poétika élvonalába emelte fel a modellt teremtő poétikai változás.

A vészeken túltekintő látás belefoglalhatja a lepusztultság ellenkezőjeként létszemléletébe az ünnephez vezető derű rejtekútját. A huszadik század nagy európai költőinek küzdelmes poétikai útkeresése éppen efelé gyűrűzött, és ezt találta korábbi mérlegelő útjának felváltásaként az *Énekekben* Ezra Pound, és ezt élte meg költői születése pillanatától életműve teljességében az általunk ma végre méltán ünnepelt egyetemes költőzseni, Weöres Sándor.

Allen Ginsberg 1967-es velencei hódoló látogatására volt szükség az agg száműzött Ezra Poundnál, hogy megváltozzék a poétikai közvélemény a huszadik századi költészetről?

Hogy nálunk mikor és hogyan kezdődött ez az áttörés? Jövőbe néző szemével amikor Szabó Lőrinc utolsó egésszé alakított versében átéli, „hogyan van a Földön túl is esemény”? Inkább: a vers kéziratos geometriai fogalmazásától („Mozdulatlanul rohan minden út”) a poétikailag tökéletesített, a filozófiába belefutó összegezésig: „Bár meg se moccan, rohan minden út.” Ez az egész sorra ráfeszülő, enjambement-nal szét nem szakított mondat teszi ezt a verset azzá

a poétikai találattá, amely éppen a „helyzetek és pillanatok” materialisztikus rajzait egy időtlen világ részeként képes elhelyezni a személyes létezésben, és ugyanakkor beleemelni a tőle függetlenedő világ-egészbe. A költő-személy lát egy pillanatnyilag jelentkező földi-életrajzi epizódot, amely poétikai „üzenetté” válik, általa a világ teljessége (túl a mozgáson-változáson!) néz rá erre a személyre, amint az beledöbben a létezés teljességének őt is néző egész-ségébe. „S úgy üzent felém”. Én nem az ideológia, hanem a poétika oldaláról figyelem Pound hatását. Miként Weöresét is. Miként azt az idézett utolsó Szabó Lőrinc-versben meg is találtam: ebbe belefér az egész huszadik századi költészet. Ennyiben lehet kiindulás a 21. században.

Vagy talán azzal az irdatlan terjedelmű, mégis egyhuzatú szerelmi költeménnyel, a *Halott feketerigó*val kezdődik ez a megújulás a magyar költészetben, amely minden rosszat magával hurcolva mégis az életgyónás nagyszerű lendületében vallja meg az életet megújító szerelem rosszat elsöprő erejét. A megújulás emberi mértékét, egy pusztulásban meghentergett kor és élet ellenében élénk állító reményét építi meg számunkra. Kortársai számára. Ha kell, nyúljunk érte, mondogassuk, idézzük, szabaduljunk ki segítségével a nyomasztó halállal teljes huszadik századból. Ott, akkor kezdett a rabságban, az elkeseredésben, „amikor a legnehezebb” volt, abból az időszakból emeli ki az emberlét fenségének megújuló lehetőségét.

Ezt a poétikát következtetem ki a múlt század verseiből, alkalmazom mértékként és kiindulásul, amíg olvasni tudok, amíg érezni tudom a remény lehetőségeit. Amíg, mint a szerkesztő kérdezi: kritikusként érzem magamat a huszonegyedik században. Ahová ezekkel az óriásokkal foglalkozva léphettem be. Megadatott számomra ez a kegyelmi állapot. A felismerés és a megismerés lehetősége.

(És ha a körkérdés már nevekre is rákérdez: kortársaim között a hatásnak erre a nem filológiai, de lényegi következményeire éppen költők pályáját követve figyelhettem fel. Lásd mindezek bevezetéseként: *A huszadik századi költészet nagy pillanatai* című tanulmányomat a *Forrásban*, 2009, 10. szám, 35–80. Valamint: Orbán Ottóval a Petőfi Irodalmi Múzeumban hosszú, többrészes életmű-interjút készítettem, és utolsó köteteit kritikákkal követtem: *Orbán Ottó*, PIM Hangtár OR1668, OR1669 [CD00905-CD00907-ig], 1987. november 26. és 1988. március 8-a között készült; *Távlát a történehez* [Orbán Ottó: *Szegénynek lenni*], Magyar Hírlap, 1977. január 23., 10., *Verset öltött magatartásforma*: Orbán Ottó: *Az alvó vulkán*, Új Írás, 1981/12., 116–117., *Orbán Ottó új versei*, Magyar Hírlap, 1992. június 6., 5., *Egy megcsalatott évszázad reflexiója* [Orbán Ottó: *A keljfeljancsi jegyese*], Magyar Hírlap, 1993. február 15., 13., *Ex libris*. [Orbán Ottó: *Lakik a házunkban egy költő stb*], Élet és Irodalom, 2000. április 7., 17.; Kalász Mártonról valaha monográfiát készültem írni, maradt helyette ennyi: *„Mégis csak létünknek kedveskedem” (Kalász Mártonról egy elmaradt monográfia helyett: Centrum és redivivus*, Parnasszus könyvek, Budapest, 2012, 111–124.); Turczy Istvánról pedig amíg el is készítettem kismonográfiámat, végig gondolhattam a 21. századba lépés poétikai esélyeit: *Rögeszmerend: Turczy István művének tragikus derűje*, Bp., Balassi, 2007; egy méltatásra való felkérés fedeztette fel velem Simonyi Imre sajátosan varázsla-

tos világát: *Különvélemény a „Különvélemény” költőjéről* (Simonyi Imre kilencvenedik születésnapjára), Forrás, 2010. november, 98–107.; Szepesi Attila varázslatos költészetét az utóbbi években kezdem igazán értékelni: *Egy költészet helytalálása* [Szepesi Attiláról], Parnasszus, 2013, Tavasz, 21–33.; vagy Baránszky László újrafelfedezett sorsot átélő világjáródlását összefogó létösszegző versciklusát, példázatos poétikai értékével mára feltámadó *„Kosztolányi húga”* kötet-sorozatát most elemeztem éppen: *Kosztolányi húga – avagy Baránszky László költészetének példázata*, Parnasszus, 2013. 4. szám, Tél, 48–52.; és ideírhatom a kezdeteitől csodált Kiss Anna költészetében felfedezett rétegmozgást, az újonnan, általa átszervezett életművének a létezés rendjében elhelyező emberi sors bemutatását a Parnasszus most készülő, 2014, Tavasz számában. És – Szabó Lőrinc szavával –: „akit soha el nem hagyok”: líránk bartóki méretű csodáját, Juhász Ferencet; a „fiatalok” közül pedig ikercsillagként két kortársamat, Ágh Istvánt és Tandori Dezsőt, és a *Szeretkezéseink* és a *Sárkeresztúri ének* Bella Istvánját, akiknek nemcsak kritikusa, de szerkesztője is lehettem valahai ifjúságomban.)

Madár János

Rendkívül aktuálisnak érzem a Napút kérdéseit, amelyekre – az érintettség okán – nem tudok kívülállóként válaszolni. Elfogult vagyok, ugyanakkor megpróbálok mégis olyan szakmai és társadalmi közelítésekben gondolkodni, amelyek a kortárs irodalomban, a kortárs költészetben létező problémákról szólnak.

Egy rövid esszé – a három kérdés tükrében – arra elegendő csupán, hogy rámutasson azokra a jelenségekre, amelyek befolyásolják, meghatározzák a mai költészetünk állapotát.

Hogyan látom a mai költészet olvashatóságának határait „Én, a Kritikus”? – hangzik az első feltett kérdés. Provokatív, mégis lényegre utaló ez a kérdés. Ha mélyen belegondolunk és a mindennapi tapasztalatainkat összegezzük, akkor – legalábbis számomra – az olvashatóság már önmagában hordozza azt a figyelmeztetést, hogy valami nagy baj van az alkotás-befogadás folyamatában. Nézzük meg először az első mozzanatot, az al-

kotást. Milyen művek, milyen versek születnek ma? Eluralkodott a modernnek nevezett „poszt”, ami önmagában nem volna baj, de igyekszik kiszorítani az elemi költészet erejére, eszközrendszerére támaszkodó, népbennemzetben gondolkodó, hiteles költészetet. Ebből viszont máris az következik, hogy – nagyon sokszor – az érthetetlen, semmitmondó, csupán szövegnek nevezett versek elriasztják, megfosztják az olvasókat. Mitől fosztják meg? Attól az élménytől, erkölcsi és esztétikai megrendültségtől, amely – a rezignáltság érzésével – segíti, segítheti az embert a mindennapi problémák megoldásában. Mert – szerintem – igenis elengedhetetlen, hogy a vers, a költészet hordozzon magában olyan jelentéstartalmat, üzenetet, amely az emberi lélek tisztaságát erősíti. Az emberi lélek tisztaságát viszont csak az olyan vers, olyan költészet erősítheti, amely az erkölcs és az esztétika törvényszerűségeire épül. Nem mondhat le erről a két

tartópillérről. Hogy konkrét művekről, nevekről is beszéljek: Csoóri Sándor, Tornai József, Ágh István, Juhász Ferenc, Kányádi Sándor, Buda Ferenc, Kalász Márton, Baranyi Ferenc, Kárpáti Kamil verseit, költészetét emelem ki – ilyen szempontból –, hiszen náluk érvényesül elsősorban mindaz, amit az előbbieken hangsúlyoztam. Ha a közelmúltban elhunyt költőket is a kortárs irodalom, a kortárs költészet részének tekintjük, akkor mindenképpen meg kell említeni Nagy Lászlót, Baka Istvánt, Ladányi Mihályt, Kalász Lászlót, Ratkó Józsefet, Nagy Gáspárt és Utassy Józsefet. Ők is – mint Csoóri Sándorék – a sorsköltészet erejével, hazafias érzéssel és felelősséggel szóltak országukról, népükről. Tették ezt egyetemes érvénnyel, költői szabadsággal... Sohasem hagyták magukat megbéklyózni, eszközként felhasználni. Pedig a hatalom próbálta őket megfélemlíteni, elhallgattatni. Valamennyien jól emlékszünk a Nagy Gáspárral és másokkal szembeni eljárásokra, meghurcoltatásokra is. Az 1956-os eseményekhez kapcsolódóan a megtorlások sorozata érte a legjobb költőinket, köztük az előzőekben említettek közül többet is. Az eddig említett alkotókhoz méltó, a kortárs irodalom legjobb költőiként tisztelem a következő költőket: Döbrentei Kornél, Vári Fábián László, Kovács István, Kiss Benedek, Tóth Erzsébet, Suhai Pál, Dusa Lajos, Fecske Csaba, Turbók Attila, Szöllösi Zoltán, Léka Géza, Falusi Márton. Ha viszont a befogadás felől nézzük az itt – eddig – említett lírikusok műveit, akkor mindenképpen szólni kell arról a nehézségről, társadalmi problémáról is, hogy kevesen olvasnak. A könyvtől, az olvasástól nagyon sok új technikai és egyéb kultúraellenes „vívmány” próbálja eltávolítani a fiatalokat és időseket egy-

aránt. Szükség van tehát különféle reklámokra, rendezvényekre, könyves ünnepekre, amelyek ráirányítják egy-egy költőre a figyelmet. Több folyóirat – Hitel, Kortárs, Magyar Napló, Lyukasóra, Parnasszus, Napút – szervez folyamatosan irodalmi esteket, felolvasásokat, amelyek jól szolgálják azt a célt, hogy a legjobb költők művei eljussanak az olvasókhoz. Ki kell emelni a Magyar Írószövetség Költői Szakosztályát – Turczy Istvánnal az élen –, amely szintén nagyon sokat tesz azért, hogy a mai költészet legjavát megismerjék az olvasók. A befogadás pillanatában, a versekkel való találkozás pillanatában jelentkezik egy nagyon fontos problémakör: az olvashatóság határa. Mitől olvasható, élvezhető a vers? Mitől válhat fontossá az olvasó számára a vers? Ilyen kérdések döntenek el, hogy az alkotás–befogadás folyamata megvalósul-e vagy sem. Ha érdektelen, tartalmi-nyelvi viszonylásaiban üres, csupán „szöveg” az a versnek nevezett valami, akkor – valószínűleg – az olvasót elriasztja. Több kell tehát a pusztán „szövegnél” ahhoz, hogy a költészet elemi erejét, eredetiségét megérezze az olvasó. Ahhoz, hogy ez a „több” szélesebb körökben hatni tudjon, szükség van az értő kritikákra is, amelyek a különféle folyóiratokban és médiákban csakugyan a minőségre helyeznék a hangsúlyt.

Vajon milyen befogadói tapasztalatra épülhet-építhet a mai költészet? – szól a következő kérdés a Napút szerkesztősége részéről. Mint népművelő és könyvtáros, mint irodalmi rendezvények szervezője és lebonyolítója is, gyakran találkozom olvasókkal és olyan emberekkel, akik kevésbé olvasnak verset. Folyamatos lehetőségem nyílik tehát, hogy különféle vélemények alapján megpróbáljam összegezni a befogadói tapasztalatokat.

Van olyan ismerősöm – tanár –, akit „a versnek nevezett zagyvasággal való találkozások eltávolítottak” az olvasástól, a költészettől, ahogyan mondta. Szomorú tapasztalat, hogy sokan vélekednek hasonlóan. Van számtalan olyan ismerősöm, aki annak alapján vesz a kezébe verset, hogy a különböző folyóiratok és médiák milyen gyakran emlegetik egy-egy kortárs költő nevét. Nem hagyhatjuk ki azt a ténytet, hogy maguk a költők – egyben mint befogadók – is sokféleképpen értelmezik a vers, a költészet szerepét, mibenlétét. Nincs, nem létezik tehát egy egységes értékítélet... Ebben – az én véleményem szerint – maga szakma, a kortárs irodalom is hibás. Hibásak a költők, hibásak a kritikusok, a szerkesztők, a kiadók és minden média. A különféle szekértáborok, klikkek csak így – ebben a káoszban – tudnak érvényt szerezni sok esetben a rossznak, az értéktelennek is. Ezzel szemben vannak, akik megkérdőjelezik még József Attilát, Sinka Istvánt... is. Ebben a megosztottságban, ellenségeskedésben, politikai függőségben a költő és a költészet is folyamatosan sérül. Az olvasó, aki – gyanútlanul – találkozik egy-egy új verssel, versesköttel, értetlenül áll, mert sok minden megzavarja a befogadásban.

Kit és mit olvas, ajánl olvasásra? – zárul a kérdések sora. Ha jól értelmezem a kérdést, arról kell vallanom, hogy én mit olvasok mostanában, és mit ajánlok másoknak. Mint a Rím Könyvkiadó vezetője, illetve a Kelet Felől című irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat főszer-

kesztője naponta találkozom a beérkező írásokkal. Juhász Ferenc, Kalász Márton, Döbrentei Kornél, Vári Fábrián László verseit; Takaró Mihály, Bertha Zoltán, Ködöböcz Gábor tanulmányait olvasom jelenleg. Farkas Árpád *Válogatott versek* című kötetének olvasása is nagy élmény számomra, hiszen igazi költőről van szó. Szilvási Csaba *Tiszavirágzás után* című könyve szintén nem hagy nyugodni, mert nyelvi-esztétikai vonatkozásban, tartalmi és formai viszonyulásaiban rendkívül sajátos gyűjtemény; a fülszövegben így ír a szerző: „szülőföldemmel kapcsolatos írásaimmal azt szeretném bizonyítani, hogy minél több arc ránk süt, a mi arcunk is annál jobban fénylik, hogy az ember élete attól erős, hogy más emberéletek, lelkek vannak beleszóve”. A Hitel, az Aracs és a Székelyföld című folyóiratok legújabb számait is tanulmányozom, mert erőt és hitet adnak az embernek: a megmaradáshoz, az értelmes emberi élethez. E három folyóirat említésével, kiemelésével azt is szeretném jelezni: nagyon fontosnak tartom, hogy a vers, a költészet hazafias érzéseket is erősítsen az olvasókban. A szülőföld, a táj, a tájhaza és a haza fogalma csak akkor képes felemelő emberi és alkotói érzéseket kiváltani, ha azt érzi az olvasó, hogy a vers róla, az életéről, a sorsáról szól. A jó vers, a hiteles költészet – tehát – sohasem mondhat le a közösségi értékekről, a felelősségről. A konkrét és az általános egyidejűségét csak a sorshoz kötődő létérzékeléssel, teremtő szándékkal tudja felmutatni a költő.

Pomogáts Béla

1. Fájdalmas tény, de ahogy tapasztalom, a magyar költészet népszerűsége és hatása visszavonulóban van. Legalábbis amióta az irodalomtörténeti emlékezet visszatekint, talán sohasem volt a kortárs költészet iránt érdeklődők köre annyira szűk, mint mostanában. Egyáltalán, az irodalom iránt megnyilvánuló érdeklődés korlátozódik egy viszonylag szűk olvasóközönségre. A korábbi, általánosan mondható szépirodalmi érdeklődést manapság egyrészt egy nem veszélytelen kulturális közöny váltotta fel, másrészt az érdeklődés két irányt, de nem a szépirodalom irányát követi. Az olvasók részben a „non-fiction” műfajok (történelmi, művelődéstörténeti művek, nem is mindig a legértékesebbek) iránt tanúsítanak érdeklődést, másrészt a kifejezetten értéktelen olvasmányos könyvek iránt. A szórakoztató művek terjedése az értékes szépirodalom rovására talán még sohasem volt ennyire szembeötlő, mint manapság. Minderről bőszeges tájékoztatást kínálnak részben az olvasási statisztikák, részben a könyvesboltok kirakatai. Ennek a folyamatnak talán a legnagyobb vesztese a magyar költészet. Valamikor egy népszerű költő (például Illyés Gyula, Weöres Sándor, Nagy László) új kötetei több ezer példányban jelentek meg és fogytak el, ma már néhány száz példány is piaci sikernek számít. Bizonyára szerepe van mindebben annak is, hogy a kortárs költészet nyelve nehezebben megközelíthető, mint a korábbi nyelv: a magyar költészet kifejezésmódjának radikális átalakulása, a költő és az olvasó párbeszédének megrendülése nem segítette elő az új magyar költészet iránti társadalmi érdeklődést. Ezért is tartom fontosnak az olyan kezdeményezéseket, például a Klubrádió minden délben jelentkező versműsorát, amelyek közérdeklődésre számot tartó művek bemutatásával kívánnak kapcsolatot teremteni a költészet és a közönség között.

2. A befogadói tapasztalat kétségtelenül szórványosabbá, gyengébbé vált. A költészet ma nagyjából az irodalmi élet belső ügye lett: költők olvasnak verseket, olvassák egymás verseit (már ha egyáltalán olvassák). Az irodalom befogadása, az irodalmi kultúra, az olvasói kultúra különben is ki van szolgáltatva a politikai viharoknak, az üzleti manipulációknak, annak, hogy a szépirodalmi értékválasztást-kiválasztást részben kereskedelmi érdekek döntenek el. Egész sereg klasszikus és modern-klasszikus huszadik századi magyar költő szorult ki azoknak a köréből, akiket egyáltalán még olvasnak. Hogy csak néhány példát mondjak: Tóth Árpád, Juhász Gyula, Füst Milán, Vas István, Károlyi Amy, Nemes Nagy Ágnes, Rákos Sándor, Somlyó György, Tornai József, Bella István, és folytathatnám a sort. Talán hasznos lenne az „elfeledett”, „félíg elfeledett” költőktől közreadni egy antológiát, szerkeszteni róluk egy esszékötetet.

3. Mindenképpen ajánlom, mondjuk így, „mindig-olvasásra” Adyt, Babitsot, Kosztolányit, Illyést, Weöres Sándort, Kálnoky Lászlót, Juhász Ferencet, Nagy Lászlót, Csoóri Sándort, Ágh Istvánt. Valójában egy mondatban meg tudom indokolni: azért, mert verseikben ott van Magyarország történelmi sorsa és ott van a költők személyes sorsa: tapasztalata, csalódása, reménye – ahogy korábban Berzsenyinél, Vörösmartynál, Petőfinél és Aranyánál. Ez utóbbiakat is olvasásra ajánlanám. A versek iránt érdeklődő olvasó (az a néhány ezer) mindig megtalálja a verset, amelyet keres, kérdés, hogy a vers megtalálja-e az olvasót.

Szakolczay Lajos

1. Nincs olyan állat, hogy Kritikus. A kritikus – szigorúan kisbetűvel, hiszen az érték fölfedezésére és továbbadására esküdött fel – elsősorban olvasó. Egy kissé jobb (?) befogadói érzéssel megáldva (ez egyben számára gyönyörűség és kereszt is), mint az átlagos betűkedvelő. Az igazi kritikus a *könyv* szerelmese. Vele kel, vele fekszik. Már a tapintása, lapjainak pörgetése, tipográfiájának a szemrevétele is semmihez sem hasonlítható érzéssel tölti el. (Aki csupán betűkből nem tud megtervezni egy *hatásos* címlapot, annak nincs helye a szakmában, tartja a nyomdaipari közvélekedés.) Örül, hogy kézbe veheti azt a műtárgyat – azért a hagyományos könyvet ne tévesszük össze a különféle anyagokból (papírból, fából, textilből, vasból, üvegből, tollból) készített *művészkönyvvel!* –, amely számára az olvasnivalón túl külsőjével is esztétikai élményt nyújt.

Akinek volt kezében Kassák Lajos avantgárd folyóirata, a MA, vagy belemerült a müncheni Új Látóhatár Tótfalusi-antikvából szedett oldalaiba, tudja, hogy miről beszélek. A szöveg befogadása csak ezután kezdődik. A hagyományos könyv fölcserélése a számítógép ernyőjén megjelenő betűtengerrel – jóllehet még nem hallottam arról, hogy valaki a *Háború és békét* vagy a *József és testvéreit* eme villogó lapon olvasta volna – nem biztos, hogy a modernség jegye, sokkal inkább a kényelemé. Nincs súly, amit kézbe kellene tartani, a szem szabadon szánkázhat a fehér oldalakon.

Csak hogy ez a *szánkázás*, noha annak látszik, nem felhőtlen vigalom. Nehezebb a visszapörgetés – ismétlés a tudás anyja –, bonyolultabb a különféle oldalak (részletek stb.) összeha-

sonlítása. Hiszen a befogadói munka – az értékelésről most ne is beszéljünk – csak ezután fog következni. A technikai fogások azt is meghatározzák, miképp. Verset másképpen olvas az ember, mint prózát. S az esszé vagy tanulmány bekebelezése is eltér a szépirodalométól.

A költészet a szépirodalom *királylánya*. (Még akkor is így nevezem, ha volt „köszörűgépes” fórum, amely nem is olyan nagy időszak alatt 48 ezer verssel ajándékozta meg az elektronika rabszolgáit akkor, amikor pár száz példányban megjelenő líra-kötetek nem vagy alig fogynak.) A magyar líra különösen gazdag, hiszen mindenki megtalálhatja magának az őt érdeklő, általa kedvelt hangot, formát stb. A klasszikusokkal nincs is baj, még a nehezebben érthetők is eljutnak a türelemmel megáldottakhoz. A ma költészete már „fogás” téma (csak nem lehet rá semmit se akasztani). Főleg a fiatalabb írónemzedék túlon túl zabolátlan gesztusa miatt.

Félreértés ne essék, nem az avantgádról beszélek. Hanem – sokkal inkább – arról az okoskodó, egy kissé filozofikus, egy kissé flegma, egy kissé vagy nagyon is groteszkbe hajló líranyelvről, amelyből hiányzik az érzés egyedisége, hiszen az *agy* – a jól működő agy – fölülír mindent. A formát is, a közvetítendő érzésvilágot is. A funkció nélküli ismétlések, a formátlanság, a *blabla* túlbúrjázása – mert nem egy „nagyság” így szok megnyilvánulni – mind-mind olyan pótszer, amelynek aligha lehet más eredménye, mint az *anti-líra*.

A líra logika, de nem tudomány, mondotta volt József Attila, ám *túlbúrjázóink* ahelyett, hogy megfogadnák

a tanácsot, rátesznek még egy lapáttal. (A különködők, hogy még nagyobb legyen a durranás, *szülapáttal*.) És saját líra-énjüket, furfangjukat, okosnak gondolt versbeszédüket úgy akarják *eladni*, hogy közben valódi értékeket szapulnak. Hallottam *tudós* költőt közönség előtt Radnóti „rossz verseiről” elmélkedni – eszébe sem jutott, hogy klasszikusunk bokájáig sem ér föl saját *kiszidolozott* agybuborékja –, találkoztam olyan többkötetes költővel, aki még Dsida Jenő nevét sem hallotta.

Egyesek számára a magyar líra nagy versei – csak az elfeledettek közül hadd említsem Gyóni Gézát (*Csak egy éjszakára*) vagy Zelk Zoltánt (*Sirály*) – semmit sem jelentenek, mondván *túlhaladtak*, nem korszerűek, *gügyögősek* (hogyne volnának azok, hiszen élet-halálról van bennük szó!), azt is az olvasók szájába akarják rágni, ami bizonyos fölfogás szerint nem a költészet dolga. Mert a hazaszeretetről, a bajtársiasságról, az erkölcsről, a szerelemről, a féltésről, az árulásról, a behódolásról – folytassam a nem *sikk*, vagyis versbe nem való *mütyürkéket?* – a *trendi költőnek* nem illik szót ejteni.

Hogy idáig jutottunk – visszahatás-ként? –, a befogadó is ludas. A *nem olvasó*. Hajdanán a Kortárs és az Új Írás példányszáma elérte a húszezret – elmondhatatlan, hogy mit jelentett nekünk a Nagyvilágban például Szolzenyicin fölbukkanása –, ma pár száz példányban megjelenő komoly folyóiratok a remittendával küszködnek. Az országban nincs 500 olyan magyartanár, aki megvásárolná az arra érdemes – van néhány belőlük – orgánumokat? Nincsen. Más ízlés, más kor, más műveltségelmény, más érzés. A tanító nem tanít, a tanuló nem tanul. Pilinszky *Apokrifja* helyett a *romkocsmá* lett a divat.

2. Semmilyenre. És a költőnek nem is kell figyelembe vennie az olvasói elvárásokat (egyáltalán van ilyen?). Közhely, de talán érdemes ismételni: az író – ha tetszik, ha nem – önmagának ír. Elsőbben saját érzéseit, gondolatait, örömét, szenvedését stb. akarja kifejezni. *Erkölcse* az a műszer – s ez a finom szerkezet Balassitól József Attilán és Nagy Lászlón át Nagy Gáspárig jól működött –, amely irányítja. Ha a közjó és egyéb érték felé, akkor szerencsénk van. Egyedisége révén – pedig csupán *önmagát* akarta kifejezni – a közösség is gyarapszik. A korszerű líranyelv sosem sablonokra épül – vagy ha arra, a *zseni* tudja-érzi a módját, miként kell a közhelyet csaknem szakrális magasba emelni (lásd József Attila *Ódájának Mellékdalát*) –, hanem invenciózus érzéshullámokra. Akár *semmitlen* (technikai kötődésű stb.) szavak lírahelyzetbe hozásával is elérhető a hatás: „Vesszőnyi fák sötétén / a haragos ég infravörösében” (Pilinszky).

A vers, így a költészet is, megmagyarázhatatlan csoda. *Egyszavas* lévén is – Weöres Sándor volt eme tömörítés utolérhetetlen mestere – az univerzumot fogja magába. Nincs fejlődése, hiszen az ókor és a XXI. század embere – költője! – ugyanazt akarta: az életbe-sorsba *beleszerelmesedni*. A filozófiai „tételek” többnyire lehúzzák a verset – igaz, ellentmond ennek József Attila megannyi istenkereső költeménye –, a szinte megmagyarázhatatlan versmondatok, szófordulatok, találékony formák stb. pedig megemelik. Az igazi vers *önmagát* írja, nem szükséges – de nem is hátrány – az olvasói-befogadói igény figyelembevétele.

3. A kritikus, ha öntörvényű személyiség, megengedheti magának, hogy azt olvas, amit akar. Amihez kedve van.

Az ítései munka – a folyóiratok kritikai rovatainak a „kiszolgálása” – csupán az egyik oldala a betűhabzsolásnak. Mellette fontos, hogy a lélek is gyarapodjék. Tehát a „kötelezőn” (a munkába vett versesköteten) túl – ebben is véghetetlen örömet lelem – érdemes egy kicsit a „nyelvmegőrző” játékokra is figyelni. Erre volna-e jobb tanítónk, mint Arany János? A nyelvi plaszticitás, mindentudás bajnoka. Ha lefekvés előtt elolvasol egy Arany János-költeményt, legyen bármilyen kényelmetlen a fekhelyed, még az álmod is jobb lesz. És úgy fogsz ébredni, hogy a tévé és a napilapok szürkesége, zagyvasága sem indít támadást – vagy ha igen, visszavered – ép nyelvérzéked ellen. (Az *eltévelyedettek* még mindig alig tudnak különbséget tenni a *helység* és a *helyiség* között, stb.) A félig-meddig elfelejtett Kormos István verseit is érdemes olvasni – Istenem, mekkora költő volt! –, hogy érzékeljük a *népi szürrealitás* modern verset igazgonyabbá tevő hatását. Mondanom se kell, az alighanem lefordíthatatlan *Vonszolniak piros delfinek* a világirodalom egyik legszebb szerelmes verse.

Hajnal Anna, a Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozó poéta – ki emlékszik rá? – összes költeményeit azért olvastam, jegyzeteltem, mert

utószó-tanulmányt kellett írnom a költőnek az Orpheusz Kiadónál megjelent válogatott verseihez. Nagy élmény volt. Ő az a nőköltő, a halálfélelem ezerte szerelemmel áldott-megvert dalnok, akinek minden sorában ott a *nőiség* mámora. Költőknék-versíróknak is figyelmébe ajánlom, hiszen *mindenségvágya*, panteista – a kertek Édenné emelő – lobogása minden sorát áthatja.

Nemzedéktársam, a kolozsvári Király László költészete is kevés visszhangot kapott eddig, pedig nemrég megjelent összegyűjtött verseiben megannyi remek líradarab található. Fölfedezni őt, önmagunk megbecsülése. Rózsássy Barbara reneszánszba oltott líra-énje – figyeljünk csak a személység gazdagodására – éppúgy figyelmet érdemel, mint a nagy öregek (Kárpáti Kamil, Juhász Ferenc, Vasadi Péter, Tornai József) súlyosnál súlyosabb életműve.

S hogy ne csupán költőket ajánljak, a világ szerintem legjobb prózaírójára, Szilágyi Istvánra is hadd hívjam föl a figyelmet! Mindnyájan „Isten markában vacogó csillagok vagyunk”, s hogy sose feledjük ebbéli – kitüntett! – állapotunkat, a *Hollóidő*, s legkivált a *Kő hull apadó kútba*, eme két kitűnő regény többszöri olvasása az erősítő arkánium.

Szepes Erika

„Ahogy a költők csinálják. Már megint a költők.
Magyarországon mindig ők.”

(Bruck András)

1. Van a világ. Hatalmas, érdekes, sokszínű. Még az ország méretű világ is ilyen. Van a költő. Sokféle lelkialkattal és érdeklődéssel. Érzékeny, az őt ért ingerekre fogékony, előre megérez dolgokat. Ő emberi világunk szeizmográfja. És van az olvasó. Sokféle tárgyi, anyagi adottsággal, lelkialkattal, sokféle érdeklődéssel. A három között a kapcsolatot a világról írott vers teremti meg: a vers milyensége függ a költő érdeklődésétől, lelkialkatától, a világban elfoglalt helyétől. A vers befogadása a befogadó mindenkori állapotától, körülményeitől függ. A világ állapota sosem volt és nem is lesz stabil. A megszületett versek minemősége attól is függ, mennyiben reagálnak a világban történt változásokra.

Mi van ma? Érzékelhető-e elmozdulás, változás a *Napút* első körkérdése óta? Természetesen igennel kell felelnünk. A változásokra a költészet mindig *azonnal reagál*, ha nem is mindenki, és nem is mindenre. Vannak azonnal reagáló költők, és vannak a világi dolgokat lassabban megfontoló, versbe lassabban belefoglalók. Induljunk el az első körkérdés (1999) évétől.

Az ekkor már uralkodóvá vált és hatalmi területeket birtokló irodalomelmélet, a posztmodern paradigmaváltó irányzat megszabta, milyennek kell lennie a költészetnek. Legyen személytelen, ne legyen közlendője-témája, ezáltal elérheti azt a célt, hogy ne legyen jelentése. Így teljesítheti be eme teória végső célját: ne legyen konkrét műként érzékelhető, hanem mindenki hozza létre a saját olvasatát. Így a létrejehető olvasatok száma osztódással szaporítható. A direktívaként meghirdetett *ars scribendi* ellen azonnal szóltak az autonómiájukra érzékeny költők, de ugyanilyen gyorsan mondtak véleményt a társadalom szélesebb rétegeit érintő diszkriminatív és az életminőség romlásához vezető intézkedésekre. Az idézett példák mindkét témát érintik: Petri György: *A minimum művészetétől a művészet minimumáig*, ill. *Szerbia és A Dunánál*, 1999; Orbán Ottó: *Vojtina recepcióesztétikája*, 2000, ill. *A kilencvenes évek*; Marsall László: *Mementó magamnak*, 1998, ill. *Öregember karácsonya*, 1989; ők elsősorban a direktívák ellenében személyes szabadságuk és a társadalomkritikához való joguk érdekében írtak. „Masztodonok, a régi beidegződésekkel” – könyvelték el megszólalásaikat.

Volt azonban az akkortájt induló fiatal generációban is kemény szavú költő (Kovács András Ferenc életművének jelentős része; Payer Imre: *Föl, föl, ti rabjai a földalattinak*, 1998; László-Kovács Gyula: *Koldus-pietà*, 1999), és alkotóképessége delelőjén volt az a nemzedék, amelynek egész életműve a közösségi problémákba ágyazódott: Birtalan Ferenc költészete egészében az elesettek iránti empátiából és a luxurálók iránti haragból született, Bíró Józsefnek az avantgárd írásképet kifejezőeszközüül használó humanista költeményei máig ezt a vonalat képviselik; P. Papp Zoltán kemény, szigorúan fogalmazott verseinek alanyai a „megalázottak és megszorítottak” (*Vershatalom*, 2007).

Ugyanebben az időben, 1998-ban indultak el – és sokak örömeire máig is léteznek – az Aquincumi Költői Játékok, az Aquincumi Múzeumok és Papp János előadóművész szervezésében, amelyek a klasszikus értékek – tárgyak, leletek, antik versformák – megmentése mellett a szórakoztatást is célul tűzték ki, igyekeztek a szépség felidőzésére alkalmas témákat meghirdetni. A költők jó része azonban – éppen azok, akik állandó versenyzői lettek a játékoknak – a megadott témákat is szatíráként verselték meg, és a jelenkori Magyarország kínzó kérdéseit, megoldatlan problémáit tűzték tollhegyre. Az első évben (1998) a téma az aquincumi víziorgona volt: ekkor született az óbecsei Tari István *Kiadó a keresztút* című verse, a határainkon túl élő magyarság életének feszítő kérdéseiről, a kisebbségeket megosztó viszályokról.

A következő évi *Pannónia dicsérete* téma Pannónia ostromozását hozta: kukázók, búzló macskatetemek, üres konzervdobozok világának rémképét mutatták meg a költők. 2001 a *Millennium* éve volt: az ünnep magasztosságát ellenpontozta a társadalomkritikai hang. Kialakult az Aquincumi Költői Játékok törzsgárdája, akik írják évről évre, ugyanazon a magas színvonalon szatíráikat: Rigó Béla, Gyimesi László, Szarka István, Sumonyi Papp Zoltán, Miklya Zsolt, Tari István, Mechler Anna, Koósán Ildikó csak az élbolyból.

Közben persze a költészet teljesítette egyéb feladatait is: változatlanul téma volt a szépség, a szerelem, a bánat, a betegség, a halál, és új művek születtek a gondolati és az objektív lírában is. A folyóiratok és a *Szép Verse*k antológiák főként ezeket közölték, mives formaversekben és gáttalanul áradó szabad versekben egyaránt.

2007-től mintha szignifikáns változás mutatkoznék. A szakma felkapta fejét Székely Magda *Hajléktalan* című tömör, négy soros versére (2007), s míg Tóth Krisztina ebben az évben még úgy nyilatkozott, hogy „A költő nem lángoszlop, személyes életek vannak, személyes tapasztalatokkal és egyéni megoldási stratégiákkal” (*Vendégszoba*, 2007), a következő években egyre erőteljesebben jelzi, hogy ha a költő nem is lángoszlop, de legalábbis útmutató, útjelző funkciója van, és ezt ő maga is gyakorolja, annyira, hogy 2012-ben megnyeri a közéleti témában kiírt pályázatot Vörösmarty-parafrazisával (*A koravén cigány*). A gondolati lírája elvontsága, érzelmei megformálásának artisztikuma miatt a középgenerációban vezetőként tisztelt Kemény István pedig a *Beszélő*ben (2009. június) megjelentetett konferencia-előadásában a következőket nyilatkozta: „A költészet, legalábbis amióta leírják (mióta a király rábízta a költőre), arisztokratikus jellegű. Nemcsak művelője (a költő) kiválasztott, de még a hallgatója is. Arisztokratikusnak lenni nemcsak fene nagy, elitista gögösséget jelent, ez tévedés: arisztokratikusnak lenni annyi, mint emlékezni arra, hogy mit bízott ránk (melyik grófságot) valaha a király. Arisztokratikusnak lenni felelősséget jelent a ránk bízott grófságért: a világ egy bizonyos részéért, állatokért, emberekért, bolygóért, miegymásért. A költő nem olyankor arisztokratikus, amikor rá szokták fogni (elefántcsonttorony, elitizmus), ilyenkor nem arisztokratikus, hanem csak gyáva és gögös, elbújik a rábízottak elől. Petőfi Sándor, a vérdemokrata, nagyon is arisztokratikusan élt, mert haláláig komolyan vette saját tehetségét, küldetését és a rábízottakat: népet, nyelvet, verset, magát a költészetet. A grófságát. (...) úgy látom, hogy az a fajta művelt olvasórétég, amit ifjúkoromban én még láthattam, szép lassan sírba megy. Helyettük olyan

korosztályok jönnek, akiknek az írott költészet éppannyira fontos, mint teszem azt, a huszadik század történelme. Szinte semennyire. (...) Az irodalom (és főleg az írott költészet) kivonult a világból, dekonstruálta (kinyírta) magát. Az írott költészet uralmának vége. (...) Igen ám, de úgy érzem, hogy mégiscsak tudok valamit, amit csak kevesen. *Én tudom*, hogy az írott költészet az emberi kultúra egyik csúcsa. *Én tudom*, hogy ez nemcsak egy vélemény a sok közül. *Én szeretek* nagy verset olvasni, olyat, amitől lúdbőrös lesz a hátam, sőt, még bőgni is szeretek rajta. És úgy érzem, hogy ha beletörődöm, hogy az írott költészet korának vége, ezzel azt segítem elő, hogy tényleg vége legyen.” És vigyázott is a grófságára: megírta 2011-ben a *Búcsúlevél* című, országos hatású művét, amelyben szeretett hazájától búcsúzik. (A kötet, amelyben megjelent, *A királynál* címet viseli, nem véletlen allúziókkal a fenti eszmefuttatásra és a jelentéstételt hallgató mai királyra.) Válaszversek sora keletkezett (közülük csak a két legtöbbet kommentált: Térey János: *Magyar közöny*; Erdős Virág: *Haza és Talpra magyar*), amelyekből 2012-ben már egy egész kötetet szerkesztettek *Édes hazám. Kortárs közéleti versek* címen. Térey János ars poeticája Ady szóhasználatát emeli vallomásába: „Ami engem illet, szeretem, ha az irodalom életes, és kevésbé szeretem, ha az élet irodalmias” (Irodalmi Jelen, 2012. június 20.). Hasonlóan egyértelmű, kemény Zalán Tibor nyilatkozata (Montázs Magazin): „az embernek a legjobb tudása, és nem a közönség elvárása szerint kell írnia. Ha valami népszerű, ne azért legyen az, mert felad elveiből és az olvasó kegyeire apellál. Az olvasók nagy része ma is elmegy a könnyebb ellenállás felé, és ezt nem is lehet felróni nekik. Versolvasó mindig kevesebb lesz, mint a bestsellereket olvasók, de ez nem is baj. A versolvasás olyan, mint a komolyzene-hallgatás. Felkészültség, vajt fül és nyitott lélek kell hozzá. Én nem szórakoztatni akarom az olvasóimat, hanem elgondolkodtatni, érzelmeket, érzéseket megnyitni bennük.”

Erre a megújult hangvételre, a kritikai él feléledésére taláломra csak néhány kiragadott példa: Képes Gábor: *Az utcafront és az öregember*, 2006; Kántor Péter: *Levél anyámnak*, 2011; Szálinger Balázs: *Számold meg a gazdag ember pénzét*, 2012; Nádasdy Ádám: *Beszorulva tél és nyár közé*, 2012; Payer Imre: *Magyar táj alkaiosz-photoshoppal*, 2012; Parti Nagy Lajos: *Szívlapát*, 2013; Grecsó Krisztián: *Pont oda*, 2013. Az És elmúlt fél évének verseiből: Jónás Tamás: *A hatodik pecsét*, 2013. dec. 6.; Bozsik Péter: *Behódolt tartomány (egy vers magyar ikre)*, 2013. dec. 13.; Térey János: *Pornográf duett*, 2014. febr. 14.; Kántor Péter: *Egy ember háta*, 2014. febr. 28. A fiatal Kántás Balázs elkeseredett, gyújtó hangú közéleti verseiből egész kötetet jelentetett meg (*Félkomfortos magánpokol*, 2013).

A sor folytatható. Hadd zárjam le egy kis statisztikával: a *Szép Verse*k utolsó négy évének közéleti verseit számoltam meg. Az évszámok mellett a közéleti versek száma.

2009: 1, 2010: 3, 2011: 6, 2012: 17. (A 2013-as az idei könyvhétre jelenik meg.)

Úgy látom tehát, hogy a legújabb magyar költészet jelentős fordulatot tett a közéleti, kritikai hangvételű versek felé, holott ezt a megjelölést: „közéleti vers”, évekig-évtizedekig kerülni kellett, az efféle verset pedig általában a lenézés, a megvetés fogadta.

2. Minthogy írásom elején a befogadó definíciójaként megemlítettem, hogy sokféle olvasó van, sokféle igénnyel, itt folytatnom kell a gondolatot: a mai magyar költészetben mindenki megtalálhatja a magának leginkább tetszőt. Kiegészíteném azzal a fontos megállapítással, hogy mindenkinek az a legkedvesebb, amit megélt életanyaga alapján a legkönnyebben tud befogadni. A közéleti költészet gazdagodásával gyarapodott azoknak a verseknek a száma, amelyeket a befogadó saját tapasztalataihoz tud hasonítani, így könnyebben válik számára értelmezhetővé. Természetesen vannak ezeken kívül a valóban szép versek, amelyek gyönyörködtetni akarnak, örömekre-bánatokra reagálnak a költészet szublimáló erejével: költészetünk tehát nem lett egyoldalúbb, csak hangsúlyai tolódtak el.

3. Hivatásos versolvasóként örömmel fogadom a költészet ilyen irányú gazdagodását, és ezeknek a verseknek a propagálásában nagy segítségemre vannak azok a költők, akik megújult ars poeticájukat a fentebb idézettekhez hasonlóan meg is fogalmazzák, igyekeznek újfajta törekvéseiket megértetni a befogadókkal. Persze ők is – mások is! – írnak szép, esztétizáló verseket is: én mindezek olvasását szívből ajánlom: gazdagabbá, értékesebbé teszük életünket. De ami a legfontosabb: helyettünk mondanak ki fontos, súlyos dolgokat. Hogy is van ez? „Már megint a költők. Magyarországon mindig ők.”

Vasy Géza

A kérdések kulcsszavai: a mai költészet, az olvashatóság, a befogadó. Mindegyik fogalom értelmezése sokféle szinten lehetséges, s nyilván ettől is függenek a válaszok. Mert például mi nevezhető költészetnek? Az átlagember, aki remélhetően érettségizett valamikor, kapásból azt válaszolná, hogy az, ami versben van írva. A valóság persze korántsem ilyen egyszerű, hiszen nem minden költői mű íródik versformában, s nem minden versformájú szöveg nevezhető költőinek. Sokkal fontosabb azonban az esztétikai értékszempont érvényesítése. Manapság, de ez így volt ötven, száz, meg talán ötszáz éve is, még az iskolázottabb emberek többsége sem képes értékszempontok alapján megkülönböztetni a magukat irodalmi-nak nevező szövegeket. A magyarság körében most él körülbelül háromszáz olyan költő, akinek több-keve-

sebb rendszerességgel megjelennek kötetei, s azoknak némi kritikai visszhangja is van, s akik tagjai valamelyik elismert irodalmi szervezetnek. De létezik talán kétszer annyi versfaragó, aki kötetben kiadja írásait, hol rokonibaráti támogatással, hol különböző szervezetek segítségével. Ők is részt vesznek író-olvasó találkozókon, ők is hiszik, róluk is terjesztik, hogy költők, pedig féltehetségek, amatőrök, dilettánsok. Ám ha például egy ötezres lélekszámú település könyvtárában, más kulturális intézményében bemutatják őket, miért gondolná azt a jámbor közönség, hogy nem igazi költővel találkozik, főként a lelkes méltatást, a híres színész versmondását meghallgatva. S így válhat valaki a kisváros, a megye, a fővárosi kerület „művésze”.

Írjon, publikáljon mindenki, ha kedve van hozzá, hiszen minden mű-

vészeti ághoz, sőt minden emberi tevékenységhez jogunk van amatőrként csatlakozni, s az amatőrség segíthet az önismeretben, az önkiteljesítésben. De ne ezt az értékszintet tegyük mércévé, hanem a klasszikusokat.

És miként értsük azt, hogy „mai” költészet? Én például éppen 1956-ban kezdtem el kortárs költőket olvasni, s ezzel a szenvedéllyel azóta sem hagytam fel. Ami akkor újdonság volt, az hatvan év elteltével már az irodalomtörténet része, de az én emlékezetemben megmarad kortársinak, mainak például Illyés Gyula, Nagy László, Juhász Ferenc költészete, ugyanakkor velük a mai középiskolások már régi, „múlt századi” szerzőként találkozhatnak, ha a tanterv és a tanár erre módot ad. Egy tizenévesnek nyilván a 21. század a megélt jelenkor, a negyvenesnek az 1990 utáni időszak, aki pedig az 1920-as években született, az ifjan még a Nyugat, majd a Magyar Csillag friss számait is kézbe vehette. Mindazonáltal azt feltételezem, hogy a körkérdés gyakorlati szempontból a közelebbi, történelmivé még nem vált jelenkort tekinti mainak. Szűkebben tehát a 21. századot, kissé tágabban pedig az 1990 óta eltelt időt. S a kérdés mögött kimondatlanul ott van az a feltételezés is, hogy ez a mai költészet esetleg nehezebben olvasható, mint a korábbi.

Létezik tehát az alkotó, aki egyébként maga is olvasó, a létrejött mű és a befogadó. A modern szakirodalom számon tartja a tájékozott olvasó fogalmát. A tájékozottságnak nem előfeltétele a bölcsészdiploma. Műértővé válni nem oklevelek sokaságával lehet, hanem – az irodalomban például – mindenekelett sok-sok olvasással, amely az érettséggel, a diplomaszerezéssel nem befejeződik, hanem az alapok megszerzése után

igazából elkezdődik. S a legnagyobb baj ma éppen az olvasással van. Hiteles olvasásszociológiai felmérések tanúsítják, hogy egyre több ember egyre kevesebb időt tölt olvasással, s azon belül csökken az irodalomolvasásra fordított idő. Ráadásul egyre fogyatkozik a klasszikus szerzők iránti érdeklődés. A vizsgálatok elsősorban persze a prózaolvasással foglalkoznak, hiszen érettségi után a legtöbb ember verseskönyvet még rémálmában sem vesz kézbe. Örömmel dobja el középiskolai irodalomkönyveit és szöveggyűjteményeit is, pedig azok egy megőrzendő klasszikus minimumot tartalmaznak, amelyek dédszülőkorukban is érvényesek lesznek.

A középiskolai irodalomtanításnak az ismeretátadás, a személyiségformálás mellett az lenne a fő feladata, hogy alapozza meg az életen át való értő olvasás igényét. A 18 éves fiatal irodalomértése alapszint, a „középfok” eléréséhez további évek lennének szükségesek, s aki törekszik erre a magasabb szintre, a költészetet gyakran az is mellőzi. Számos magyarázat található az olvasással kapcsolatos gondokra, de az kifejezetten döbbenetes, ami a bölcsészhallgatók kapcsán tapasztalható. Nekem is voltak élményeim, de nyugdíjasként egyre gyakrabban hallom magyar szakosokat oktató tanároktól, hogy az ifjak nem szoktak olvasni, legfeljebb azt, ami kötelezően elő van írva, s ezt ellenőrzik is. Ma természetes, hogy a diplomáig eljutva sem olvasnak el többet egy vagy két Jókai-, Mikszáth-, Móricz-regénynél. S ha nem volt róla szemináriumi foglalkozás vagy előadás, alig tudnak többet Babitsról vagy Kosztolányiról annál, amennyi a középiskolai tankönyvben található. Jó pár éve hallottam, hogy egy diák a Móricz Erdély-trilógiájáról szóló tételt

húzta ki a szigorlaton. Pár mondat után kiderült, hogy nem olvasott semmit a műből, s azért nem, mert nem érdekelte. Remélem, nem tanárként dolgozik. Vagy pályatársa annak, aki közölte diákjaival, hogy Madách drámai költeményét nem kell elolvasni? Sajnos egyre több olyan tanár van, aki nyilvánosan hirdeti, hogy olyan könyveket kell olvastatni, főleg a 10-15 éves korosztályban, amelyek „érdekelik” őket. Nem tudom, mi lenne, ha a többi tantárgy anyagát is aszerint kezdenék el átalakítani, hogy mi érdekli a diákot. A Rákóczi-szabadságharc ugyanúgy feleslegessé válhat, mint a másodfokú egyenletek?

Mindebből az következik, a költészetnél maradva, hogy egyre kevesebb olvasmányélmény alapján kellene versszeretővé és versértővé válni. Ráadásul a lírai művek értő befogadása követeli meg a legtöbb hozzáértést, a legnagyobb fokú tájékozottságot. A jelenkor lírája feltételezi a múlt, a klasszikus anyag ismeretét, a történeti folyamatot, abban a sokféleséget és a megteremtett egységet. Egyetemisták a hetvenes években, s harminc évvel később is azt mondták, hogy Nagy László nehezen érthető, Juhász Ferencet pedig hasonló híre miatt kézbe sem vették. A befogadásnak tehát mindig voltak korlátai még a tájékozott vagy annak vélt olvasók körében is. Egy mű befogadása ugyanis csak felszínesen tekinthető szórakozásnak, valójában komoly szellemi munka. Erre próbálnak nevelni bennünket, s nevelhetjük mi is önmagunkat. De vajon miként válhat tájékozott versolvasóvá az, aki egyáltalán nem ismeri az avantgárdot, s talán egyetlen Kassák-verset olvasott valaha. Aki nem találkozott prózaversekkel, szürrealizmussal s még mennyi más mindennel?

A mai költészet tehát nagyon sokféle, egymással olykor beszélő viszonyban sem létező befogadói tapasztalatra építhet csupán. Az egyik póluson ott vannak a tájékozott olvasók, élükön magukkal a költőkkel és kritikusaikkal, középen a naiv olvasók, a másik póluson pedig azok, akik néha, véletlenszerűen találkoznak egy mai költő versével. Ünnepeken, tévében, máshol. Ők a verset nem olvasók. Egyetlen évtizednyi életidő után egyre jobban elmosódnak az iskolai emlékek, esetleges élmények, s a költészetből a legtöbb ember életében annyi marad, hogy a gyermekének, majd évtizedek múlva az unokájának olvas fel, jó esetben Weöres Sándor gyermekverseiből.

Magyarán: a mai költő aligha veheti figyelembe az olvasóközönséget. Még a szakmaival is baj van, ugyanis kettészakadt, de inkább még többfelé. Közhely manapság, hogy már a költők sem olvassák egymást, de ezt inkább úgy értsük, hogy a baráti körökön belülről korlátozódik a figyelem. Egyébként ez természetes dolog, de régebben csak az idősök körében volt gyakorlat. Vas István például így vallotta be ezt: „Folyóiratot ha néha még / fellapozok izgatottan / Mindig a te versedért” (*Születésnap i rigmus Illyés Gyulának*). Marad tehát az, amit Arany János vallott: „Van hallgatód? Nincsen? / Te mondd, ahogy Isten / Adta mondanod. Bár pusztá kopáron / Mint tücsöké nyáron / Vész is ki dalod.”

Az így – vagy bármiként – megszülető költészet olvashatóságának voltaképpen nincsenek határai sem a kritikus, sem az értő, sem a naiv olvasó szempontjából. A befogadás rejtélyes dolog. Előfordulhat, hogy egy költemény számunkra való értékeit csak a harmadik olvasás után fedezzük fel, s az is lehet, hogy erre

az olvasásra csak évtizedek múltán kerül sor. S amit remekműként értékelünk, annak is más és más arculatát fedezhetjük fel egy későbbi olvasás alkalmával. Esetleg csalódhatunk is korábbi lelkes értékelésünkben. Ez leggyakrabban éppen a kortárs költészet kapcsán következhet be, mert a kritikus és minden más értő olvasó hajlamos a téves értékelésre.

A kritikus pályakezdőként inkább kapja a feladatokat, később már választhat is. Eleinte mindenkiről szívesen írna, hogy mindenkit jól megismerhessen, később választ magának „szakterületet”, főként ha egyetemen tanít, s egyre inkább irodalomtörténésszé válik, bár a jelenkor és a közelmúlt határán. Én 1968 óta legalább harmadfél száz új verseskötvről írtam kritikát folyóiratban, napilapban, vagy ötven portrét, verselemzést. A kilencvenes évek első felében elkezdtem a Forrás hasábjain egy vers-kritikai sorozatot, összesen 114 új könyvről írtam, s ezek sokkal később könyvbe gyűjtve is megjelentek (*Versekhez közelítve*, 2006) Se életkor, se irányzat, se táborba tartozás nem befolyásolt, de munkám teljesen visszhangtalan maradt, s a folyóirat is belefáradt. Inkább monográfiákat írtam: Nagy Lászlóról, majd Kormos Istvánról, könyvnyi tanulmányt Illyés Gyuláról, Juhász Ferencről, Csoóri Sándorról, a Kilencokről. Akikről pedig nem írtam, azokat is tanítottam, illetve tankönyvfejezeteket készítettem róluk. Csak példaként említem Weöres Sándort, Kálnoky Lászlót, Jékely Zoltánt, Szilágyi Domokost, Kányádi Sándort.

Azóta is inkább tanulmányokat készítek, írószövetségi elnökségem három éve alatt pedig elzárkóztam a kritikáirástól, mert nem tartottam volna

ildomosnak. Új verseskötvről kritikát tíz év alatt alig készítettem. Ideírom a szerzők nevét, őket egyértelműen tudom olvasásra ajánlani: Ágh István, Csoóri Sándor, Juhász Ferenc, Kiss Anna, Kiss Benedek, Kovács István, Nagy Gáspár, Tamás Menyhért, Tóth Krisztina. Kiegészítem ezt a névsort azokkal, akikről az utóbbi három évben portrét, elemzést, esszét írtam: Bella István, Buda Ferenc, Konczek József, Marsall László, Serfőző Simon, Utassy József és újra: Kiss Benedek, Nagy Gáspár, Tamás Menyhért. Látható, hogy vannak visszatérő nevek, hiszen egy hosszú pálya során a kritikusnak kialakul a törzsgárdája, s bár nem zárkózik el olvasóként az új nemzedékektől, írni már nem kíván róluk. Nem annyira felfedezni akar, hanem őrizni, tudatosítani az értékeket. Azért ebben az évszázadban is fedeztem fel tájékozódó olvasóként magamnak fiatal, azóta már elismerést szerzett költőket, például Nagy Gábort, Szentmártoni Jánost, Zsille Gábort. Másokra meg barátok, ismerősök, kritikák hívták fel a figyelmemet. A legnagyobb olvasói öröm mégiscsak a rátalálás. Soha nem feledhetem, hogy harmadik gimnazistaként felfedeztem Juhász Ferenc addigi életművét, s azt diáktársaimmal is megoszthatam még 1959-ben, ők pedig hozták Weörest, Pilinszkyt, Nagy Lászlót. Még a tanárok se nagyon ismerték őket, akkori kortárs költőket. Aztán egy évtizeddel később elismerő kritikákat írhattam Ágh Istvánról, Bella Istvánról, Buda Ferencről, Mezey Katalinról, Petri Györgyről. Kritikákban, tanulmányokban, antológiákban mutathattam be nemzedékemet s a még fiatalabbakat. Kiket ajánlottam? Akikben láttam a tehetséget és a teljesítményt.

Vilcsek Béla

A folyamat, cicafül, a folyamat!
(Esterházy Péter)

Mi a művészet? Mi a költészet? Ezek azok a kérdések, amelyekre pontos válasz nem adható. Szerencsére. Művészetnek és költészetnek mindig is volt és marad(t) egy olyan rejtett tartománya, amely nem elemezhető és nem (meg)magyarázható. Kritikus és irodalomtörténész jó, ha eredendően tisztában van ezen a téren a maga korlátaival és korlátozottságával.

„A művészet metafizikai ösztön megnyilatkozása, és transzcendens jelentőségű” – mondja a huszadik század elején írott, a modern művészet alapvetésének szánt *Halálesztikájában* a költő, drámaíró és filmesztéta Balázs Béla. Megítélése szerint semmi értelme természeti szép és művészeti szép megkülönböztetésének, amellyel az esztétikák évszázadokon át fáradoztak. A művészetnek nem a valóság szépségeivel kell versenyre kelnie. A művészet a szépséget éppen az által éri el, amit a művész felfedez a természetben, és azáltal, hogy azt művész fedezi fel. A műalkotás „nem egy élet a sok közül, hanem az életet ábrázolja”. Ez a magyarázata annak, hogy a művész akkor fordul alkotás szándékával az élet jelenségeihez, amikor azok számára „szimbolikus jelenésekként”, „álomszerű víziókként” jelennek meg: „mikor álommá lesz az élet, akkor lesz életté az álom”. Műalkotás létrejöttének ez az álomszerű élettéltetés vagy életszerű álomlátás a különleges pillanata: „A művészet az élet öntudata.”

Néhány évtizeddel később az ifjú egyetemista és pályakezdő költő, Weöres Sándor, *A vers születése* címmel írott doktori értekezésében már úgy érvel, hogy a közkeletű vélekedéssel ellentétben a művészet (az alkotás) önmagában véve sem nem teremtés, sem nem anyaság. A művész valójában teremtő és szülő is egyben. Szabadon alkot, ám gátak között. Ezeket a gátakat alkotta, a külső körülmények és az önként vállalt formai kötöttségek egyaránt és együttesen jelentik. A művészet szabad alkotás, melynek egyedüli célja, hogy a befogadóban különleges rezonanciát, gyönyörködést, szépségérzetet keltsen. A művészet: „szépséggé rögzített emberi megnyilvánulás”. Az alkotói folyamatnak négy, egymástól elválaszthatatlan mozzanata van: az ihlet, az élmény, a kialakulás és a kidolgozás. Az ihlet, minden ellenkező híreszteléssel szemben, egyszerűen „műalkotásra alkalmas kedélyállapot”, „különleges szellemi konstelláció”, „értelmi és idegi koncentrálttság”. Nem több, és nem is kevesebb. Az élmény, az ihlettel ellentétben, elsősorban nem befelé, hanem kifelé irányul, s legyen bármily lehangoló is ez az olvasó számára, többnyire valamely korábbi irodalmi példához vagy olvasmányélményhez kapcsolódik. Műalkotás születéséhez az ihlet és az élmény ellentétes irányultságának összhangba kell kerülnie. Ugyanez a helyzet a másik két alkotási mozzanattal, a kialakulással és a kidolgozással. A kialakulás alapvetően ösztönös, öntudatlan tevékenység, s időben a legritkább esetben esik egybe az élmény mozzanatával. Egy vers formálódására nincsenek általános szabályok; a kiváltó élmény és a vers megszületése között akár évek is eltelhetnek. Míg a kialakulás főként passzív, egyszerre értelmi és érzelmi tevékenység, addig a kidolgozás csaknem kizárólagosan

aktív és tudatos. Ez a megírás, a végső formába öntés, a rögzítés időszaka. Mikor a költő töröl, rövidít, a metrumot vagy a rímet csiszolja. Mai közkeletű kifejezéssel, amikor szöszöl, szöszmötöl a szöveggel. Ez az alkotói munka leginkább szakmai-mesterségbeli része. Csak a dilettáns vagy képzetlen költők gondolják, hogy az alkotásnak ez a fázisa megspórolható. Egyébként meg más szabály nincsen: „Minden a minőségen áll vagy bukik.” A minőséget pedig két alaptényező határozza meg: a képzelőerő és a mesterségbeli tudás. Van, aki hibátlanul versel, műve mégis menthetetlenül szürke marad. Van azonban, aki botladozva illeszti össze a verslábakat, mégis tagadhatatlanul művészi értéket teremt. Igaz: a legnagyobbaknál, a legkiválóbbaknál a két tényező, valamilyen rejtélyes oknál fogva, rendre összhangba kerül.

A költő, ha valóban az, nem szólhat másról, mint a mesterségről. Élete a szakmája, szakmája az élete. Számára minden tény, adat, eset és esemény, érzés vagy benyomás mesterségbeli kérdés. Minden addig és annyiban érdekes, amíg és ahogyan az művészi formába önthető. A költészet tétje: az élet, az életben maradás: maga a költészet. A kritikus-értelmező, ha valóban annak vallja magát, sem szólhat másról, mint e mesterség által költészetté formált életről és e költészet által megformált életről. A kritikus-értelmező élete, legyen bármily meglepő, szintén maga a költészet, a kritikusnak-értelmezőnek, hangozzék bármily hihetetlenül, hasonlóképpen a költészet az élete. Számára minden költői tény, adat, eset és esemény, érzés vagy benyomás ugyanúgy mindenekelőtt mesterségbeli kérdés. Minden addig és annyiban érdekes a számára, amíg és ahogyan az művészi formába önthető. Tudnunk kell azonban, hogy ami a költő számára végcél (a műalkotás létrehozása), az a kritikus-értelmező számára kiindulópont (a műalkotás szellemi birtokbavételének kezdete). Kettejük azonos szellemiségű, de ellentétes irányú törekvése szerencsés esetben akkor találkozik, találkozhat és vezet, vezethet kölcsönösen eredményre, ha egy-egy kötet vagy életpálya kivételesen telített pillanatát sikerül költőileg és szakmailag egyaránt hiteles és érvényes módon megragadni, s nem kevésbé fontos szempont: az olvasót-befogadót sikerül hasonlóképpen költőileg és szakmailag egyaránt hiteles és érvényes alkotói tevékenységre készíteni, a sokat emlegetett esztétikai élményben, hogy ne mondjuk: esztétikai élvezetben részesíteni.

A Napút szerkesztősége által felvetett első két kérdés, a fentiek alapján, érvényét veszti. Önmagukban, egymástól elszigetelten egyikük sem vizsgálható, és nem is válaszolható meg. Nem, a mai költészet olvashatóságának és befogadói tapasztalatának nincsenek határai! Hacsak az írói és olvasói felkészültség, invenció és szakmai tudás nem tekinthető annak. A (poszt)modern irodalomtudomány régi és ma már közhelyesen evidens felismerése az, hogy az irodalmi műalkotás nem szoborszerű építmény, vagy főként nem keresztrejtvény. Nem muzeológiai tárgy vagy egyetlen helyes megfejtést igénylő szellemi próbatétel. Az írói és olvasói szubjektum soha nem üres lap, nem tabula rasa, nagyon is ismeri a műfaj, egyéb művek példáit, normáit, szabályait, és képes fikció és valóság, a nyelv műbeli poétikai és gyakorlati funkciójának összevetésére is. Az úgynevezett irodalmi folyamat három meghatározó eleme (író – irodalmi mű – olvasó, alkotás – alkotottság – befogadás) közötti folytonos dialógusviszony áthidalja, jó esetben áthidalhatja az időbeli távolságot. A collingwoodi

és gadameri kérdés-felelet elv érvényesülése és érvényesítése pedig (a mű mint eredeti válasz – jelenlegi kérdés – új megoldás) az irodalmi szöveg újabb és újabb konkretizációját teszi lehetővé. A korlátolt vagy lezárt élvezetet és ismeretet nyújtó irodalom és irodalomtudomány képzete illúzió. A különféle megközelítések és szempontok érvényesítése és érvényesülése egyaránt hasznosnak bizonyulhat mind az alkotás, mind a befogadás során. Az irodalmi kérdésekről és művekről folytatott beszélgetés szabadsága, nyitottsága és folyamatossága létkérdés. Akárhogyan is: a lényeg úgyis szöveg – szépírói és kritikusi szöveg – és olvasó együtt munkálkodása közben és annak eredményeképpen történik. Szerényen tudomásul kell azonban venni, hogy ennek az együttműködésnek a sikerességéhez az értelmező legfeljebb hozzájárulni képes. Feltéve, hogy állításai vagy megállapításai meghallgatásra találnak.

S akkor végezetül röviden a személyre szabott kérdéstről. Jó negyedszázados oktatói, irodalomtörténeti és kritikusi munkám során egyre inkább meggyőződésemmé vált, hogy mindenféle belharcok és háborúskodások, szakmáféltség és presztízsharcok közepette is leginkább azt kell tudatosítanunk magunkban: ha az irodalomtudomány (az irodalmi kérdésekről és művekről folytatott beszélgetés) komolyan gondolja paradigmaticus vágyai megvalósítását, célt csak akkor érhet, ha megteremti részterületei – irodalomelmélet és irodalomtörténet, kritika és műértelmezés, filológia és textológia – összhangját. A huszonegyedik század irodalomtudósának, tetszik, nem tetszik, egyszerre kell elméleti vértettséggel, történeti felkészültséggel, az interpretációs stratégiák iránti fogékonysággal s a szövegkeletkezés módszertanában való jártassággal rendelkeznie. Oktatói és kutatói érdeklődésem mind ez ideáig elsősorban a magyar irodalom két, korszakváltónak gondolt időszakára és alkotóira irányult: a huszadik század elejére és a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójára. Esszéiben és tanulmányban, tankönyvben és segédletben, költői életrajzban és monográfiában, elméleti és történeti munkában vizsgáltam a Nyugat szűkebb és tágabb körének tevékenységét (Babits Mihály, Hubay Miklós, József Attila, Kosztolányi Dezső, Radnóti Miklós), a budapesti bölcsészkar Jelenlét című periodikájának második nagy kirajzását (Petőcz András, Sajó László, Turczy István, Zalán Tibor), valamint napjainkban a szolnoki Eső című folyóirat és a szlovákiai magyar irodalom máig kevésbé ismert alkotóinak tevékenységét (Balázs F. Attila, Cselényi László, Jenei Gyula, Kulcsár Ferenc, Lázár Balázs, P. Nagy István, Rékasy Ildikó, Tóth László, Tózsér Árpád, Varga Imre). Az említettek mindegyikét jó szívvel és tiszta lelkiismerettel ajánlom a tisztelt olvasó figyelmébe.

Vasadi Péter

Tetőzés

Hamarosan várható kiadónk gondozásában Vasadi Péter *Tetőzés* című új kötete. Ízelítő a vers – a költő kézírásával s poétatársa kísérelő szavaival.

A történi igazság. Az igazság megtörténik: mintha ez az élmény és tapasztalat foglalná szoros egységbe Vasadi Péter sokrétű és immár a magyar irodalom maradandó, nagy értékének számító költészetét. Bármennyire különböznek is életművében az individuális versalkalmak és -alkatok, mindig és mindenütt az örök lényegre felhívó figyelmeztetés képződik meg, ölt testet a mégoly eltérő modellekből építkező lírai beszédvázlatok többszörös tetőpontjain.

Mert az ő verseinek *vannak* kimagasló pontjai; ezek a csúcspontok pedig az utóbbi évtizedekben, kivált pedig éppen a legújabb fejlődési szakasz verseiben nem a kompozíció valamely kitüntetett pontján, például a végén mutatkoznak, hanem a drámai monológ kiszámíthatatlan, előreláthatatlan folyamatának bármely ízületén. A beszélő a lét legmin-

dennapibb, legközönségesebb helyzeteiben, mi több, megpróbáltatásaiban is fölismeri és azonnal ki is mondja az örök-egy igazságot, amely mégis ezerféleképp és ezerfelől „hatolhat be” az élet esetleges nyersanyagába. Az igazságot mondja ki? Még ha ennél a líránál nehéz volna is végsőbb és végletesebb művészetre rámutatni korunk magyar irodalmában, Vasadi költészete – talán valamiféle páratlan felelősségérzettől is áthatva – az igazságot mint inkarnációt keresi és követi, s legfőképpen a *jeleire* figyel s figyelmeztet. Hiszi, tudja és tudatja, hogy a *megjelenés* súlyosabb és kifejezőbb minden tételmondatnál.

Ha ekképpen fordítja szavakba az igazságot: „...örvény a szívben, kard, / elevenen-szült, örökös / ismétlés” (*A sötét fénye*) – akkor ezt a meg-megújuló, drámai erejű és hatású, szinte biológiai evidenciájú betörést mint a megváltás létmódját nevezi meg.

Legújabb gyűjteménye – jeleztük – ismét, még mindig fejlődésről tanúskodik. Törtetlen az az ív, melyet hosszú pályája eddig is kirajzolt: Vasadinak minden egyes kötete egyúttal új ízülete lírikusi fejlődésének, sőt szinte önálló „korszakot” képez az életmű időbeli kiterjedésében; s szembeütő az újabb meg újabb gyűjtemények mozgásformáinak váratlansága, azaz eseményjellege. Még a verstípusok, lírai (al)műfajok köre is mind egyre bővül: csak egyetlen kiragadott példaként hivatkozom most a groteszk humorú, szatirikus dialógusversek megjelenésére az utóbbi egy-másfél évtized termésében. De ez az új, mostani kötete folytatja és megújítja azt a verstípusát is, amelyet apokaliptikus nagyformának nevezhetnénk: a végidő versének. Az *Emlékezés az áldozatokra* vagy a *Szürke zóna* mintha e műforma továbbéléséről tanúskodna; de alcímük valósággal új, külön jelentéssíkot rendel hozzá a költemények látomásos jelenségvilágához. A *Triviális* meg *Az ember áll* című darabok pedig a végső pólusok olyan egységével rendítik meg az olvasót, amelyet csak a költészet sugallhat és bizonyíthat.

Bárdos László

Megszakított örökélet

Az ártatlanok népe vagyunk, újra életre ítélve, titkos hívásra vonulunk, ki tudja, merre, hová hullámszik ez a nép, az elszenvedett, erőszakos halál tart össze minket, nincs olyan ütés, mely... új igékkel kezdődik az új áldozat, nincs hangjuk igéinknek, csak izzópontja van, mi átüti a csöndet, földi emlékeink már nem igazítanak el, befelé egyre táguló bizonyosságunk szétárad, mint a pirkadat, az élők rendje nem él, ez a rend szomorú, még hátravan a gondolatok irgalmatlan ütközete, hogy soha többé ölni ne lehessen, soha többé ne merje senki széttaposni, összekuszálni az idő teraszos rizsföldjeit, a rosszba vetett bizonyosságtok beérett, íme, a gyümölcse, káprázatnak estetek áldozatul, nem erény volt engedelmességtek, hanem döglletes fényűzése mindenféle hazugságnak, Holdnak támasztott drótszál az imádság, s bár girbegurba, azt hiszitek, Jákob nem mássza meg? ő tanít lebegő földjárásra minket, meg kell tudnotok végre, az egész nem a sokfélék összevisszasága, hanem végtelenül értelmes ölelése s köze egymáshoz, ni, most hamuvirág az

arcotok, íme, elhoztuk öletekbe a föld bárányháta szelíd görbületét, őrizzétek, őrizzétek, őrizzétek, nemcsak az élőké, mindaz a holtjaitoké is, mit itt hagytok, jaj, jaj, semmire sem hivatkozhattok, fületek hallotta, szemetek látta égni a döngés tépte levegőt, nem ártatlan a levegő sem, Céda!, átluggatta a golyózapor, de tovább élt, sosem a kéz öl egyedül, félreüt előtte a szív, a száj már régen beszél, kérdezd idejében, mi buzog benned?, mit gyűlölsz oly hevesen, eltorzítva a valóságot, arcot, érvet, szót, okokat, tudd meg: minden gyilkos csecsemő volt, anyja tejét szopta, az ember nem születik gaznak, azzá lesz, megtiporja az idő, a félelem, hatalomvágy, gőg, szenvedélyei is, jön az a gonosz perc, kést dob tenyeredbe: eridj!, pedig hogy nevetett valaha, játszadozott, bámulta a kertet, dúdolt a fenyőekkel, de ahogy nőtt, úgy hullott ki belőle a „ne ölj!” előtt meg utána az a csönd: úgy cselekedni, mint más, tétlenség, ti úgy cselekedtetek; azt tedd, amit a legképtelenebbnek ítél a világ – egy az ember, a bűn osztja meg gyilkosra, áldozatokra, emlékezzetek. Emlékezz.

Vasadi Rétes
Meggazartott jövőlelet

Az ártatlank mépe
vagyunk, újra életre
ítélve, titkos hívásra
vonulunk, ki tudja, merré,
hova hullámjok ez a
nép, az elzengedett
erőszakos halál tart
össze mindet, minos olyan
kötés, mely... új igéekkel
kezdődik az új áldogat,
minos hangja igéimnek,
csak igéimnek, mi
átúti a csöndet, földi
emlékeim már nem
isáptanok el mindet,
nem az élők rendjéhez
igazodunk befelé egyfelé
törülő bizonyosságunk
mint a pirkadat, sötétvad,
az élők rendje nem él,
szomorú ez a rend, s még
hátra van a gondolatok
igalmatlan utazása, hogy
soha többé élni ne lehessen,
ne merje soha többé ismét
~~is~~ kuszálui, szétűrni senki
az idő teraszos rípköveit,
a rozoga oltó bizonyosságok
beértek, imé, szümmölése,
Káprázatnak esetek áldogatul,
engedelmeskedez nem erőny
vált, hanem ártatlan fenyűjére
a hazugságnak, igaz,
napnak támasztó drótkal
az ünadalág, gízbe - gízbe
nyom, az hívótel, jövők
nem másra meg?, és tanít

(Csak az első bókú (A), és az utolsó két dőböltje (Emlékeimnek)
nagy, a többi kisebb.)

lekező földjára minket,
nem, nem, a minden nem
éspevisszagga a sokféleket,
hanem végzetlenül értelmes
ölelése, összhangja a létnek,
mi, most hamuvirág az
arcotok, imé, deklébe hozzuk
a föld báramját szelíd
gömböket, "öngyök", "öngyök",
nemcsak az élők, holtgyök
is minden, ami van, minden,
amit uthagytok, jaj, jaj,
semmi sem hívókapottok,
születel hallota, látta
szemetek égni a döngés-
tépke levegőt, de nem ártatlan
a levegő sem, halála
után tovább élt, edda!
sosem a végül egyedül,
feléit rethene a szív, mielőtt...
Már régen feltebezzél,
Kérdezd tőle idejében,
mi burog benned?, mit
gyűlölsz oly hevesen, el-
torzítva valóságot, arcot,
étvet, rőt, okokat, tudd
meg, minden gyűlöls
cserecsuó volt, anyja
tejet nyoma, az ember
nem pülekik gyűlölnél,
megtiporja az idő,
a félelem, a gíz, a szenvedélyei
is, jön a gíz ~~szófogadó~~ (éjbe börtött por,
Két dőböt bonyordbé: eridj!
Kedig ~~szófogadó~~ volt (szófogadó)
valaha, ~~szófogadó~~ (cicázott, csúszdalt a
~~szófogadó~~ az esőt,
a jözen, bámulta)

A hiány színei, fényei és árnyai

Sóváradi Valéria műveiről

Mint oly sok kortársáé, nehezen követhető, éles váltásokkal, váratlan fordulatokkal szabdalt művészpálya Sóváradi Valériáé is. A XX. századi művészet globális dilemmáira és kihívásaira reflektálva, a kor kényszereinek engedelmeskedve ma már alig-alig lehetséges az egynemű, koherens életművek felépítése, egyre ritkább jelenség a szűk, egységes alkotói területet átfogó művészi munkásság. A művészeti ágak, a műformák, az anyagok és a technikák kavargásában – esetenként kavalkádjában – a festők és a grafikusok szobrászokká válnak, a szobrászok festőkké és grafikusokká, s a különböző, korábban iparművészetinek nevezett ágazatok művelői autonóm, képzőművészeti igényű kompozíciók, térbe helyezett és síkba adaptált alkotások készítőiként lépnek fel, és akkor még nem szóltunk a teljesen megújított minőségű és arculatú műtárgyakról, az újabb és újabb eszközök, médiumok – és a történet-idő, a cselekmény, a mozgás, a virtualitások – alkalmazásáról, műbe foglalásáról.

A budapesti Magyar Iparművészeti Főiskola kapuján 1978-ban öltözéktervezői diplomával kilépő Sóváradi Valéria sem sokáig dolgozott eredeti, alkalmazott textiltervezői munkaterületén, s magához a textilművészethez is csupán a pályakezdés szakaszában maradt hű: 1990-ben még elnyerte a *Párbeszéd* címmel és tematikával meghirdetett szombathelyi Fal- és Tértextil Biennále fődíját, majd ugyancsak a vasi fővárosban rendezett 1994-es seregszemlén, a 10. Nemzetközi Miniaturtextil Biennálén az UNESCO-díjat is, de a kilencvenes évek derekától már inkább papírművekkel, grafikákkal, majd festményekkel jelentkezett a kiállításokon. A fordulatot az 1997-es római ösztöndíjas periódus hozta meg. „Sóváradi Valéria számára a festés boldog, felszabadító állapot – állapította meg Verba Andrea művészettörténész 2002-ben –, hiszen a textil- és a papírművészet világából néhány éve 'tévedt', bár talán már hosszú évek óta sóvárgott erre a területre. Már az 1997-es római ösztöndíjat követően készült, mediterránum inspirálta képeit szemlélve is úgy tűnt, bizonytalán régóta készülődött a nagy utazásra, hiszen meglepő otthonossággal mozgott ebben a 'nagy idegenben'." A teret dinamikus hatóterükbe vonó, korántsem egynemű anyaghasználatú élő textilkompozíciók világát azonban nem átmenet nélkül követte a festészet és a grafika: az ezredfordulót megelőző években a nemzetközi kezdeményezések nyomán a magyar művészetben is fontos alkotóterületté vált a Sóváradi Valériát is rabul ejtő papírművészet. „Mi érdekel engem a papírban mint anyagban?” – fogalmazta meg a művész a kérdést, és így válaszolt rá: „Az a sokrétű felhasználhatósága, ami fizikai tulajdonságaiban rejlik. Ha akarom, kő- és fémszerű, ha akarom, könnyű és áttetsző! Ha akarom, kemény és szilárd, ha akarom, puha és hajlékony. Festhető, alakítható, bármilyen formát felvesz, kombinálható a legkülönbözőbb anyagokkal.” Sóváradi Valéria e materiát alkalmazó munkái kapcsán a kortárs festő- és papírművész, Mészáros Géza nomád tanulmányokra hivatkozik, amelyek a vesszótapasztás, a papírsár, a hajlék, a fészek, a kas, a varsa, a süveg fogalmait és jelentéseit idézi fel emlékezetében. A nagyméretű, nehéz és körül-

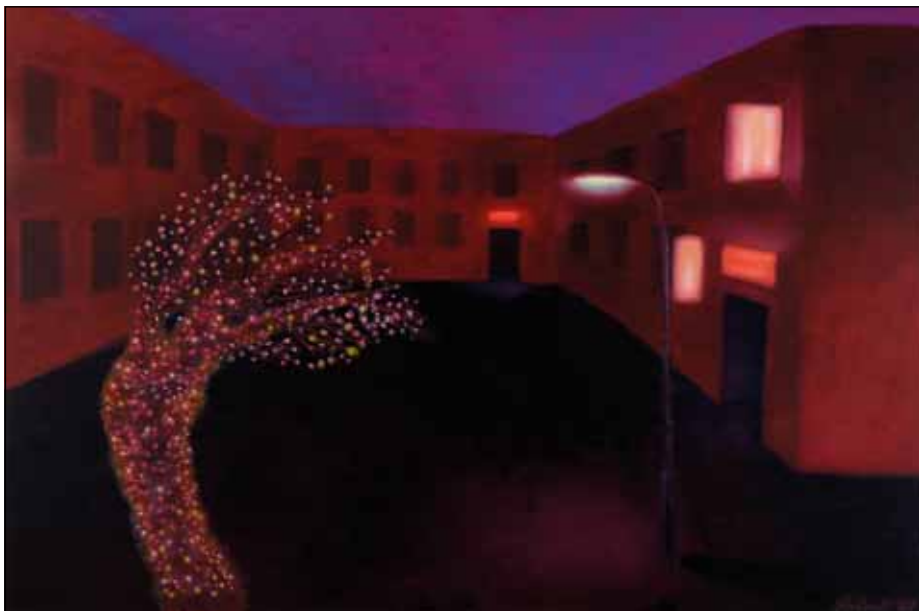
ményes technikai kivitelezést követelő munkák azonban – miként a talált tárgyakból konstruált installációk is – fokozatosan háttérbe szorultak az egyedi és a sokszorosított grafikák – kiemelten a nagyméretű szén- és ceruzarajzok, a színes litográfiák, amelyekkel több országos grafikai kiállítás rangos díját nyerte el az ezredfordulót megelőző években – és az olajjal farostrá és vászonra festett kompozíciók, valamint a papírivekre rögzített akvarellek és pasztellek mögött, amelyek viszonylag egységes együttesét az új évezredben már csak a művészkönyvek és a kollázsok törik meg. Ezek az új művek nemcsak a klasszikus képalkotó technikákhoz és anyagokhoz – festéshez, rajzoláshoz; olajfestékhez, vászonhoz; papírhoz, pasztellkrétához, szénhez és ceruzához, a nyomtatókőhöz – való visszatérést tanúsítják, hanem az absztrakt vagy a jelzésszerű, elvont szimbolikus elemek világától való eltávolodást, és az ún. valóság-elemek, a természet és a tárgyak, objektumok világa képi megjelenítésének napjainkig tartó térnyerését is.

A síkba transzponált grafikai és festészeti művek látszólag teljesen függetlenek a korábbi alkotóperiódusok más anyagokat alkalmazó és más kifejezéseket összpontosító, térbe illesztett munkáitól, de valójában pontosan ezen a ponton kapcsolódnak az előzményekhez, illetve egymáshoz: a szénrajzok és a litográfiák, az olajkompozíciók egyik legfontosabb problematikája a tér megragadása, az embert övező terek dimenzióinak festői-grafikai tanulmányozása, a dolgok téri jelenségeinek kutatása. Kezdetben a belső tér, a különböző épületbelső részletei, a zárt közlekedőterek furcsa kivágatai jelennek meg a Sóváradi-műveken, majd a művész kilép a szabadba, és a sejtelmesen lehatárolatlan, minden tájékozódási ponttól megfosztott illúzió-térben a kertet, a parkot, a mesterséges elemekkel megbontott természeti környezetet avatja festői vizsgálati terepévé. Redukált, szűk látószöveget alkalmazó, néhány motívumra szorítókozó valóság-metszetek ezek, amelyek a közelmúlt jellegzetes vizuális jelenségeinek, látványelemeinek, tárgyainak és eszközeinek, rekvizitumainak képi megidézésével és kiemelésével tárnak eléink egy kiürült, rideg, magányérzettel átítatott világot. Egy-egy korlát részlete, egy nem tudni, hová vezető lépcsősor néhány foka, szoros, csupasz falak között futó, furcsán lezáruló folyosó, ablakmélyedés, falra szerelt radiátor jelzi, hogy kopár, minden díszről megfosztott életterekben járunk, hogy a funkcionalitást szolgáló tárgyakon és elemeken túl e közegekben semmi másnak nincs helye. Ezt a szigort, ezt a reduktív szellemet tolmácsolja a művek néhány, három-négy színre szorítókozó koloritja is: egy-egy kompozíció a rózsaszín, a fekete és a vörös mellett más árnyalat nem bukkan fel. A kolorit eme fegyelme – amikor a festő kitekint az ablakon, majd kimerészkedik az épületek közvetlen környezetébe, felfedezve egy telefonfülkét, benzinkutat vagy játszótéri padot – a későbbi képeken sem oldódik, sőt, mintha itt felerősödne a megfoghatatlanná alakult, sötét gomolygásba, esetenként homályba fúló tér transzcendens sugárzása. A művek misztikus hangvételét a sötét árnyalatokra hangolt színvilág mellett, illetve azzal tökéletesen összehangolva a fénykezelés, illetve a fények alkalmazása is hangsúlyozza. A belső tereket pásztázó kompozíciókon is rendre feltűnik egy-egy falra szerelt lámpa vagy neoncső, amelynek fénye különös derengésűvé, sejtelmessé avatja az atmoszférát. A sötét-világos ellentétek, a sötétségből kiemelkedő megvilágított részletek, fényes motívumok a szabad terekben dinamizmussal telítődnek, egy ostomyeles lámpa gyér fénycsillámainak megvilágítása vagy a szürkületben feltűnő autó reflektora és a

különböző neon-alakzatok – szarvas, őz, hóember, karácsonyfa – kiemelt motívumainak hangsúlyai révén. Ám a fény minemősége, jelentősége, festészeti szerepe sem változatlan Sóváradi Valéria olajkompozícióin. Mint Hemrik László műkritikus 2010-ben közzétett tanulmányában megállapítja: „A 'képi fordulat' valamikor 2007-ben következik be. Ekkor tűnik el a derengő sejtetés a vásznakról, s a helyébe egy erőteljesebb fényhasználat lép, elindul a fényszennyezés folyamata. Valóságos, de sokszor valószínűtlennek ható fényforrások, sugárzó tárgyak kerülnek a vásznanakra. Többnyire a karácsonyi (téli) időszakhoz kötődő, banalizált jelenségek ezek: kandelábermotívumok, neoncsovékból meghajlított üstökösök, fenyőfák, őzek és szarvasok, varázslatos fényfüggönyök és fényfüzerek... A deszakralizált fény egyre természetellenesebben viselkedik, ezzel együtt a történetek is kiíródnak a képekről, és megérint bennünket a bizarr, metafizikus űr. És én itt már semmiféleképpen sem fényszennyezésről, hanem egy látványos és feszes diszharmóniáról szólnék...” A 2007 körül festett, jellegzetes, s ugyanakkor átírt, a fanyar játékosság érzetét is hordozó neon-motívumok izzása még az ultramarinkék, a zöld és a kárminvörös sötét tónusaiból, a talányos esték és a sötét éjszakák feketeségeiből bontakozik ki, de néhány esztendővel később, 2010-ben ez a mély színekre alapozott kolorit már-már monokrómra vált: a képterek kivilágosodnak, s mint a *Kultúra* című, 2011-es képsorozat művein is, a szürke árnyalatai válnak dominánssá. Ezzel párhuzamosan változik a motívumhasználat is: az ezredforduló körüli évek alkotásai még csupán a természeti és a tárgyi világra koncentráló, figura nélküli kompozíciók voltak, az emberi jelenlét – vagy egykori jelenlétet? – e művein mintegy utalásszerűen, csupán építészeti részletekkel, tárgyakkal és eszközökkel sugallja a festő, s csak később tűnedezik fel egy-egy, groteszk módon a képkivágatba nyúló kéz vagy láb. Ezt követően aztán a 2010-es években festett szürke műveken jelennek meg a teljes emberalakok, de itt is csak bábszerűen, már-már jellegtelenül, a térben magányosan és bizonytalanul lebegő jelenségekként: jelentőségük, szerepük ugyanolyan elenyésző, mint egy játszótéri piros padé vagy egy nem EU-konform mérleghintáé.

Sóváradi Valéria festészete és rajzművészete végső soron természetelvű, realista szemléletű művészet, amelynek valóság-tükröztetését – valóság-kivágatát – valamifajta játékosan naiv, esetenként szelíd szurreális látásmód árnyalja jellegzetesen egyénivé. Ha számba vesszük e festészeti és rajzművészeti munkásság alkotóelemeit, mind az eszközök, mind az interpretált képi matéria vizsgálata során – a szerteágazó, megannyi alkotóterületet, sok-sok műformát bejáró, számos technikát és anyagot alkalmazó pályakezdő szakasz után – egy hallatlanul letisztult, tudatosan redukált, a klasszikus ideák szellemisége által vezérelt kifejezőeszköz-rendszerrel élő művészeti univerzum áll előttünk. Az univerzum-leltár elkészítése során döbbenhetünk arra, hogy nem is arra kell elsősorban figyelni, hogy mi van a Sóváradi Valéria által festett és rajzolt képeken, hanem arra, mi nincs ott. Az oly kevés eszközzel, a szikár hétköznapokra és a kopár környezetre utaló néhány motívummal, a kevés, de mélyen átizzított színnel élő piktúrája és az egy-egy vonallal, vonalhálóval interpretált – az üresen hagyott papírfelületnek is tág teret adó – rajzművészete a hiány művészete: a megfestett, a megrajzolt, a képeken megjelenített világot szemlélve e világ fájdalmas hiányai, fenyegető ürességei tárulnak elénk.

Wehner Tibor

TELEP

VALAMI TÖRTÉNT

Az űz

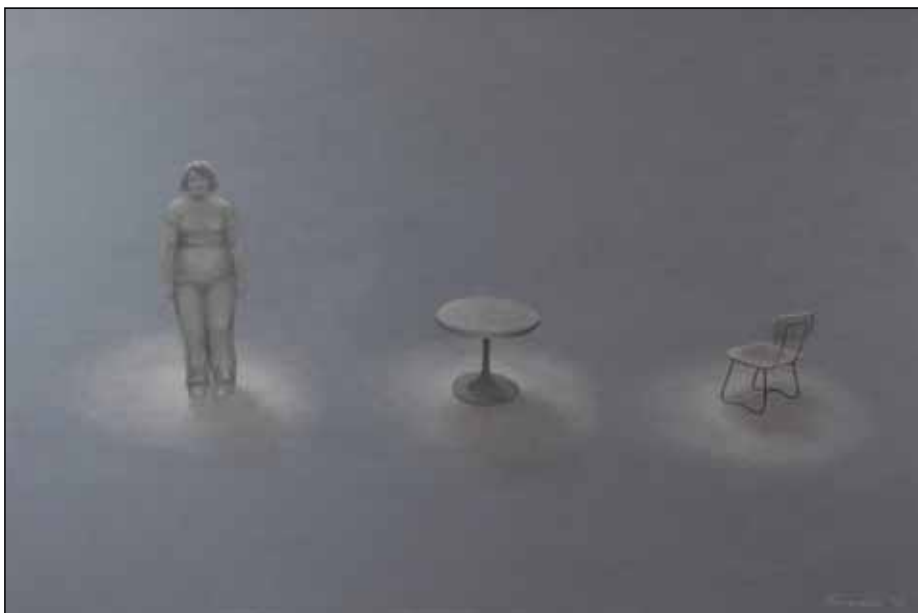
HÓEMBER

A FENYŐ

KULTÚRA 02

KULTÚRA 03

NEON 1

NEON 2

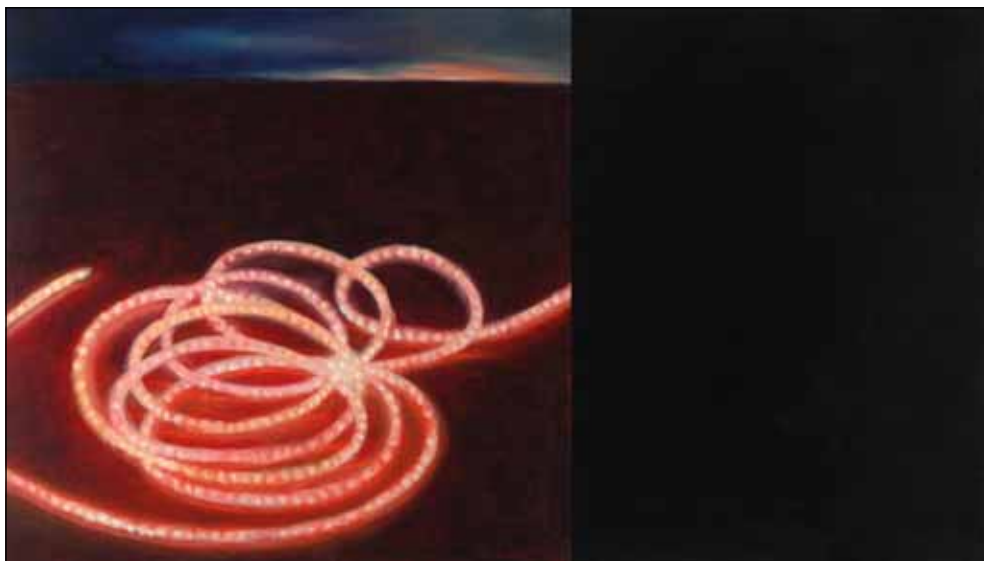
METRÓ 2

METRÓ 3

SOK SZIPORKKA, KEVÉS FÉNY

RAGYOGÁS

Rainer Maria Rilke
Vergänglichkeit

*Flugsand der Stunden. Leise fortwährende Schwindung
auch noch des glücklich gesegneten Baus.
Leben weht immer. Schon ragen ohne Verbindung
die nicht mehr tragenden Säulen heraus.*

*Aber Verfall: ist er trauriger, als der Fontäne
Rückkehr zum Spiegel, den sie mit Schimmer bestaubt?
Halten wir uns dem Wandel zwischen die Zähne,
daß er uns völlig begreift in sein schauendes Haupt.*

A vers nyersfordítása:

Mulandóság

*Órák futóhomokja. Halk, folytonos tűnése/enyészete
még a szerencsés/boldog, áldott építésnek/épületnek is.
Mindig fűj/lobog élet. Már kötés nélkül emelkednek ki
a többé nem tartó oszlopok.*

*De [a] romlás: szomorúbb, mint a szökőkút
visszatérése a tükörhöz, melyet csillogással/fénnyel beporoz?
Tartsuk magunkat a változás fogai közé,
hogy minket teljesen fölfogjon néző fejébe.*

Mulandóság (Vergänglichkeit): Muzot, 1924. február vége. Első megjelenés: *Insel-Almanach* az 1925-ös évre. Első kiadás: *Gesammelte Werke III.*, Insel Verlag, Lipcse (1927).

A vers hátterében élményanyagként Rilke egyiptomi útja és különösen a karnaki oszlopok állnak. A költő 1911-ben járt Egyiptomban, ekkor a karnaki templomvárost is fölkereste, melynek az oszlopaikat csodálta legfőképpen. – **Órák futóhomokja (Flugsand der Stunden):** a mulandóságra történő utalás valójában Rilke Egyiptom-élményének az emlékezés széttartó képeivel való felidézése. – **a többé nem tartó oszlopok (die nicht mehr tragenden Säulen):** vö. az *In Karnak wars* kezdetű vers „elpusztíthatatlan” oszlopának képével: „*Sie überstand und trug / Ägyptens Nacht*” („Ez megmaradt és tartotta / az egyiptomi éjszakát”); illetve a *Gong* című vers sorával: „*Sturm in der Säule, die trägt*” („vihar oszlopban, mely tart”). Mindhárom idézetben feltűnő a „tart” („tragen”) ige jelenléte. – **hogy minket teljesen fölfogjon néző fejébe (daß er uns völlig begreift in sein schauendes Haupt):** a „begreifen” igének e mondat kontextusában három jelentése is van – az elsődleges és elvont „megért, fölfog” értelmén túl a „magába fogad” (ti. a „fejébe” – „in sein [...] Haupt”), a szótó „greifen” igéje révén pedig a „fog, megragad” jelentésével is rendelkezik.

A nyersfordítás és a jegyzet Suhai Pál munkája.

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Órák futóhomokja. Lány hosszú enyészet:
már a boldog, áldott kő is megkopott.
Élet, örök lengés. Csak laza kötelékek
ma az egykori tartóoszlopok.

De a romlás: szomorúbb-e ő, mint a szökő víz
visszatérte, ez a tükröt porlasztó ragyogás?
Legyen létünk a Változás órlófoga közt íz:
legyünk mi ott főbenjáró, hibátlan látomás.

Báthori Csaba fordítása

Változat:

Mulandóság

Órák futóhomokja. Lány hosszú enyészet:
már a boldog, áldott kő is megkopott.
Élet, örök fuvalom. Csak megrengő kötelékek
ma az egykori tartóoszlopok.

De a romlás: szomorúbb-e ő, mint a szökő víz
visszatérte, ez a tükröt porlasztó ragyogás?
Legyen létünk a Változás órlófoga közt íz:
legyünk mi ott főbenjáró, hibátlan látomás.

Báthori Csaba fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Futóhomok-idő. Szakadatlan enyészet,
csend fojtogat, pedig vígságra szánt a ház.
A lét örök? Meredten oszlopok, na, nézzed,
nincs már mit tartsanak, a romlás megaláz.

Az ám, ez szomorúbb, mint szökőkút vizének
tükrére visszahullta: gyöngye szertesztét?
Higgyük, falak foghíja közt, ki néz, a féreg,
talán megért, emeli ámuló fejét.

Búzás Huba fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Pergő idő-homok. Még a boldogan-áldott
falaknak is halk-örök tűnése.
Folyvást élet lobog. Hogy terhük már lemállott,
merednek föl oszlopok az égre.

De gyászosabb e romlás, mint felszökő sugárnak
megtérni víztükör csillám-porára?
Vessük magunk fogai közé a változásnak,
hogy látó feje zárjon minket végképp magába.

Erdélyi Z. János fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Futóhomok-órák. Halkan enyészve súvad,
s bár boldog-áldott – tűnik csarnokod.
Élet, folyton lobog. Kapcsolattalan nyúlnak
fel többé mit sem tartó oszlopok.

Ám e bomlás: búsabb-e, mint szökőkút tükrébe
sejtő csillámmal beporzott visszahullta?
Tartsunk ki, fogak közt, változásra érve,
hogy teljesen megértsen, tekintetébe jutva.

Füleki Gábor fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Futóhomok-órák. Örül a lassu enyészet:
még ilyen áldott épületet se kimél.
Élet fúj mindig. Már különállnak az égnek
meredő oszlopok; vállukon semmi fedél.

De: szomorúbb-e a romlás, mint ha szökőkút
hulló vize porzik szét a medence színén?
Fúrjuk magunkat a változás fogai közé úgy:
értsen minket egészen e látnoki lény.

Halasi Zoltán fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Órák futóhomokja. Halk és állandó enyészet
a sorsa áldott, boldog épületeknek. Fúj, lobog
a lét folyton. Meglazulnak a kötelékek,
a többé már alig tartható oszlopok.

De romlás: szomorúbb, akár a szökőkútnak
visszatérte a tükörhöz, mit kristályporral telehint.
A változás órló fogai közt tartsuk addig magunkat,
míg felfogja értő agyával minden érzékeink.

Kerék Imre fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Órák homokja. Áldott épület
halkan kitartó lezüllése.
Élet lehel. Még tartják fejüket
oszlopok, miknek nincs már terhelése.

De szomorúbb-e a romlás, mint a szökőkút,
ha tükörbe visszatér, derengéssel tele?
Mércénk legyen fogak közé lökő út,
mely néző hídfőbe foglal minket bele.

Márton László fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Még percre sem pihen. Pereg az óra-homok,
Hull mindenből, nem őrzi otthonok fala.
Csak ráfúj az Élet. S már látsz roppant oszlopot
Habarcs nélkül, hasadozva tartana.

De a romlás szomorúbb? Mint szökőkút-sugárka,
Mely gyöngyfény-zápként tér vissza víztükörbe?
Fejünket bátran hajtsuk hát e szörnyű szájba,
Latolja, fogai kicsodán zárulnak is össze.

Németh István Péter fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Futóhomok-órák. Még a dús, szerencsés
házak halk omladozása is szakadatlan.
Örök életszél. S áll, bár nem tartóelemként,
áll az oszlopsor. Talppal a földi zavarban.

De ez az omlás tán szomorúbb, mint a ráhullt
vízpermet, ha a kút tükréről visszavillan?
A Változás tart foga közt zsákmányul –
egy vízköpő-fej, ahogy a semmibe pillant.

Varga Imre fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

Órák futóhomokja. Halkan, folyton enyésznek
 ők is, az áldott, boldog épületek.
 Mindig fúj élet. Többé nem tart, már a kötésnek
 vége, az oszlop az égre mered.

Ámde a romlás: szomorúbb-e, mintha a tükrét,
 míg hull rá, a szökőkút fényel szórja tele?
 Változás foga tép, add neki lényedet önként:
 fogja magába egészen föl, mely néz, a feje.

Suhai Pál fordítása

Változat:

Mulandóság

Futóhomok-perc. Áldott, boldog épületeknek
 halk tűnése: ez nekik is, ami jut.
 Mindig fúj élet. Az oszlopok égre merednek,
 kötésük nélkül nincs mit tartaniuk.

Romlani mégis: szomorúbb-e, mintha vizére
 szórja a fényt a szökőkút, míg behull?
 Változás foga tép, add magadat neki végre:
 néző fejébe fogjon föl maradéktalanul.

Suhai Pál fordítása

Rainer Maria Rilke

Mulandóság

A perc futóhomokja. Még a megáldott ház is rom, ha kifújja alóla a szél.
Így visz az élet. Kihajlik már a magányos oszlopok egykori rendje fölé.

De a bukás: mélyebb, mint a szökőkút visszaútja a tükörhöz, víz pora száll.
Rajtunk a változás harapása megújult, ám a tekintete értő, fölfele jár.

Vörös István fordítása

Rainer Maria Rilke

Levelek

Közel háromezer oldalon négy kötetben, díszdobozban jelentet meg a Napkút Kiadó a közeli hetekben Rainer Maria Rilke kiterjedt levelezéséből készült, a költő gondolatvilágának minden elemére kiterjedő nagyarányú válogatást.

A kiadást a fordító, Báthori Csaba gondozza.

- Levelek I. 1894–1910
- Levelek II. 1910–1916
- Levelek III. 1917–1922
- Levelek IV. 1923–1926

Tizennegyedmagunkban

Sztojcsev Szvetosláv

Egyenleg

Megdörzsölöd a csodalámpát, és három kívánságot teljesíti a dzsinn.

Megdörzsölöd a szemed, és a dzsinn hármát kíván.

Így 0 az egyenleg.

+ a köztes idő, ami milliószor három.

Frekvencia

Übü-hasonmások!...

Nem űzhetnek el, bárhol is vagyok.

Nem érhetnek utol, bármerre is járok.

Nem uralhatják tovább az érzésvilágot – birtokon belül maradok.

Nem temethetnek el élve vagy halva – gondolataimban már nem léteznek; nem a halál frekvenciáján élek – ez a haláluk.

Perpetuum mobile

Holdfényes nyári éjszaka. Hullócsillagok az erdő felett. Ijedt bagolyhuhogás.

Jönnek a fényvadászok, és sárral bekenik az eget.

Jönnek a hangvadászok, és lecsapják a bagoly fejét.

Jönnek az álomvadászok, és újra itt a holdfényes éjszaka, hullócsillagok az erdő felett, ijedt bagolyhuhogás.

Mix

Démoni dackorszak

Nem ártok.

Spleen

Mással? Egyedül? Minek?

Nem alszom, nem ébredek fel.

Nem utazom, nem maradok.

Édes

Álom.

Méz.

Bosszú.

Mindegy.

Kettesben.

Élet.

Fiam.

Haza.

Illat.

Istenem.

Íz.

Kés.

Tavaszi

Fecskét látott átrepülni a szökőkút fölött – itt a tavasz!

A vízsugarak hirtelen szemmagasságba szöktek. A szél elcsitult, a nap kibújt a felhők mögül, szivárvány jelent meg szinte karnyújtásnyira a ház erkélyétől.

Könnyűnek, erősnek és fiatalnak érezte magát.

Felállt a korlátra, és két kézzel hátraigazította hosszú, ritkás haját.

Imbolyogva, kissé bizonytalan léptekkel elindult a szivárvány felé.

Töréspont

(kritika) Törött pálcával vezényelt a vendég karmester, szemmel láthatólag megtört ember benyomását keltette.

(jobbító szándék) Varázspálcát török mások felett.

(átváltozás) Saját pálcáját törte össze maga fölött a mágus, és néhány napra emberré változott.

Tiszta lappal

Keresztelő

Szólítanak.

Kínomban ráírtam a nevemet az égre.

A szeráf egy határozott mozdulattal letörölte a halvány betűket.

– Lemostam a szégyent a tábláról, menj! – mondta.

Mi volt? Mi lesz ezután? Hívnak.

Ennyi volt, és ennél is több – pont helyett vesszőt írok.

Tereptisztítás

A semmiből indulok, óvatosan közelítek hozzád, még alszol.

Kiretusálok az arcomat az iskolai tablóról. Vastag napszemüveget veszek fel, és elúzóom a délibábokat. Elfújom délre az elem röppenő fecskéket. A kapualjából előbukkanó kol-

dusokat bőséggel megáldom, a hontalanokat elvezetem hagyatékom földjére. Kiradírozom a hamuszürke tájat, a várost a térkép túloldalára rajzolom újra. Az erdőből a százéves fákat a házad mellé telepítem.

Kettétöröm a sorskönyv gerincét, és lábujjhegyen belopózom az aurádba.

Titanic

Az idő illúzió, mondta a vak látnok, és a múlt látványa előtűnt.

Hajnalban indulunk, hajónk akadálytalanul átszeli az óceánt – a jéghegyet elsodorta az áramlat.

Hálát mondok a látomásért, és elengedem a lidérceket.

Az út tiszta, fehér fényben úszunk.

Túréspont

Vállalás

– Hova cipeled ezt a keresztet?

– Nem az enyém, de rossz ízlésre vall üres kézzel távozni a világból.

Fájdalomküszöb

– Mi ez a csend?

– Eltörték a zongorista kezét.

– És most honnan a recsegés?

– A csendnek is van fájdalomküszöbe.

Sipos Lajos

Berda József Vácon

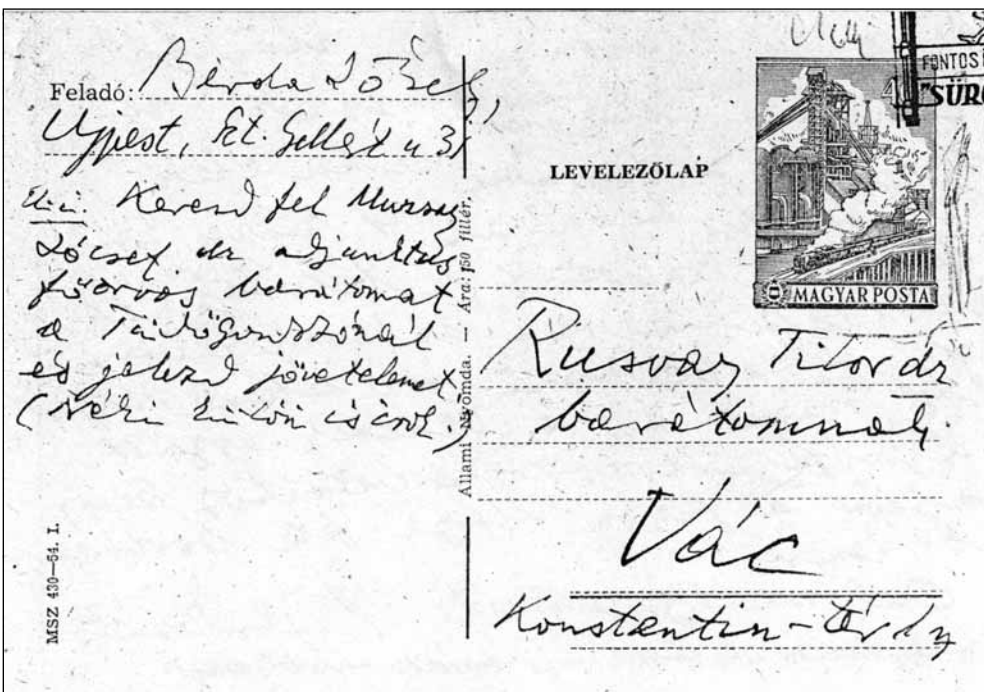
Az 1960-as években, Csobánka, Somló, Pilis, Börzsöny mellett Berda József számára különlegesen kedves kirándulóhely volt Vác. Az első világháború alatt, igaz, csak rövid ideig, itt volt „fráter”-jelölt, azaz olyan egyházi kiséítő személynek szeretett volna itt tanulni, akit nem szentelhetnek pappá ugyan, de sekrestyésként szolgálhat bármelyik templomban, vagy egy egyházi intézményben valamilyen gazdasági vagy ügyviteli feladatot teljesíthet. Bizonyára ebben az időszakban ismerte meg jobban a misék és az egyházi szertartások rendjét, ekkor hallgatható templomi orgonán gyakorló kántort, ekkor vett részt több pap által celebrált misén. Nyilván ekkor látott püspököt körülvevő asszisztenciát is a szertartásokon.

Vác története, megannyi épülete amúgy is alkalmas volt az angyalföldi kisvilágban született szegény gyerekek a múltba révedésre. A 11. században alapított város, amikor Berda idekerült, egyike volt a magyar barokk korszak legszebb emlékeinek. A város központjában, a Konstantin téren volt a székesegyház, a püspöki palota, a piarista rendház és gimnázium. Nem messze tőle a Ferencesek temploma állt. A Budapestre vezető út mellett, a város határában volt az országos kegytemplom, a Hétkápolna. Ez utóbbi története a 17. század végére, a 18. század elejére vezet vissza. 1711-ben már ezen a helyen volt egy templom a váciak „kegyes alamizsnájá”-ból, mely 1760-ban lett búcsújáróhely, s 1780-ban Migazzi Kristóf püspöksége idején nyerte el mai formáját. 1760-tól kezdve minden évben a szeptember 12-éhez legközelebbi szombaton és vasárnap tartották meg a búcsút. A körmenet minden esetben, hacsak az egyházi rendezvény nem esett politikai tilalom alá, a székesegyháztól indult a templom felé. A kis dombon, ritkás erdőben álló kegyhely előtt Jézus keresztútját felidéző stációk voltak. Az épület első részében volt a „Fájdalmas Anya” képe. A szentmise előtt a hívek imádkoztak és rózsafüzért mondtak.

Berda, ha csak tehette, minden évben ott volt a hétkápolnai búcsún. Itt is élvezte, hogy „Szállott ima, ének, / Malasztal teltek meg ifjak és vének.”; itt is megélte a vágyat, „hogy oltárt emelje[n] bűnbánó magdolnák meggyalázott / processiójának”.¹

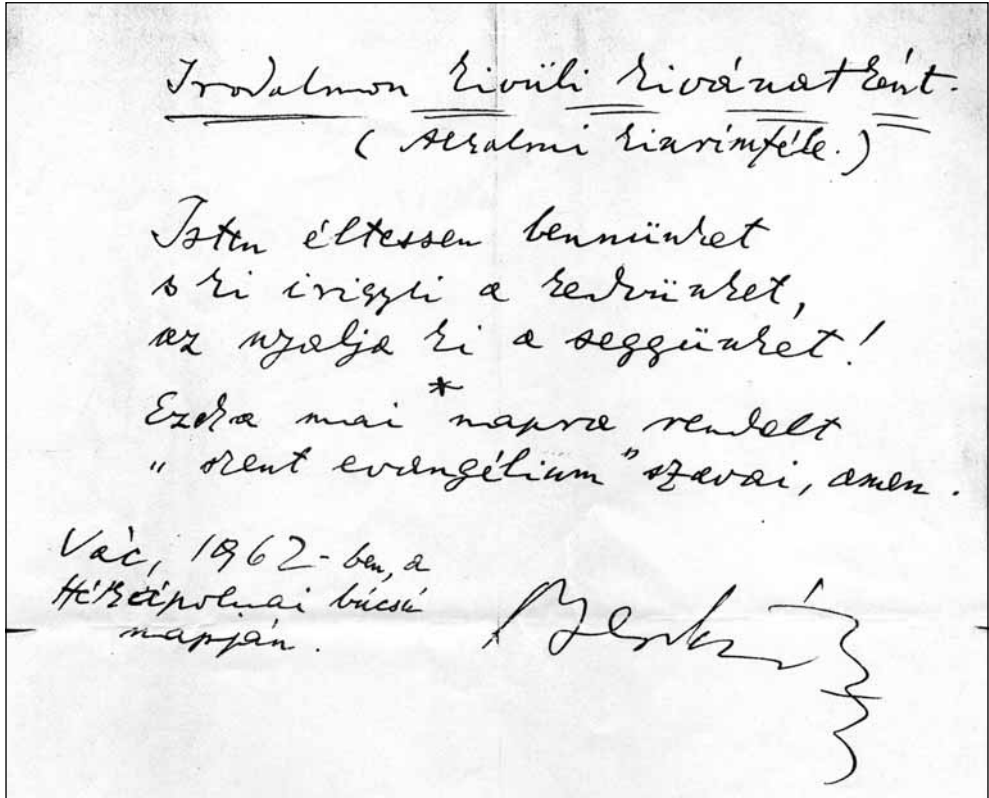
Különösen szívesen ment a búcsúra az 1960-as években. Minden alkalommal találkozott dr. Rusvay Tiborral, kedves tanár barátjával, akit 1956 után másfél évre börtönbe zártak izgatásért, s aki egyike volt a várost legjobban ismerő tudós embereknek. Két nagyon fontos könyvet írt. Az egyik a *Váci polgár (1700–1942)*, másik a *Migazzi – Vác és Bécs püspöke*. Az ő révén találkozott az ide száműzött-kitelepített Brisits Frigyes professzorral, a budapesti Pázmány Péter Egyetem egykori professzorával (akit 1948-ban, másokkal együtt megfosztottak akadémiai tagságától). Minden ilyen alkalommal, meg néha bejelentés nélkül is, betoppant

¹ Berda József, *Összegyűjtött versei*, összegyűjtötte, s.a.r. URBÁN László, Bp., Helikon Kiadó, 2003, 445 [Búcsúsok], 639 [Evangélium].

A'Ért. - jó Titorom, a régi hét-
naposai bicskóval ezidén se
szoktam elmerátni - ha éllek!
(Augustus havában 4 kérés, kiváló
barátom, látott a túlvilágra.)
A bicskó-sátnak valamelyikében
fogok ebédesni, de utána látta
te meggyét és a kékletet együtt
a professzorhoz, trici bicskóhoz. Beeszt
abba a fiúom. Magyar-féle vortól-
kelemre.
Ölél mindig jéte. Berda József
* ~~az idén látta a kiváló barátom halálát~~

Rusvayék lakásába. Az emeleti ablakból szerette nézni az elé táruló képet: a székesegyház – imponáló terével, a piarista gimnázium ódon épületét, a püspöki palota elegáns tömegét, a mögötte fölsejlő Pilis-hegyvonulatot. Rusvay Tibor révén ismerte meg Végh Dezső festőművészt, „néhány baráti presszós összeülés alkalmával találkozott Bornemissza Géza festőművésszel, aki a kitelepítettek helyzetét élvezte Csörögben és Vácon”. A költő minden találkozásra kért a házigazdától csörögi Mayer-féle „prekóci”-t, azaz a Mayer pincészetből származó jóféle bort. A levelek hangneme, akárcsak a következőé, sokat elárul Berda személyiségéből.² Az alábbi vers az 1962-es búcsú napján készült.

Az 1962-es látogatásnál hagyta ott a vendéglátó családnál a következő két verset aláírással és dátummal:

Elég volt!

Nem tudsz aludni; égő szemmel
nézed a plafont minden altatók ellenére.
Halál, und meg szenvedésem,
tuszkolj a meghalók
közelibb körmenetébe!

² A Dr. Rusvay Tiborra, Berda József látogatásaira vonatkozó adatokat dr. Rusvay Tiborné nekem küldött levele tartalmazza. Az itt következő levelet, a három vers és a fénykép fénymásolatát dr. Rusvay Tibornénak köszönöm.

Baj

Hát hazajöttél,
te szörnyeteg!
Aki ezt akarta:
a rosseb egye meg!

Ez utóbbi mellé odaírta: „Horváth Béla »katólikus« költőre!”

Mindkét vers megérdemel egy kis kitérőt!

Berda Józsefnek 1964-ben, két évvel a halála előtt jelent meg utolsó kötete *Égni! Elégni!* címmel. Ebben volt olvasható az itt közölt két alkotás, a második két sorba tördelve. A kötetben, a halála évtizedében általában ilyen rövid verseket írt. Ezek nem mind epigrammák. Nemcsak azért, mert nem disztichonok, nem is ellentétpárok, ahogyan a műfajtól Szimonidész és Anakreon elvárta. Meg azért sem tekinthetők epigrammáknak mind, mert általában nem valamilyen tény és hozzá kapcsolódó szellemes megjegyzést tartalmaznak, amint Lessing kívánta a műfajtól. Maga Berda sem nevezte ezeket a műveket epigrammáknak. Gyakran dühét, a korral szembeni ellenérzését, az emberi áruulás megvetését foglalta szavakba. S nemegyszer az 1956-os forradalmat leverő erőkkel és személyekkel szembeni ellenérzésének adott hangot bennük. Ezek a „szösszenetek”, „kínrímek”, „alkalmi kínrímfélék”, ahogyan ő maga nevezte a kötetében megjelent vagy akkor kéziratban hagyott verseket, egy nagyobb anyagból kerültek ide. Berda, tapasztalva a körülötte levő világot, a Rusvayak bebörtönzését, Brisits Frigyes szellemi száműzetését, a maga kis világában is megtapasztalható áruulásokat, növekvő dühvel szemlélte a „konszolidáció”-t. Azokat a rövid írásokat, melyeket ekkor írt, rendszerint egy-egy barátjánál rejtette el. Háromhetenként továbbvitte a zugárut, nehogy a helyet adó lebukjon. Az ilyen szövegek ugyanis a szerzőre és a rejtegetőre is veszélyt jelentettek.

[*sematikus sületlenséget...*]

Sematikus sületlenséget
szüljünk megint
az egyetlen Isten: a Párt
parancsa szerint?!

Okultunk?

Ugyanazok a bösz-butá hibák
folytatódnak még butábban tovább?!

Elhithető?

Mindig az aljasabb
a hatalmasabb?!

Drámai ismétlődés

Lakatos Géza és Nagy Imre: mily szomorúan
hasonló a ti sorsotok!
Ebből tűnik ki: Kádár a hasonló
Szálasi sorsában osztozni fog.³

³ Berda József, *Összegyűjtött versei*, i.m. 535, 542, 544.

A *Baj* című vershez a kéziratban levő megjegyzés sokat elárul Berdáról. Az a Horváth Béla ugyanis, akit megemleget, 1935-ben egyik megalapítója volt a Vigiliának, első verseskötete elé 1927-ben Sík Sándor írt előszót, az 1930-as években a „katolikus költők” közé tartozott. 1945-től Rómában volt újságíró, 1952–1957-ben a Szabad Európánál dolgozott, 1957–1958-ban a müncheni Látóhatárt szerkesztette. 1962-ben hazatért, hazatérése után azonnal kapott állást, költő, újságíró, lapszerkesztő lett. Ezeket a „hazatérők”-et a politikai hatalom nagyon megbecsülte. Visszatérésük a külföldre jelezte a rendszer liberalizálódását, a börtönben vagy alig szabadlábon lévőknek: Déry Tibornak, Tamási Áronnak és a többieknek a politikai nyitás tényét. Berda az ilyen rendszert igazolókat mindenképpen elutasította. Horváth Bélát külön is. Miközben az Új Emberben alkalmi cikkeket író Pilinszky János, a Vigiliában éppen csak fél státusban alkalmazott Rónay György jelezte a „befogadás” valóságát, Horváth Béla elfogadta az „egyenjóság” demonstrálását. Ezt a kétfelé igazoló szerepet az etikus Berda mindenképpen méltatlannak tekintette.

1965. szeptember – Váci búcsú
Jobbra az asztalnál Berda József,
szemben dr. Rusvay Tibor

Utassy József

Szabad egy szóra?

- Bocsásson meg, uram, csak egy pillanatra!
  - Tessék! Parancsol még valamit, Vendég Úr?
  - Köszönöm, nem kérek már semmit.
  - Hát akkor: fizetni tetszik?
  - Nem, nem, csak néhány szót szeretnék váltani Önnel. Úgy látom, nincs valami nagy forgalmuk ma délelőtt.
  - Hát, nem mondhatni, kérem. Ilyenkor – tetszik tudni – dolgoznak még a törzsvendégek. De nézzen be majd öt után! Nem fog helyet kapni!
  - Tudom. Voltam már itt a nap minden szakában.
  - Akkor hát: maga is törzsvendég?! Érdekes, nem emlékszem az arcára!
- Pedig én...
- Higgyc el, nem túl érdekes ez. A lényeg, hogy én emlékszem magára.
  - No! Csak nem sértettem meg valamikor?!
  - Nem-nem. Egyébként sem vagyok sértődős. Igaz, fölháborodom néha, mint a tenger, de hamar le is csillapodom.
  - Már azt hittem, hogy valami inzultus volt, tetszik érteni, valami balhé.
  - Dehogy-dehogy!
  - Mert, tudja, járnak ide mindenféle alakok, szabolcsiak, meg tudja az isten, hogy honnan szalajtották őket... itt dolgoznak a lakótelepen.
  - Akkor: emberek talán, nem?!
  - Nem emberek ezek, kérem: vadállatok! Higgyc el! Ha fejükbe száll a bor, nem ismernek se istent, se embert. A múlt héten is úgy kellett kidobnom egy fickót, mert beszippantott, és elkezdett kötözködni egy spinkóval.
  - Pontosabban: egy nővel akart táncolni, aki szintén itt dolgozik a lakótelepen.
  - Úgy van, kérem, úgy van! Maga is itt volt péntek este?
  - Igen. És láttam azt a fiatalembert, akit kidobott a vendéglőből. Épp a lábam előtt zuhant a járdára. Úgy összetörte az arcát, hogy bizonyára nem ismert volna rá az édesanyja sem. Mondja, maga a Mátyás Pincéből is így dobálná ki a vendégeket?
  - Nem visznek engem oda, kérem.
  - Nem hozták magát ide sem, mégis itt van. Szerintem egy vendéget ki is lehet vezetni az étteremből, ha már többet ivott a kelleténél! Csak hát: ki a megmondhatója, hogy hol húzódik a határ józanság és részegség között?! Önöknek pedig jól jön egy-egy becsípett vendég, mert annyit számolnak föl neki, amennyit csak nem szégyellnek. De azt is láttam már, hogy duplán fizetették ki velük a számlát.
  - Mondja, maga is itt dolgozik a lakótelepen?
  - Igen, itt dolgozom én is.
  - No, csak nem művezető?!
  - Hát úgy nézek én ki?

- Nem, csak gondoltam, hogy beugrott egy féldecire.
- Meg kávéra!
- Ja, persze, ivott egy kávét is!
- És milyen rosszat ráadásul!
- Hát, kérem, előfordul néha, hogy a Cicus kávé helyett a szívét teszi bele a duplába.
- A pálinkába meg szeretett folyónk vizét, ugye?
- Ugyan már! Ne elégedetlenkedjen! Valamiből nekünk is meg kell élnünk. Tudja Ön azt Vendég Úr, hogy mennyi a mi havi fixünk?
- Az alapfizetésük? Igen hallottam már róla, nagyon kevés. Mint a nyugdíjuk! Ezer forint körül. Azt mondják, hogy csak akinek egy kerékkal kevesebb van, az várja meg pincérként a nyugdíjazást. Ez igaz?
- Igaz, kérem.
- Hát ha ez így van, akkor fölháborító!
- Fölháborító azért, mert nem az állam fizet bennünket, hanem a dolgozók pénztárcájára vagyunk utalva. Ahonnan aztán szemrebbenés nélkül varázsolják át zsebünkbe a borraivalót. Pontosabban a fizetésünket.
- Nagyon köszönöm Önnek ezt az egyre pontosabb fogalmazást.
- Ne köszönje, inkább engedje meg, hogy megmutassam a lábamat – bokától térdig.
- Tessék csak, nyugodtan. Mi az ördög?! A maga lába pontosan úgy néz ki, mint Magyarország térképe. Ezek a visszerek! Mint a Duna, Tisza... Mondja, hány éves Ön?
- Én, kérem, jövőre töltöm be az ötvenediket.
- Hát akkor, minden jót kíván Önnek, és köszöni a beszélgetést:

Utassy József

Iancu Laura

Este a faluban (6)

Áruld el, Uram,
 midőn a szív meg-megáll,
 minek, hogy ácsorogva is zihál,
 hosszúra nyúlt sóhajjal,
 mi az, mitől útjából
 eloson a halál?
 S miért, hogy érkezésed
 egyszer aztán hazatalál?

Hát megesett, hogy legyőztek,
 szégyennel verték arcomat
 kik előled is megszöktek,
 s te, igaz Isten, futásukat hagytad,
 nyomukban csak békéd eredt,
 ma is isznak, és boldogok.
 Méltó voltam a büntetésre,
 gyolcsingbe bújtam s perlekedtem:
 miért, hogy szerettem,
 fekete poshadt szívvel,
 a félperces hibák közt botorkálva
 kivel tévesztélek el?
 Száz arcod volt, gyönyörű mindahány,
 s bár egyet akartam csupán,
 szeretni ő sem tud ma már.
 S valóban,
 mit elveszíthettem,
 meg sem kaptam,
 szorongatod a kezeden.

A te szíved
 évszaktól van,
 virágzik és temet.
 Ki győzi látni, hány csókból
 tör ki a háború, dagad a rettenet,
 s ki az, ki nem hallja:
 átok zsoldárt zeng mind,
 téged is becsapva,
 ki félholtan énekel párban,
 hát meddig hallgatózol, jó Uram?

Valaha hittem,
 hogy értem jöttél,
 meglátogattál hazával s szerelemmel,
 másnaposan is meghallgattál,
 mint aki rettegni nem fél,
 elhagyni nem mer,
 hittem, hogy ami folyvást csak érkezik,
 sohasem múlik el.

Dobai Péter

S íme megcsendül a csönd

„...s a hajó tizedik napja
törtet az egyhúrú horizont felé,
mely forrás nélkül egybesimul
az előző horizontokkal...”
„Ó tenger, te csak hasonlóságot
merítesz önmagadból,
és mégis mindenestül
megpróbálsz átváltozni...”
(Jules Supervielle)

Hirtelen egy egészen más vers tónusa,
zenéje, tébolya jut eszembe, mely nem
harmonizál a szép mottóval... Hiába.

.....

Über allen Gipfeln csend ül... halott, régi csend - - -
Százados sírhantok között, sőt tömegsírok fölött
tesszük meg mindennapi egészségügyi sétáinkat...
volt emberek, kifordult kőkeresztek között sziesztázunk...
A holtak, a *más*szor éltek: semmit nem üzennek
és ha mégis üzennek, ugyan hogyan adnák át
az ő halottaiknak, milyen nyelven, hol van a szótár
az ő nyelvükhöz?
Minden ajakon, minden szájon csend ül...
Igaz, beszédes ez a csönd,
emlékek fájnak ebben a csendességben...
Csöndesek a virágok is.
Tegnap Alexandr Szkrjabin nesztelen, rejtélyes
zenéjét hallgattam, noha szárnyalását követni
nem tudtam. Ó, hattyú-úszású zongoratanárnők!
Sosem volt gyerekszobám. *Márai* írta (talán a
Kassai örjáratban?): „A proletároknak még családfájuk
sincsen.” Őriz ez a csönd. Nekem sincs hozzá szavam.
- - - távolból hirtelen megszólal egy rádió... hát legyen!
Legyen Tiéd, ó, csak Tiéd a szó, csak dalolj nekünk,
nagy Caruso... Forog, forog a régi, recsegő bakelitlemez,
visszahozza a tűnt évtizedeket... holt áriákat, Ó, Sorrento!
Dalolj a gyilkoló csend ellenében, grande Caruso,
mert én félem a csendet, amikor magamat, csak magamat
vélem hallani... szinte kórusát magányomnak.
Dalolj, csak dalolj egyre, Enrico, hiszen nincsen halál.

La belle dame sans merci

John William Waterhouse, f. 1893.

„I am half sick of shadows” (Tennyson)

„...e quindi uscimmo a riveder le stelle.”
(Dante, *La Divina Commedia*, Inferno, Canto 34.)

Anyám ifjú arcát évek annyi tükre törte
darabokra össze menekülő emlékezetemben,
ám lényének mágnese hideg vonzáskörén kívül
képzelné nála mást nem enged, hiába,
hogy egyetlen vonását sem ismerem, őt elképzelné
– hogy *ifjú voltja* volt milyen? –
egy étellel mindegyre igyekszem és élem, élem
őt: tulajdon életem helyett - - - - -

„I met a lady in the meads
Full beautiful – a faery’s child,
Her hair was long, her foot was light,
And her eyes were wild.”

Anyjára, mintha szerelmes kedvesére
reáborul a páncélos, sisakos, hű lovag,
ó, ifjú mind a kettő, az anya is, a fiú is,
a lovag előtt térdeplő, guggoló női test,
mintha megadná magát, ám valaki mást
vár mély honvágygal testére vissza,
mégis megnyílik, megnyitja lázas, dúlt
testi magát, holott a lelke messze, messze,
a vasba öltözött brit vitéz hiszi a leánynak
vad odaadását, mígnem eszéhez tér
a megbabonázott hős és lándzsájának
halálos célt talál álom és való között:
s a leány testét átdöfi gyilkos szuronyvasa.
Ó, egyszer majd máshol, kezdetektől,
ifjú időktől nagyon távol,
arra ébrednek mind a ketten,
hogy nem is éltek ők soha,
csak egymás örök kísértetei voltak vala.
Ó, egymás végzetei,
véget nem ér soha semmi,
ami valaha kezdetet szenvedett!

Merészelní minden médiumot

„...bokros keserűség az élet,
romlandó cserépedényben...”
(Árva Bethlen Kata grófnő életírásából)

Se hajó, se kikötő, se ház,
se rejtekhely, se védett hajlék,
se a mindent győző, nikéi ifjúság.
Se horgony, se sodronykötél, se part,
se hívástól távlatos horizont,
se észak, se dél, se nyugat, se kelet - - -
Évek égtek el,
anélkül hogy te magad is
velük égtél volna porig...
*anélkül bizony, hogy legalább
megnyertél volna egy-két hivatalban*
néhány pecsét-csatát,
egy kosztkész, fastfood, streetfood egzisztenciát.
Most mihez igazodsz? Arcéled
és homlokod is megváltozott.
Egy élő *tény* holt *tények* között.
A személyedet rútul megrágalmazó
történész és író duó: hamis dossziékat
terjeszt az utcasarkon, mint két fizetett
rikkancs... Hajts rajtuk át harckocsival!

Se hajó nem visz, se ház nem véd.
Nincs tornác, se pergola, se kandalló,
se Steinway & Sons zongora, melyet
még A.S.N. 1853-ban, Wolfshagenben,
a Harz hegységben építettek...
nincsen családi ezüst, se hozzá porcelán,
se pecsétgyűrű, se arany Ω zsebóra és nincs,
nincs bizony *keresztény-középosztályi,*
még kevésbé nemesi, netán főnemesi:
c s a l á d f a -----
Villanyvasút sem rohan gyermekszívedben...
Hát van gyermek, aki úgy vénül el,
hogy panaszt nem ismer,
hogy játszótérket játszótérrel felcserélve,
egyetlen hívásra sem felel,
hogy nevén szólító anyai hangot
sohasem hallott?

Végh Attila

Az élet értelme

Szerettem a Mártírok útján ferdén tűző
 napsugarat nyári délután a játszótérre menet;
 az óvodai sajtos makarónit tejföllel;
 Márialigeti megnyugtató hangját, ahogy dörmögi:
 semmi baj, kolléga úr, három napig feküdjön és kutya baja;
 titkok csillagútján a bécsi csomagok közeledtét;
 az égig pumpáló erőt, amikor anyám azt mondta:
 a járókelők nyakán káposztafajak ülnek, gondoljak rájuk így;
 szenteste beszívni az angyaljárta szobalevegőt;
 gojkómiticses film után a Mechwart téri indiánrohamot;
 Németh Ildikó piroscsíkos pólóját az öltöző fogasán,
 amíg a gimiben a tornaóra tartott;
 a kozmikus nyári záport az érettségiről kilépve;
 Szerencsi Évát, aki néha megjelent vizslájával,
 mikor a tanácsháza mögötti parkolóban cigiztünk;
 forradalmi lelkem, ahogy egy évfolyamtársamtól
 azt kérdem: hozzak neked szamizdat-újságokat?;
 szerettem, hogy valahonnan ide került egy gyerek,
 új irányt adva a széthulló családnak;
 és hogy a cél láthatatlan, tehát holtbiztos;
 elélvezni rejtett szerelmek úrsétáján;
 olykor hinni, hogy szívem barlangja Platón kutyaóla;
 kiszállni a PhD-programból, hogy életem
 Faust-regényét írjam meg inkább;
 szerettem hangulatra bízni a folytatást, bármit is sűg,
 énekelni villamoson, fölállni megunt társalgásból;
 seggbe rugdosni az élet olvatag viaszszobrait;
 szerettem hajnali szélben cserkelve vadnak érezni magam,
 fát ölelve hozzáöregedni az erdő csöndjéhez;
 nagy, érző sétára menni a Margitsziget Arany-fái közt;
 házipapucsban várni a nyugdíjpostást,
 mintha legalább most tagja lehetnék a társadalomnak;
 várni, hogy a szenvedésben azért áradnak-e bennem felhők;
 szerettem a dobolást: földzáport a koporsóm fedelén,
 a tompuló morajt, ahogy szétszéled a temetési menet,
 szeretteim mennek haza súlyosan áttetsző léptekkel,
 a név, hogy Végh Attila, egy ideig még képeket idéz bennük,
 de végül a hangalak győz, a hangalak.

Elemekből egészset

Báthori Csaba: *Elemi szonettek*, Napkút, Budapest, 2013

A költő új verseskönyvét olvasva alapvető tapasztalat a benne található szonettek nagyfokú tömörsége, megszerkesztettsége, erőteljes, létösszegző gondolatisága, filozófiai tendenciája. Az olvasót nemes küzdelemre, szonett-szóra hívja ki, e költemények befogadásához nagyfokú koncentráció, összpontosítás, befogadói elmélyülés szükséges, mint ahogy az a koncentráció sem mindennapi, mely e verseket létrehívta.

Koncentráció a figyelem, összpontosítás, ugyanakkor a sűrítés, tömörítés jelentésében is. Minden bizonnyal hosszas érlelés, nagymértékűen tudatos alkotói munka végsőkéig beérlett gyümölcsei. Mondani-valójukat nem egykönnyen teszik le az olvasó kezébe, hűen a babitsi szonett-hitvalláshoz: „Szonett, aranykulcs, zárd el szívemet, / Erősen, hogy csak rokonom nyithassa” (*Szonettek*).

Báthori Csaba szonettjeinek megértéséhez, feltáráshoz filozófiai-metafizikai nyitottság, felkészültség szükséges. Itt nem napi események reflexiójával, nem aktualitásokon való csipkelődéssel, nem könnyed humorral, szatirikus élcelődéssel, nem is társadalmi kérdések lirizált, versbe szedett boncolgatásával állunk szemben. Báthori Csaba messzebbre tekint, perspektívája a végtelen, fő témája a lét és benne az emberi élet értelmének, céljának vizsgálata.

Költői nyelve tömény, zamatos, mint sűrű, kiérlelt aszúborok, tömör költői képei az asszociációk láncolatán át pontosan haladva szűrlik az olvasó szívébe a metafizikai mondanivalót. A költő attitűdje komoly, távol áll tőle minden öncélú játék, a problémák megkerülése, nem keres könnyű feloldást, nem menekül a világtér ránehezedő nyomása elől barátságosabb lírai tájakra. A lét végső kérdéseit egyenesen veszi célba, felvállalja a szembenézést, ahogy minden kor metafizikai-ontológiai beállítottságú lírikusai teszik.

Fő témái tehát az ősi, nagy kérdések feltevése és az ezekre való válaszkeresés – és eme, az emberi megismerés korlátai miatt biztos válaszadás híján megoldatlan kérdéseken való töprengés különös hangulatú, minden ízében hiteles, erős költészetet szül.

A léthez való viszonyát az egzisztencializmushoz közel állónak látom, a földi létbe vetett lírai én alapvetően magányos, a végesség és a mulandóság szorításában él, melyet a modern-posztmodern elidegenedés kínzó, szorongó életérzéssé fokoz. Ez az elviselhetetlen állapot kristályosítja ki a megoldást: a belső világ függetlenségének megteremtését, melyet a külvilág lényegesen már nem érinthet. Egyedüli beavatottja a Társ, a költő lélektársa, a kettejüket összefűző szerelem, bensőséges lélekviszony enyhíti és teszi elviselhetővé a széthullott, idegen külső világot.

A versek tanúsága szerint ez a viszonylagos belső béke hosszas vívódások, lelki küzdelmek kanyargós szerpentinútján érlelődött ki, tájállapota a tél,

emberi állapota az öregség. Az elért ittlét lélekállapota az őszi szemlélődés, a resignált bölcsesség hűvös közönye. Melankolikus nyugodtság, a világ hogylétébe és zűrzavarába való beletörődés, annak megváltoztatásáról való lemondás. Ugyanakkor a végső kérdések vizsgálatához való komoly, kitartó hozzáállás, a világtitkok feltárása, a transzcendenssel való kapcsolat keresése. A természet tájainak, a mindennapi tárgyakkal mélyére hatoló, lényegüket szimbolikusan meglátó intencionális szemlélet, mely fenomenológiai redukcióval a befolyásolásmentes tiszta lényeglátásra törekszik.

A lélek világbelsőtere vetül ki a tájakra, tényekre, s ezeket jelképpé emeli, önnön szerves részévé téve magasabb értelmet ad nekik. Ezt az értelmet a magasabb hatalommá emelt nyelv hozza létre, a heideggeri értelemben vett lét háza, melynek lényegi megnyilvánulása a beszéd, a köznapi értéktelen fecsegés merő ellentéte. Ez az, ami a költő hatalmában van, a költői szó, melynek isteni letéteményese, felelőse, Orpheusza. Belső világának hírnöke, szilárd tartásának tanúja a szennyes, zavaros, a közönségességben és lélektelenségben elmerült életáradat ellenében.

Mindez kultúrák kései korának bölcséleti hozzáállása: az antik sztoikusok, szkeptikusok: Epiktétosz, Kürenei Timon, illetve a modern nyugati egzisztencialisták: Heidegger, Husserl, Jaspers, Buber filozófiájával rokon lírai gondolatvidék.

A szétesett külvilág kaotikusságával szemben megteremtett belvilág kiküzdött szilárdságát a forma szigorúsága erősíti: a költő az európai líra egyik legkötöttebb versszerkezetébe, a szonettformába önti mondanivalóját, s a kötet 199 szonettje minden lehetséges szonett-rímképletet felhasznál, alig-alig találni köztük ismétlődő, egyszer már használt rímképletet.

Különleges esetekre is bukkanhatunk: néhány szonett egy-egy sora kiemelő szándékkal rímelhagyó, sőt két szonett teljes egészében rímtelen (*Egyensúly nélkülünk, Rímtelen szonett*). Tájékoztatásul közlöm a kötet első 22 szonettjének rímképletét, amelyek között mindössze három ismétlődő rímképletet találunk:

1. abab cdcd exe xff – rímelhagyó sorok a harmadik és negyedik versszakban
2. abba cddc eff egg
3. abba cddc eef gfg
4. abab cdcd eff egg
5. abba cddc eff geg
6. abab cdcd eef gfg
7. abba cdcd efe fgg
8. abba cddc eff geg – rímképlete az ötödikével egyezik, azonos „f” („modulatlan”) rímszóval!
9. abab acac ded fef
10. abba cddc efe fgg
11. abab cddc efe ggf
12. abab cddc efe gfg
13. abba cdcd efe ggf
14. abab cdcd efe ggf
15. abab cddc eff geg
16. abab acac xex fef – rímelhagyó sorok a harmadik versszakban
17. abab cddc eff egg

18. abba cdcd eff egg
19. abab abab cdd cee
20. abba cddc eff egg – rímképlete a másodikéval egyezik
21. abba cddc efe fgg – rímképlete a tizedikével egyezik
22. abab cddc efe fgg

Világos tehát a külső forma szigorúan átgondolt megszerkesztettsége; ugyanezt mondhatjuk el a belső formáról is: a metaforák, metonímiák fegyvermezett, kiegyensúlyozott használatáról, a hasonlatok, ellentétek a szonett belső struktúrájához remekül alkalmazkodó rendjéről, a versbeszéd szürreálisnak tűnő, mégis józanul tárgyias, érces tömörségéről, a szonett szűk keretein belül a mondanivaló és az eszközök mesterien arányos, a csúcspontig fokozó és a lezáró konklúzióig következetes elrendezéséről.

Báthori gyakran alkalmaz a szonett merev sortagolását ellenpontoszó, ellágyító soráthajlást, mintegy szinkópálja a sorvégeket, a belső beszédet összefüggően áramló, de mindig (sokszor rövid) mondatokra tagolt gondolatfolyammá teszi: „Lökéseit / rejti a víz, – minden folyik, / csendben kattog a föld motorja, / hullám dől hullámmásolatra / sorban” (*Sirály a bóján*), ám a szonettek végére a tagmondatok és a sorvégek általában szinkronizálódnak, és nagyon sok darab csattanószerűen, aforisztikusan zárul: „Untatja Istent, ha túl mély a tárna, / amelyből imáink magasra érnek.” (*Valse triste*), vagy „Aki csak nevet, az már régen elmúlt... / Lassú hajók szülik a tengerentúlt.” (*Ikarosz a gangon*), továbbá „Úgy élj, hogy állj s nehezkedj mint a tenger, / torkolat nélkül, egyetlen mederrel.” (*Fiatal szerelmes*), illetve „Egy vagyunk az igazzal, / mely megszegyenít, miközben vigasztal.” (*Decemberi számvetés*).

Mindössze egyetlen szonett teljesen enjambement-mentes, mintegy ellenpontoszásként: a kötet vége felé található, aforizmaszerű kijelentéseket szinte szárazon koppanva felsorakoztató *Melankólia XXII.*, és egy sor híján majdnem az a földi és túlvilági lét egyszerre való lehetőségéről elmélkedő *Fantázia*.

A kötet nagyformájáról ugyanez a tudatosság mondható el: három nagy ciklusra tagolódik, melyek erősen szimbolikus címeket viselnek: I. *Ikarosz leszáll* (1–61. szonett), II. *Orpheusz felkerül* (62–108., 47 szonett), III. *Melankólia* (109–199., 91 szonett). Szembetűnő az első két ciklus hasonló hosszához képest a harmadik jóval nagyobb, szinte kétszeres terjedelme.

Ennek magyarázata abban rejlik, hogy míg az Ikarosz-ciklusban a mítosz-ból – és annak a versekben található modern újraértelmezéséből – adódóan a függőleges mozgás dominál (először felemelkedés, majd lezuhanás), s ugyanígy az Orpheusz-ciklusban is (alászállás, majd feljövétel), addig a Melankólia-ciklus meghozza a kiegyenlítődést, a vízszintes mozgást, a gömb-, illetve pontszerűséget, a belsővé lett világtérben való rezignált szétoldódást, amely így egyesíti, terjedelemben is összegzi a két előző létállapotot.

A lírai, emberi fejlődés útja tehát a végtelen magasságokba törő, az isteni világot meghódítani akaró, de kudarcot valló ifjú Ikarosz (technikai, anyagi lét stádiuma), majd a természetet s az Alvilág hatalmait is énekével megigéző férfi Orpheusz (költői, művészi lét stádiuma), s végül a kész agyagedényként, az élet tüzetől kiégett, lehiggadt öreg, bölcs Melankólia (filozófiai, szellemi lét stádiuma).

Ennek értelmezése kapcsán felidéződhet bennünk a magyar gyökerekkel rendelkező Dürer híres, *Melankólia I.* címet viselő allegorikus képe, melynek jelentésrendszere legalább olyan sűrű, mint a költő szonettjei: bonyolult képvilága az I. sorszámú, legtökéletesebbnek tartott melankolikus embertípus jelképe, aki kitartó, gondos, ihletett művészsalkat, hűséges, feladatában elmélyedő, befelé néző, befelé élő, magányos emberfajta.

Mindez tehát a szonettek tartalmi világára vonatkozó tudatos utalás és cím-választás. De ugyanezen a képen található egy híres bűvös négyzet is, melynek számmágiája az, hogy sorait minden lehetséges módon összeadva mindig 34-et kapunk; ez a világban uralkodó magasabb rend, a matematika jelképe, mely a szonettek esetében azok matematikailag leírható formai kötöttségében nyilvánul meg.

A kötet egészét átszövik azonban az ezáltal a hangulati tónust megadó, *Melankólia* címet viselő sorszámozott szonettek, mintegy előrevetítve a végállapotot: az Ikarosz-ciklusban négy, az Orpheusz-ciklusban öt, és magában a Melankólia-ciklusban 13 található belőlük – értelemszerűen itt a legtöbb –, összesen tehát 22 *Melankólia* című szonett található a kötetben, eleinte ritkábban, majd egyre sűrűbben bukkanva föl.

A verseskötet címadása: *Elemi szonettek*, maga is a tudatos megformálásra utal: egyrészt jelzi a kötet egészét egybefogó közös versformát, másrészt céloz arra, hogy ezek a szonettek egy nagyobb egésznek egyenrangú elemei, sokaságuk együtt alkot egy magasabb rendű egységet, egymást feltételezik, láncszerűen összekapcsolódnak, hangulati-tematikai rokonságot és formai azonosságot mutatnak.

Így mutat rá a cím arra, amire az elmélyedő olvasás után amúgy is ráébred az ember: a teljes kötet egyetlen óriásversként értelmezhető, az őt alkotó szonettek különállása csupán látszólagos – úgy tartja őket össze valamilyen elemi-gondolati vonzóerő, mint a kötőanyag a téglákat a falban. Olyan láncolatot, gyöngysort alkotnak, mint az élő szervezetet felépítő szerves anyagok: miként a fehérjék aminosavak kovalensen összekötött füzéréből, úgy épül fel szonett-elemekből Báthori kötetének versegésze. Sok elemi egységből, szonett-monomerből komplex vegyület, hatalmas, szilárd szonett-polimer.

Értelmezhetjük még az *elemi* jelzőt úgy is, mint költői célkitűzést; a lírikus e szonettekkel a lét végső, elemi kérdéseit teszi fel és próbál választ adni rájuk, tehát lételemző költemény-ciklus. Az *elem* szó egyébként a kötet versszövetében mindössze egyszer fordul elő, a *Szeretők* című szonettben.

A világirodalomban természetesen számtalan hasonlóan tematikusan egybefüggő szonettciklust találhatunk; úgy látszik, ez a műforma magához vonzza az ilyen megsokszorozódást, füzérré rendeződést. Báthori esetében ez a tendencia még hangsúlyosabb, még egyértelműbb, hiszen ismétlődő motívumokkal szövi át kötetét, tájelemekkel, szóképekkel szonetteket köt egymáshoz, szimbolikus figurák – Ikarosz, Orpheusz – térnek vissza, kötik át a ciklusokat, napszak-évszak azonosságok, a szemlélődés hasonló szituációi vonulnak át a szonettciklus-íven.

A szonettek szorosan asszociálnak egymásra, szinte azt mondhatjuk, hogy minden részben benne van az egész, minden szonett hordozza a kötet egészének végső mondanivalóját, hangulatvilágát, azaz egy-egy monomer a polimer

holografikusan, egybevágó transzformációval kicsinyített mása. Ahogy erre a módszerre a költő maga is utal az *Egyenlegek* című szonettben: „figyelmét egyre szűkebb körökre / szorítva az egészet sokszorozza, – / hiszen amennyit pillanattal elcsíp, / örök időkkel pótol ugyanennyit.” Művészi sűrítés, kiemelés, a létlényeg megragadása, az idő rögzítése az időtlenben, a kötet-egész lényegi mondanivalójának ábrázolása minden egyes versben, „míg agyunkban megépül egy remekmű, / egy kozmoszi vagy pont kiterjedésű”.

Gyakran egy szonetten belül is a tömör, orpheuszi képalkotás által egymásra nyílnak az asszociációs ablakok, a jellegzetes motívumok sokjelentésű szimbólumhálózatot hoznak létre; főleg akkor válik világossá ez, amikor az olvasó a teljes szonettkönyvet többször is végigolvasta.

Báthori Csaba kötete egyértelműen a világirodalom híres metafizikai-létértelmező szonettkönyveinek sorába illeszkedik: Rilke: *Szonettek Orpheuszhoz*, Mallarmé szonettjei, Weöres Sándor: *Átváltozások*; ezekben a végső kérdések és tudattartalmak megfogalmazásában a tömör-sűrített orpheuszi versbeszéd dominál; illetve rokonságot mutat a kötet olyan közismert szerelmi témájú szonett-ciklusokkal is, mint Petrarca: *Daloskönyv*, Michelangelo és Shakespeare szonettjei, Szabó Lőrinc: *A huszonhatodik év*, García Lorca: *A fekete szerelem szonettjei*, továbbá Spenser: *Amoretti* (magyarul a *Királyi szépség, mennynél fényesebb* kötetben).

Ezekben azonban a szerelem beteljesületlen, vagy a kedves halála miatti gyászban keletkeztek a művek, a verseket a társ kínzó hiánya szülte, Báthorinál azonban a szerelem, a társra találás élő valóság, védelem a külvilág destruktív hatásai ellen – a bensőséges otthonosság, az intim magánszféra megteremtésének lehetőségét biztosítja. Felmentés az amúgy is fenyegetően tornyosuló elmúlás állandó és feldolgozandó tudata alól, mely Báthori szonettkönyvének tónusát egyébként is eleve mélyre színezi; szükséges és katartikus ellenpont, akárcsak a transzcendens sejtésben, tudásban való megnyugvó feloldódás.

Báthori szonettjei élet és halál, állandóság és mulandóság, időbe vetettség és öröklét határmezsgyéjén mozognak; a szemlélődő lírai pillantás egy megbölcseült, ataraktikus-apatikus lelkiállapotból nyílik rá a tájra, a környező adott világra. Ez a kiérett szemlélet, ha le nem is győzi a haláltudatot, de kiegyezik vele, elfogadja azt; Báthori alapvető attitűdje a halállal szemközt való lét, az elmúlással való nyílt, tiszta szembenézés, annak bátor, nyugodt elfogadása. A sors vállalása, a derűs végtelennel való érintkezés, az abban való feloldódás.

Ez a határterületről való beszéd határterülethez méltó vertikális-sugalmazó orpheuszi versbeszédet feltételez. Másként az ilyen témájú költői dikció könnyen didaktikussá válik, mint pl. Komjáthy Jenő esetében, ahol a metafizikai mondanivaló sokszor lineáris, magyarázó versbeszédet ölt magára.

Báthori Csaba nem magyaráz, hanem kifejez. A végsőig, az érthetőség egészséges határáig tömöríti a versbeszédet, ami az olvasót talán nem riasztja el, de alaposan meggondolkoztatja, miközben a vers képeinek szépségével, találó megfogalmazásaival maradandó esztétikai élményben részesíti.

Báthori orpheuszi versbeszédének alapvető jellemzője a távoli vagy ellentétes fogalmakat szóképpé tömörítő orfikus alakzat, mely a földi ésszel felfoghatatlan transzcendens világ jellegét sejteti, sugallja, akár paradoxonokkal, szójelentéseket egymásba játszó, esetleg fel is oldó kifejezés-párok, akár

a szójelentéseket egymásra vonatkoztatásukkal a halál, a túlvilági lét jelentésmezejére tolva el.

Az előzőre jó példa az *Amíg itt fenn jársz* zárósora: „épp könnyűséged késztet súlyosulni”, illetve a *Régen nem vagyok* jelzős szerkezete: „semmi test”, a *Hajnali induló* szóösszetétele: „rovarsikollyal alszol el” vagy a *Januári induló* zárszava: „mikor az idő időtlen”; az utóbbira az *Egyensúly nélkülünk* záró terzinájának két sora: „Szerelem s halál nyit is meg nem is nyit / mint a hamis kulcs itt a földön”, vagy a *Hideg* című szonett sorai: „egyszerre kell meghallanod a csöndet / és a dallamot.” Továbbá a *Melankólia XVII* zárósora: „senki sem lehetsz, mert csak önmagad vagy”, illetve a *Tájkép jóemberekkel* kijelentése: „örökké azok voltunk, amik lettünk”.

A két módszer komplex képpé való ötvöződésére is bőven akad példa, mint a *Ketten egy kertben* második strófájában: „Folyót és tükröt távolról szerez meg / a csillag fent, a rengő mozdulatlan”.

A kötet külseje összhangban van a benne megnyilvánuló, szemlélődő lélekállapottal: a borítón látható matt-szürkészöld tónusú téli táj borongó, mégis az élet végső kérdéseiben megnyugodott, csendes lelkiállapotot tükröz, a táj szemlélete a lélek szemléletévé válik, ahol az alkonyat már egyenértékű a virradattal.

A szonettkönyv mottója idézet Vladimir Holantól, a szintén az élet-halál végső kérdéseivel foglalkozó ismert kortárs cseh költőtől, akit a *Melankólia XIII* című szonettben is megemlít. Ez az idézet azonnal megadja a transzcendens alaphangot, hiszen a világ hármasságára és lényeiére utal – Alvilág (ördög) – Evilág (ember) – Felső világ (angyal). Ezáltal megjelenik a függőleges mozgás, a világrétegek közti utazás samanisztikus képzelete is.

Az *Ikarosz leszáll* címet viselő első ciklust az ógörög mítosz jelképpé emelt ifjú alakja, a repülés első mártírjának sorsa szövi át: a végtelen térbe, a Naphoz, Istenhez technikai eszközzel törő kísérlet nagyszerűségét, kudarcát, emlékét, szimbolikáját több szonettben is elemzi a költő. A ciklust átjárja a vertikális fel-le mozgás, Ikarosz felívelő, majd zuhanó pályája.

A ciklus első négy költeményét mint a Báthori-féle szonettvilágba való belépés kulcsverseit, alapvető tájékozódás céljából, vegyük most részletesebben szemügyre!

Az első szonett költői segélykérés, ugyanakkor önbiztatás is, mint a cím is tanúsítja: *Kérés ehhez a szonetthez*. Megszólítással, magának a műformának a megszólításával indul, melyet egy metafora-mozdulattal rögtön kozmikus távlatba helyez: „Szonett, hang-égitest, mértani mámor”, azaz a versformát égitestté-istenné emeli, mely kötött pályán kering, kötött versformát ölt magára, hanggá, költői beszéddé (a szférák zenéjévé? isteni megszólalássá?) nemesül, ugyanakkor mámorra, elragadtatássá fokozódik, művészi élménnyé válik, mely mégis hűvös-tudatos költői munka, „mértani” megszerkesztettség eredménye.

Már ebben az első sorban észrevehetjük Báthori Csaba jellegzetes költői eszközeit: a távol álló fogalmak szinesztézikus eggyé asszociálását: „hang-égitest”, illetve az ellentétek összevonását: mértan ↔ mámor; mindkét módszer tömör orfikus alakzatot hoz létre, mely az olvasót termékeny gondolattársító sokra serkenti.

A következő sor az égitest-motívumot fejleszti tovább, az égitest-szonett „fémpihés hold”-dá válik, ami ismét egy komplex szókép, a fém ellentétes a

pihével, bár, ha fémforgács, akkor puha is lehet, a Hold fénye lehet fémes, a rá eljutó úrhajó is fém – ami a költői felfedezés jelképe lehet... az asszociációs láncolat a végtelenségig kibontható... A szonett-hold keringése kitölti a költő napjait, az alkotás értelmet és célt ad az időnek.

Az esti fémfény képzete kelti fel a szintén alkonyatkor szükséges gyufa képzetét, melynek világossága fényt ad, s egyben finom szójáték: a világ a magyar nyelvben világmindenség is, s a világ világossága Jézus, az isteni ember. Ez a fény mindkétfajta léleknek kell: a bízónak és a bizalommal leszámoltnak is.

Itt, a negyedik sorban indul meg a versszak- és sorhatárokat feloldó sorát-hajlás-zuhatag, a költői dikció tempója felgyorsul. A bizalmatlan lélek sorsát, vágyait követik a sorok, aki a túlvilágra, a halálra, az érett lehullásra vágyik, mely képzetkörre a lélek-madár jelkép utal, kimondatlanul: „oda röppenne a madarakkal” (kiemelés tőlem). Oda, ahol a hagyományos időrendiség felbomlik, megszűnik, mely tágasabb az e világinál, a művészetnél is, vallja a második strófa végén.

A terzina a kötetre oly jellemző melankolikus-rezignált lelkiállapot első feltűnése: a lélek szárnyaszegett (ezzel bukkan fel először az Ikarosz-motívum), túl az élet kihívásain, hiúságain, világokon át vándorol a lenti vízszintes földi létben, menekül („szökdösní”), keserűségei, küzdelmei megcsendesedtek, a halált váró, halálra nyitott tudatállapotban él. Lét-tere a csend, a néma ima, a befelé figyelés, a kontempláció: „egyetlen nesz, maga a csend, akármi / elszólíthat már, akár az öröklét!...”, mondja ki nyíltan, s e csendes felkiáltásban éri el a vers a csúcspontját.

Ezután egy meglassuló ellentéttel fordul át a költemény íve a végkövetkeztetésbe, mely már a fenti, túlvilági létet vetíti előre: „de fenn meséld el azt is, ami nem fáj / lenn, s tartson meg kicsinynek az igazság.” A túlvilágon a lélek feltárul, beszámol földi életéről, fájdalmairól, örömeiről, s a végső tudás, mely már a földön szerénnyé, kicsinnyé tette, bizonyossággá, tökéletessé válik ebben a megcsendesedett, visszahúzódottságában kiteljesedett szerénységben. Ugyanakkor ez az Orpheusz-szerep vállalása is: a költő a túlvilágon is mesél, dalol, alkot, Isten gyönyörűségére.

Megjegyzendő, hogy két verssor végén két kulcsfontosságú szó rímpár nélkül marad – pedig egymást keresik. A „keserűségnek” és az „öröklét” szavak ezek, rímtelenségükben is összetartoznak, hiszen az e világi keserűséget a túlvilági öröklét mossa majd el, oldja szét.

A második szonett, a *Semmit egészen* címadása nyilvánvaló utalás Szabó Lőrinc: *Semmiért egészen* című költeményére, de mondanivalója azzal mérőben ellentétes. A magányos egyéni lét, külön-lét váltódik itt meg a társra találásban: két emberi lény sokáig külön-külön kanyargó életútja folyókként egyesül itt az egymásra találásban, mely az életnek magasabb értelmet ad.

A kezdeti egyedüllétben a világ végtelen: „egész világ / nyit nekünk eleinte üres ösvényt”, az együttlétben már korlátosabb, de bensőségeesebb, kikristályosodott életállapot. A tágasságtól haladunk a kisebb, belsőbb terek felé, miközben évek (órasokaságok) telnek el. Ám ezáltal tudatosul, hogy a lélek a magányban csupán fél-lény volt, „vagy fele sem, csak egy pár / nyers, izgága atom,” mielőtt a nagy élet-találkozás lezajlott, melyet a „nyár” évszak, a felnőtté avatódás szimbolizál.

Az együtt töltött évek alatt összenőtt, egymásba nőtt a két lélek, világmegértésük is közös, s az otthonos ittléért a hála csupán az alkotásban kifejezhető: „röpke kézjegye páros másfelednek, – / ki minden embert csak benned szerethet.”

A harmadik, *Az erdő* című szonett tájbrázolással indul, természet és lélek bensőséges viszonyát fejezi ki. Már az előző szonettben felbukkantak jellegzetes tájelemek: folyók, fák, ösvény – szemléltetésként, itt viszont már lényegi szereplőkként lépnek színre. Jó példa ez arra, hogyan folynak-indáznak át a motívumok, szimbólumok a kötetben egyik szonettből a másikba.

A vers önmegszólító, a tájra rácsodálkozó kérdéssel indul: „Mit tett velem ma reggel ez az erdő?” Ez a tájszemlélet a világ üres, megnyugodott szemlélete, a kataklizmákon túljutott vágytalan, tiszta éberlélet szemlélete, a torzításoktól mentes, nyílt befogadás attitűdje.

A rácsodálkozó hajnali pillanatban az örök idő mutatkozik meg, a szürkületi derengés az idős lélek virradata; s a nagyobbtól a kisebb tájelemek felé haladó felsorolás torkoll a felismerésbe: mindenkié a világ az örök időben, „köveké, törzseké, részeg rajokban / zúgó legyeké: mindé, mindörökké”, a világegyetemben mindent titkos egység fon át.

A költő az emberszerű fákhhoz hasonlóan a megilletődöttségtől megcsöndesül: „Alig lépdeltem. Ők, a fák se léptek.” A növényi nyugalom átsugárzódik az emberre, belső békét teremt. S ezáltal a belső is kivetül a külsőre, kint és bent egyaránt megáll az idő, megtörténik az állandó pillanat szépségének misztikus csodája, „ha nem moccan és magára talál”, s önmagával egységes ittlétté azonosul minden.

A negyedik, *Százsorszép* című szonettben a verskezdet erdőábrázolása piktúraszerű szerepet tölt be, amely átvezet a szentenciaszerű filozófiai gondolatmenethez. A külső és belső tér már a vers elején keveredik, egymásba áramlik: „Soha nem lehet fényesebb az erdő, / mint amit belülről látsz.” A belső szemlélettől függ a táj arca, a kinti világ saját lelkiállapotunkat tükrözi vissza, szemléltetik az ezt követő sorok, majd a második versszak anaforás sorkezdekkel a pesszimista, sötét lelkiállapot mibenlétével foglalkozik: a magány, az elhagyatottság, a fájdalom állapotaival. Innen azonban megfelelő lelkierővel lehetséges a kiút, „Mert soha nem lehet szebb / ragyogás, mint ha rettegve legyőzöm / a rettegést” – vallja a költő.

S ebből az optimista kiemelkedésből válik láthatóvá a felismerés: ahhoz, hogy ezt az állapotot megőrizzük, vissza kell nyerni gyermeki szemléletünket, annak tisztaságát, ártatlanságát, az ős-látást, a figyelő csendet, mely nem fedi el az élet lényegét: „csodát tesz bennünk minden egyszerű nesz”, s ez a csend az isteni teremtés előfeltétele is, maga a totipotens, mindent csíráként magában hordozó nemlét: „Istent egyedül ő hagyta teremni: / ez a legősibb százsorszép, a semmi”, azaz a világvirág (e kép hatására akár az indiai lótusz is felidéződhet bennünk), melynek kinyílása maga a teremtés.

Egyébként ez a befejező sorpár is jó példája a kötetben rendkívül gyakori, a soráthajlást elhagyó, rímeiben is lényegkifejező, aforizmaszerűen megfogalmazódó magvas verszárlatnak.

A továbbiakban vegyük górcső alá a kötet első pillantásra – már néhány szonett elolvasása után is – feltűnő, jellegzetes motívumait! Báthori Csaba

szonettkönyvét jellegzetes motívumrendszer hálózza be, melyek egymással a szonettek között és a szonetteken belül is szorosan összefüggnek, és a költő jellegzetes témáinak szimbólumai. Ezt a sajátos, a költő létszemléletét reprezentáló motívumcsoportot világítanám most meg néhány példával.

Ikarosz figurája mint az emberi küzdelem, feltalálás, merészség, kíváncsiság jelképe tűnik fel, ugyanakkor a bukás, halál, emlékezet képzetköre is kapcsolódik alakjához, pl. az *Ikarosz* című szonettben a különleges léthelyzet átélése kap hangsúlyos szerepet: „onnan látja a világot, / ahonnan senki. Fenn, magányosan / leégni, fölöttünk: tán erre vágyott, / hogy máig naponta így bukjon el”.

Ikarosz a mindennapiság fölé emelkedő tudós, művész jelképe, kudarca a tökéletességre való törekvésbe való, a földi lét tökéletlen körülményei miatti szükségyszerű belebukás. De, miként Sziszüphosz ismét és ismét a hegyre indul, ő is újra és újra felszáll, beteljesítve sorsát, melyre aztán a hétköznapiak emlékeznek: „Hogy mi utóbb felitassuk kudarcát / a hétköznapiokban.” A vere-ség is örömet szül, a végső cél továbbra is az elérhetetlen magasság lesz.

Szintén az Ikarosz-jelkép bukkan fel a *Baleset*, *Az eltűnt*, a *Szálló napjaink*, a *Halak s algák közt*, a *Más napvilág* és az *Aki száll vagy zuhan*, továbbá az *Ikarosz meséje*, *Daidalosz merészsége*, a *Kettő, de egy kör*, a *Táj bukással* (melyet Pieter Brueghel: *Ikarosz bukása* című festménye ihletett), *Ikarosz a gangon*, *Valse triste*, *Egy svájci tónál*, *Menettérti*, a *Melankólia V.* és a *Melankólia VI.* című versekben. Az utóbbi hét költemény már az *Orpheusz felkerül* ciklusban található, megvalósítva a tematikus átkötést, és az utóbbi kettő címével már hidat képezve a *Melankólia* ciklus versvilága felé is, ahol a *Mindent kibírni* és a *Mint a felhő* című szonett idézi még föl Ikarosz sorsát.

A második fontos kulcsmotívum **Orpheusz**, a költői lét, az alvilágjárás, az emberi nyelv, a szómágia jelképe, Eurüdiké kapcsán a hitvesi kitartás, a szerelem és a hűség szimbóluma is. A cikluskezdő *Szirén* című szonettben bukkan fel először: „Orpheusz még / a halált is túl tudta énekelni”, hogy visszakaphassa elhunyt hitvesét, illetve hogy legyőzze a szirént.

Orpheusz zajos, modern korunkban némán zeng tovább: „Ma a némaság s a dallam / egy házban lakik és felfoghatatlan” – jelenti ki a költő, stílszerűen ellentétötvöző orfikus alakzatot alkalmazva. Az ezt követő *Orpheusz*, *Odüsszeusz* című költeményben a két mítosz kontaminálódik, a felfedező-vándorló (a földi térben vízszintes, mennyiségi mozgást végző) Odüsszeusz és a dalnok – túlvilágjáró (a túlvilági tér és a földi tér között minőségi, függőleges mozgást végző) Orpheusz alakját az éneklő szirén alakja kapcsolja össze, akinek hívságos, csábító dalánál többet érnek a belsőleg megélt létélmények, hiszen az argonauták utazása során Orpheusz igaz, mély dala felülmúlja a szirének csábító-rontó énekét.

Orpheusz sorsából kibomló ars poeticává válik a *Paradoxonok* című szonett, melyben a költő számára a lét legfontosabb értelme, autentikus cselekvése az alkotás: „Nem vagy másutt mindenem, csak a dalban: / ...szél tisztázta dallam.” Aki dudás akar lenni, hirdeti az ismert népdal, azaz: „Szerelemért s dalért az alvilágba / kell lépni”. Másféle feladata nem lehet fontosabb: „Muzsikáján kívül senki a költő”, ez a hivatás, létfunkció Heidegger szavaival az ő „sajátságos lenni-tudása”, ő a lét házának papja, a nyelv felszenteltje, felelőse. S csak akkor

hiteles a befogadók szemében, ha célja a világmindenség titkainak kutatása, ha „mindennel telhetetlen”, jelenti ki a költő a vers végén.

A *Melankólia VIII* című szonett is Orpheuszt idézi, miszerint az élet hiúságain túljutott idősödő, feltisztuló lélek válik alkalmassá arra, hogy érzékelje a transzcendens hangot, a szív halk belső énekét: „s meghallod a másik, csodálatos dalt, / szófukar Orpheuszét”. Felbukkan még Orpheusz alakja az *Önvád* című darabban is.

Mellékmotívumokként más szimbolikus mitológiai szereplők is felbukkannak a kötetben: Zeus, Antigoné (*Nincsen világvég*), Kasszandra (*Menettér*ti), Narkisszosz (*Narkisszosz*), Sziszüphosz (*Zerlina monológja*), Herkules (*Reggeli éden, Napraforgó*), Kassziopeia (*Átváltozások*), továbbá emblemikus görög filozófusok: Hérakleitosz, Küreiai Timon, az azonos s az *Éji s napvilág* című versekben, tovább fokozva a szonettek bölcseleti jellegét. Egy helyütt felbukkan Nietzsche alakja is, egyik műve címére való utalás által (*Rejtelmek*). Szonettek említik meg Shakespeare jelképpé emelkedett alakjait is (*Hamlet, Melankólia III., Lear, Rejtelmek*).

A **melankólia**-motívumot a huszonkét ilyen című szonetten kívül a költő konkrét megnevezéssel sehol sem alkalmazza, de a szó által asszociálódó melabús-komoly, elmélyedően szemlélődő hangulat a kötet egészét átlengi.

Isten, a transzcendens teremtőerő, a végtelenben lakozó világlélek igen sok szonett központi vagy kiemelt motívuma, a teremtés, létesülés létrehozójaként, Isten-ember, teremtő-teremtett viszonyában szemlélve. Jó példa e viszonyra a *Valse triste* a szenvedés-alkotás összefüggését frappánsan kifejező összegzése: „Untatja istent, ha túl mély a tárna, / amelyből imáink magasba érnek.”

Istennel függenek össze az öröklét, örök, menny, végtelen, angyal, szent, csillag fogalmak is, melyek adott versben sok esetben motívumhálózatot alkotnak (*Régen nem vagyok, Jelenlét*). Élet, életút felfelé-befelé, állandó belső újjászületés vándorol a *Számadás* című darabban, s különös fordulatként hat végkicsengése: „fájdalmamért / ez járt: meghaltam istent meggyötörni.” Remek ellentétet fogalmaz meg a *Föld és felhő* első tercetbeli sora: „Isten kiált, – az ember szótlán, úgy öl.”

A társas, páros létben lehetséges „embert s istent összemesélni” (*Szeretők*), s földi életünk során megsejthető, átérezhető Isten léte: „ő az. Kételyek közt lüktessen isten, / és lobogjon hunyorogva a csillag, / mint a reményre váltott tévedések.”

A nappal, álom, öregkor, híd=halál motívumok szövődnek egybe a *Léghajófenéken* (Ikarosz-analóg légi út!), melynek záró konklúziója: „Minden kérdésben külön vér kering és / még az istenhez is csak az ember ér föl.” A halál pillanatának talányát feszegeti az *Otthonunk*: „Kiszállni könnyűség és szilvaillat, / istentől tanult, önkéntes tapintat, –”, s a *Mérsékelt égöv* is: az ember „salakját majd szikrafürge / lélek dugja a világegyetembe, / hogy meglássák a holtak vagy az isten”, s a halál olyan beteljesülés, amikor már „mindegy, hogy isten érint vagy nem érint” (*Majd ha elhív*). Az e világ és a túlvilág közötti kapcsolatot firtatja a *meredek úton*, s jelenti ki némi iróniával: „Mert ő, isten őfelsége / ott sem oszt igazságot, sem kegyelmet”.

Istennel lehetséges az érintkezés a földi élet elragadtatott-ekszztatikus vagy misztikusan intim pillanataiban: „Istenhez átszállhatsz a csillagokban, / és hoz-

zá érhetsz fűszálon, levélen” – vallja a *Lenni, lenni* zárósoraiban, s az ennek megfelelő életbeli állapot a szemlélődő egyedüllét, bizonyos kiválasztottság: „Remete vagy, szent / vagy, örült vagy, ha felismered istent / párnádon s a fényes üregben, / ez az élet” (*Melankólia XVI*).

A *Nincsen világvég* ős-nemzedékek sorára tekint, melynek mint téridőbeli élet-testnek jelenbeli síkmetszete a ma élők sokasága: „Holtak élőkkel megszövik a rendet, / ...artériánkban középkor és ókor zuhog”, s e nemzedékfolytonosságnak feltétele az egymásnak nyíltan feltárulkozó nemző páros lét, mellyel szemben Isten rejtőzködő, titokzatos: „Esti öröm nevetni s meztelennek / lenni, – istenünk soha nem nevet / és soha nem meztelen”. E nemzedéksor-gondolatot fejti ki az egyén egyedi létének szemszögéből a *Jön értem* című darab is.

A *Tájkép*, 2013 tipikusan indul ki konkrét tájélményből és jut el a második kvartett végkövetkeztetéséig, az életen átlátó, megbölcstült ember ideáljáig, összefüggésben a krisztusi megváltással: „Boldog, aki a gyűlöleten átlát, / Mert istent teremt messze túl az úrron / s embert, mint az isten, ha közénk jön.”

A **táj**, a **természet** – elsősorban az erdő – a szemlélődő elmélkedés kiinduló motívumaiként nagyon sok szonett indításában jelen vannak. A lírai én kivetítése és a táj beengedése a szemlélő belső világába állandó oda-vissza folyamatként zajlik. Erre szép példák a már elemzett *Az erdő* és a *Százszorszép* című szonettek. Mozgás és állandóság filozófiai fogalmait hordozzák a táj elemei: „Köveknek és a fáknek öröme, hogy / most s mindörökre mozdulatlanok” – szólnak az *Egy svájci tónál* című szonett sorai. Hasonló megfogalmazással találkozunk a *Látomás* című költeményben is: „A szélben menetelnek, / csak a csendben állnak a fák szilárdan.”

A **társ** Báthori költészetében szintén kiemelkedő fontosságú kulcsmotívum, a fenyegető, idegen külvilág elől védelmet nyújtó intim bensőségesség, otthon megteremtésének záloga, a biztonság és a béke megvalósult lehetősége. Az ember csak a társra találásban lehet igazán boldog, válik egész lényé.

Egyértelműen fogalmazza meg ezt az élményt a már elemzett hálaadó jellelű *Semmit egészen* című szonettben és a természetélményből kiinduló *Ketten vándorúton* tercett-soraiban: „Senki sem érett, míg egyedül boldog, / Tudom, csak ketten tehetjük magasra / életünket.”

A *Fiatal szerelmes* című darabban a fiatal, szenvedélyes, az idő és a sors törétől-aknáitól megsemmisülő és az idősebb, érettebb, tartós életállapot találó összehasonlításával találkozunk: „húsod nem mérték még a testtelenre: / más testre vágyik mérhetetlenül. / Csak majd ha szerelem, halál vagy eszme / érlelte, akkor keserül s repül.”

A test, az egymás mellett lét, egymás érintése, a világban lévő együtt-lét ábrázolása is hangsúlyozott szerepet kap: „Egymás oldalán / halljuk a forrongó föld dobogását / és nézzük az eget, mint hanyatt fekvő / homorú csigahéjak” (*Távol lenni*). Az érzékiség konkrét, mégis mindig elvonttá emelt megjelenítésével is gyakran találkozunk: „Lábujjaink tíz női ujjat / keresnek, a szép férfi-mítoszoknak / vak izzását várják, motyogva bátran / a habzsoló én sunyi muzsikáját” – jelenti ki némi öniróniával a *Rapszodiában*.

A szeretkezés és az azon kívüli idő ellentéte képezi a *Míg lélegzel* című vers kiindulópontját: „Években pár perces összekulcsolódás, / s aztán a test rázárul önmagára, –”, s innen jut el egymás nélkülözhetetlenségéig: „te rendületlen, én

olvashatatlan / nélkülöd." A társsal-lét misztériumát ünnepli az Orpheusz-ciklus zárószonettje, a *Szerelem II* című: „Csoda önmagunk felfedezni párban”, s zárószoraiban az intim együttlét halállal-átváltozással érintkező ábrázolásával találkozunk: „De most a szerelemtől / meglátom, amit más senkise látna, / s boldogan semmisít meg egy kinyílt öl”.

A magányos embert magasabb lélekállapotba emelő együtt-lét erejéről vall a *Szerelem III* befejezése, mely több motívumot hálózatszerűen egyesít: „szövetségünk virradat tükre látja. / Kora tavasztól nyíló déli színt vesz / kölcsön arcod s fényt küld a csillagoknak. / Tűz csak rokoni tűzben csillapodhat.”

A társ segítő, magánytól megváltó erejéről így vall a *Szégyen és magány* soraiban: „Ha óvásod nem szégyenítené meg / a magány tudását, tán már magányban / sem volnék. Kettőnket mentő mesédet / enyésző életem helyett találtam”, azaz az együttlét biztonságérzete ellenpontozza a külső és belső világatmoszféra fenyegető nyomását. Az egymást feltételező Én-Te viszony magasabb életszintre emel, s mintegy állandó csodát biztosít: „Amíg én élek, te az elemeknél / erősebb vagy, és a világ csodáját / megszűnni nem hagyod” – indítja a *Szeretők* című verset.

A szent és a profán villan egybe a szintén himnikusan emelkedett *Minden csend* című költemény befejezésében: „megbékülés a szerelemben, / hogy élsz s uralkodsz, ha ruhád leoldod.”

Az örök nőiség az élet továbbadása, a szülés, a gyermek és a megváltás összefüggésében jelenik meg: „A vajúdo nő és teste magánya / a származás legfeketébb fonákja, – / s aztán egy világot vált meg a gyermek” (*Bölcsőtől a*).

Halál, nemzedéksorok, Isten és együttlét motívumai szövődnek komplex világképletté a *Nincsen világvég* soraiban: „Éjjel egyek / vagyunk ketten és önmagunkban. Egynek, / végtelennek látjuk magunk a múltban”.

Magány, béke, szinte élettelenül közönyös, kezdetlen és végtelen, stabil időtlenség, fent és lent, Isten és a szerelem azonossága szövi át a *Mint egy nagy kő* című költeményt, melynek végkicsengésében ezek a motívumok egyesülnek: „Isten s szerelem egyedül talál / meg, – ahol vagyok, ott mindig helyem nő: / nem szülök, nem származom, mint egy nagy kő.”

A szerelem-szeretet himnikus és szubtilis megfogalmazására bukkanunk az *Aki volt, van* című költeményben: „Miközben kihajlok a kék időből, / körülvesz mint valami puha őzbőr, / a múltam, a lényed. Itt vagy és nem vagy.”

A társsal-lét közös csodája, megváltó ereje, a világszenny tetején úszó Noé-bárkasága tárul fel a kötet végén a *Szemben az árral* című költeményben: „Hozzád suttogással, lucskos agyarral / léptem s messzire iszkoltam a télben, / (...) Te most, hangtalan is dal / vagy, – mi meg ketten: földalatti egyház, / melyet folyton megteremt az özönvíz.”

A **csillag** a mérhetetlen magasság, a túlvilágra vágyódás jelképe Báthori költészetében. „A csillagokat is vizek viszik szét, / s ami mozog, mindig a végtelenség / aranyát terítgeti a világra” – fogalmaz gyönyörű képpel a *Dolgokkal élni* című költeményben. Másutt így ír: „Jó, mehetsz a csillagokba, – de vissza?” – kérdezi a magasba utazásról, a halálról a *gonosz álma* című darabban.

Ég és repülés telíti a *Szálló napjaink* képvilágát, s „Tudod, nincs más térkép a csillagokban / sem mint értelmed alján” – azaz a külső és a belső világtér lényegében azonos. Elhunyt édesanyja aranyló csillagként jelenik meg *Ami*

reménytelen című versében: „Ó, némi arany magasabbra juthat / a földről is, – anyám, e senki csillag / például, vagy szerelme szenvedése”.

A **magasság**, a **fent** motívum a túlvilág és a csillag-motívum ekvivalense, értelemszerűen sokszor Ikarosz sorsával fonódik egybe, aki „onnan látja a világot, / ahonnan senki. Fenn, magányosan / leégni, fölöttünk: tán erre vágyott” (*Ikarosz*), s aki „Zuhanva / is égitestekről mesél napestig / Ikarosz, a pontról, hol összeér / a fény és sötétség, a magasság / és a mélység, és ahol – fent – felér / egy apró fájdalom a nagy gyönyörrel” – hangzik lényeglátóan *Ikarosz* meséje.

A *Függőlegesek* címadásából is sejthetően égi magasságokban jár, telve a fogalomkör kifejezéseivel: fenn, lenn, kék, felhő, magasan, égbolt, emelkedés, zuhanás, göncölszekerem, napfény, napfényezett hold. Kiemelném a kezdő képet: „Szokatlan sik ez itt fenn: ami bárány / lenn a zöldben, az itt a kék, a felhő”. A borzongatóan végtelen térbe lép át a *Fent és kint* című szonett: „Terhes a szíved, azért súlytalan: fél. / Vigyázz az úr idővel túl magas tér.”

Az **út** ősi toposzként Báthorinál is az életút, életidő motívuma, általában az élet kezdetén szerteágazó úthálózatok lehetőségeiként, majd az élet előrehaladtával egyre szűkülő, és végül a halál egyetlen, elkerülhetetlen szükségyszerűségébe torkolló útként jelenik meg: „Utakból ösvény, ösvényből sikátor, / majd Kharón ladikján rengő sötétség” – foglalja össze lakonikusan a *Dallam* című versben. A motívum e jelentésében szerepel a már elemzett *Semmit egészen* című szonettben is. Út maga a halálba való átkelés is.

A *Mínusz-összeg* című vers kijelentése szerint pedig: „az út maga vándorol örökké”, állandó mozgásban, változásban van minden. A függőleges irányú út pedig természetyszerűleg mind az Ikarosz-, mind az Orpheusz-témájú szonettekben gyakran előfordul.

A **tenger** a végtelenség, az embert, folyókat elnyelő halál szimbólumaként gyakran az Ikarosz-motívummal kapcsolatosan jelenik meg, pl. „Törekvés tanúja és bukás sírja / a tenger” – utal a szárnyaló ifjú sorsára a *Költői haszon* című darabban.

Felszabadult tágasság és végtelenség feszíti a *Hajnali indulót*, minden nap egy új tengerre szállás, új csodákkal: „Mindennap ki a tenger közepére!” – indítja elragadtatott felszólítással a verset. A *Melankólia XXI* című versben a tenger mint megtisztító erő, megtisztulásra való képesség példája jelenik meg: „Minden mocskot szoríts ki szélre mint a / tenger.”

A **dal**, a **dallam**, a költői lét mibenléte központi jelentőségű motívum Báthori Csaba lírájában. A kötet több verse is művészi hitvallásaként értelmezhető. A költő szerepe orpheuszi, a szó varázslója ő, a nyelv megbízottja, lényegi gondolatok halk szóval kimondója. Keresi helyét, hazáját a világban, és végül ráébred arra, hogy igazi hazája a költői szó: „Költőnek nincs világ, nincs más-világ más, / mint a vers: nem himnuszt, csak muzsikát mond” – vallja a *Költői haszon* című szonettben.

Az *Arc poetica* soraiban a természeti jelenségek ellentétükké kívánnak válni, de lehetőségeik korlátozottak. Éppígy a költő is, szavaival a lehetetlenre, a végtelen megragadására törekszik, s mégis: „Futó semmiről beszélek örökkön, / akár a könnyű cinke csőre, kri-kri!”, de végül beteljesíti sorsát és kilép a világból: „Cél nélküli / útjait akár a víz, megteremti / a költő, már nincs itt, már nincs is itt...”.

A világ sűrű, zavaros szövetéből a költő a lényegét kiemelve teremt műalkotást: „költéménnyé / ritkul a világ” – fogalmazza meg lényegre törően a *De a csönd* soraiban. A költői létre való elhívást, sorsszerűséget fejt ki a már említett *Paradoxonok* című szonett is: „Muzsikáján kívül senki a költő.”

Orpheusz és a dallam motívuma elválaszthatatlan: „Értelmet egykor vagy csodát / ígért a kéklő orpheuszi dallam?” – kérdi a *Zene és más csodák* című szonett kezdetén. Az *Orpheusz, Odüsszeusz* című szonett telítve van e fogalomkörrel: énekelnek-e, zene, dal, szólalhat-e, dallam, dalnok, zene-isten, sziréni dallam, dalban, egy különös szépségű sorspárját kiemelve: „Megél-e a dal tenger tükörágyán / ha nincs kit tápláljon s megsemmisítsen?”

A *Mint a felhő* című költemény is a költői sorsot, a költőien lakozás kérdéseit boncolgatja: „Van-e költészet? Van, de szárnyviasszal / mint Ikarosz még magadban sem éred / utol” – azaz a költészet, a versalkotás lényege tudatos-rationális módszerekkel nem tárható fel, lényege az intuíció, a remekművek a mélységből fakadnak fel vagy felülről áramlanak le az alkotó tudatába (és a befogadóra is így hat igazán): „Egy költő van, volt, lesz, s az nem lehet más: / az ész elől rejtett eligazítás.”

Ha az igaz dal odaátról jön, akkor oda a halál pillanatában vissza is vihető. A *Dallam* című szonett zárása úgy is értelmezhető, hogy a költő a túlvilágra is magával viszi legfontosabb képességét, a dallást, s Kharón ladikjában ülve énekel, „és a horizontig / elhallatszik a halhatatlan dallam” – zárul a vers, és e záró sorban a fonetikailag azonos hangzás (halhatatlan – hallhatatlan) két jelentést tesz lehetővé, játszát egybe, utalva a csönd és a dal eggyé válására.

Az igazi **haza** a költő számára a költészet, szó-otthona, eszme-hona, mely által az egész világhoz mint hazájához szól. Erről több versben is vall: „Költőknek hetvenhét hazája van, / s minden egyes hazáért megbomolnak. / Noha szívből csak egy nyelvet beszélnek, / nem félnek szólnak, hanem az egésznek” – szól így *Az egész világ* zárása.

A haza lehet a túlvilágba való hazatalálás is, a semmi, a halál motívumával kapcsolja össze a társa mottójával is a motívumot erősítő *Könnyebb, erősebb* című szonettben: „Ahol nem vagyok, az a hazám. / (...) Csak a súlyoddal tisztítod a földet, / összes hazád együtt a nyugtalanság: / amíg élsz, könnyebb, s ha meghalsz, erősebb.”

A haza, az otlét lehet egészen apró, de tökéletességet jelképező természeti jelenség: „Lehet, hogy egyetlen hazám a rózsza”, tárgyak, emberek s az anya, s a „magas űr” – sorolja fel a lehetőségeket a *Melankólia XVIII* című szonettben.

A haza kérdésköre tölti ki a *Nincs part többé* című szonettet is, a szó maga hatszor is előfordul benne. Kulcsmondata a vers közepén helyezkedik el: „Haza a tudás, messzi horizontok / hívása.”

A **tél** a térbe nyílt tiszta szemlélődés, a beérett időskori lélek állapot-szimbóluma a kötetben. A kontemplatív-meditatív *Egyetlen szokásom* című költeményben kétszer is megjelenik a csillag-szimbólummal kapcsolva, keretbe foglalva a szonett ívét, az első sorokban: „Itt a hóban, nappali csillagokban / tükröződve illeszkedik össze minden”, majd a vers zárásában: „Csupa csillag a hó itt, csupa kristály / ahogy a világ elömlik a tájon”.

A **fény** megjelenhet e világi, reggeli fényként, így kapcsolódik a reggel, a felébredő lélek motívumához: „magasság a fényt húsveres tetőkre / telepíti”;

de megjelenhet magasabb rendű, túlvilági fény jelentésben, Isten szinonimájaként is: „De ragyog a halál / is odafenn a megszedült egekben” – egyesíti a kétféle jelentést a *Melankólia VII* című szonettben.

A **reggel**, a **hajnal** központi fontosságú motívum Báthori költészetében; az éjjel egyneműségéből kibomló hajnali szürkület az éber szemlélődés ideje, újabb és újabb világba, tájba tekintés, egy újabb elmúlt nap éjszaka feldolgozott élményeivel, tapasztalataival való gazdagodás, bölcselkedés leszűrő idő-sávja, egyben szimbolikus értelemben az érett lélek virradata, az öregkor létre való felébredése, a végső valóságra való rányílás.

A szürkületi szín több leírás szerint – pl. *Tibeti halottaskönyv* – a halál és a túlvilági lét közti lét-sáv színe, a bardó – köztes lét – derengése. Ilyen értelemben is a lélek hajnala. Erre utalhat a *Minden máshogy van* című szonett a halál utáni létről elmélkedő néhány sora: „míg meg nem érkezik a szürke sávba, / ahol csak remény és emlék világít”, ahol a lélek még sorsára vár, és feltárulnak a lélektettek, miközben az időtlenség állapotába került: „és minden hullám csúcsa mozdulatlan, / bár percről percre minden máshogyan van / mint amit sejtés valaha megérthet.”

A hajnalodás – s vele párhuzamosan az ébredés – állapota lengi át több szonett atmoszféráját, pl. az *Ami épp jön* kezdő soraiban konkrét időmeghatározásból indít: „Ma fél hatkor igazolta a reggel, / hogy lelkem nem vándorol még” – s máris a lélek belső terében vagyunk. A hajnal állati-emberi zajaiból jut el ezután a belső csöndig, s végül a megszokás elfogadott boldogságának javallásáig-felismeréséig: „Ahogy öregszünk, több a nyugtalan csend / percünkben, mint hosszú napjainkban.”

Hasonlóan indul a *Vallomás* című vers is: „Reggeli fél hét. Esik. Mit tehetnél / ma, hogyha moccansz?” A test nehezen szedelőzködik össze a nyirkos reggelen, tehetetlenség, kínzó hiábavalóság hullámszik át a sorokon s fordul át az életről, versről és gyermekről tett vallomásba.

Közvetlenül szólítja meg e napszakot az *Ó, reggel* című, az ellentétek egységét bemutató szonettben: „Reggel tudja a nap, ki hol van otthon.” Napszakjelző címet visel *A hajnal* című szonett is, amelyben világossá válik, hogy minden hajnallal továbbhőmpölyög a világ-időfolyam: ha csak infinitezimálisan is, de minden reggellel egy kicsit más lesz a világ, ugyanakkor a tegnapi végérvényesen elmúlt: „Ma sem, senki sem fojtja el a mámort, / hogy a reggel más világ. Ami tegnap / megtörtént, teremtés előtti vázlat / volt csak, embertelen volt, nem világ volt.” A droghatásszerű hajnali fényjelenségek szépsége, az induló nap tabula rasája pedig felvillanyozza, derűvel tölti el a szemlélőt.

Virradati fény és ébredő ember, kint és bent rajza a *Reggel hat* című darab is: „Az égen a hajnali rozsdabarázdák, / nézd: tetőkön bárányok legelésznek... / A test, igen, megkezdte robogását, – / de ki tudja, mikor indul a lélek.” A reggel és a természet motívuma több helyütt ötvöződik, a természet valódi arca ilyenkor tárul fel: „Menj ki reggel a zöldbe, és találkozz / ismeretlenekkel” (*Ketten vándorúton*).

Nappal és éjjel motívuma kapcsolódik össze a *Szégyen* című szonettben, a két napszak egymás kiegészítő komplementere, az éj a nappal feldolgozója, gyógyítója: „Kerek sárga pikkely: úszik a kertben / a hold, – most hallgatja az éj a nappal / sirámát, s a vigaszt majd virradattal / bocsátja ránk, fényekkel, önfeledten.”

Az **este** a mindennapi számvetés, a halálnak való ellenállás nélküli átadódás vagy a tudattalanba való megadó süppedés, a beérett nap gyümölcsként való lehullása előtti pillanatok gondolatkörében jelenik meg Báthori költészetében.

Anaforás sorokkal jellemzi eme átmeneti lélek-napszakot az *Este* című szonettben: „Este, mikor a hold elkülöníti / magán ezüstjét a nap aranyától. / (...) Este még nem siratod, ami elmúlt / s még nem mérlegeltesd, ami jövőd lesz.” Az élet, a nap élményeinek csendes elengedését így ábrázolja a *Melankólia X*-ben: „Estefelé s ha meghajlanak az évek, engedd: enyészsen és emésszen / el az élet.”

Az este ugyanakkor a testi érintkezés, a meghitt együttlét időszaka is: „Más most már az érintés, a sötétben: / tereli bánatunk a fénytörésen / át tíz másik ujj s egy lágy, érkező test” – vallja *Alkony* című szonettjében. Hasonlóan köti össze az estét a szerelemmel a *Nyugtalanosság* kezdetének kérdéssorozatában: „Mondd, hány ébredés van egy éjszakában? / És egy szerelemben hány szerelem?” Az éji egyesülést örökíti meg *Az éjszakák élete* című költeményben is: „Tudom, egymástól leszünk egy meg egy / miközben egymás sorsát lessük, és én / látom egyenlítői szemedet / a napoknak és éjszakáknak élén.”

A reggel, az éj, a semmi és az öröklét motívuma egyszerre jelenik meg az *Egyben maradni* első kvartettjében: „Minden hajnalban újra s új világra / jön, ki él még. Bár esténként örökké / hosszan tart, hogy a semmit közelítné, / másnapra összefonja röpke álma.” Hasonló gondolat fonja át a *Melankólia XIX* versvilágát: „Ami nappal megtörténik, folytatódik / az éjszakában és örökre van, van / és van”, a nappal és éjjel komplementer egységet alkotnak, akár az élet és a halál.

A **csoda**, a mindennapi élet apró, jelentéktelennek tűnő csodái gyakran felbukkannak a verseskötet lapjain. Jellegzetes példája a *Jelenet a fűben*, annak, hogyan ad a lírai én kegyelmet egy szöcskének, hogyan áll meg az ösztönszerű mozdulat a szöcske élőlény mivoltának, életre jogosultsága felismerésének hatására: „pedig milyen könnyű ez a két semmi: / jótett s halál, egy egész végtelenség / ennek a kicsiny repkedő rugónak. / Mintha tőlem származna most az élet” – ismeri föl e tett által sors-osztó istenséggé emelkedését, s a vers végére felmerül az olvasóban a kérdés: vajon az emberi sors is csupán ilyen apróság a fensőbb hatalmak szemében, és alakulása szinte véletlenszerű döntésüktől függ?

A *Zene és más csodák* című vers sorra veszi a fontosabb csodákat: a költészet, a túlvilág megsejtése, a társas létben egymás kompromisszumkész elviselése, „És csoda, hogy a muzsikában elfér, / aminek nem talál helyet az elme.” Minden nap új csodákat hoz, csak tudni kell fölfedezni őket, mert „a nappal / a rosszak közé rejti a csodákat” (*Hajnali induló*), s a *Fent és kint* figyelmeztet: „Ha vártad, ha várod, a csoda itt van”, minden pillanatban megteremhet a látó szem, értő fül számára.

Ilyen kicsiny csodákról beszél a *Nincs messze* végén, a technikai-törekvő szemléletet ellensúlyozandó: „Mert függőleges / minden téboly. Viszont az a párányi, / szabad szemmel látott tökély, / melyet egy rovarszárny vagy zöld madártoll / láttán az ember képes megtalálni, / nincs messze a haláltól, a csodától.”

A **semmi** Báthori költészetének egyik leggyakoribb motívuma, a teremtetlen preegzisztenciális lét és a kiüresedett, teremtésen már túljutott, megállapodott posztegzisztenciális lét alapvető szimbóluma. A *hosszú útban* háromszor is előfordul: „Vagy épp a semmi terem meg tebenned?”; „hízott semmi”; „úgy

érsz csúcsra a semmiben". Az *Éles napokban* szintén háromszor bukkan fel: „szétszórt és semmittevő nap”; „ferde semmiségekbe torkoll / még a legjobb is,”; „semmit sem talál”. A *Kürenei Timon* című szonettben négyszer: „Minden dolgot megad nekem a semmi” – idézi fel az antik filozófus tanítását, majd még: „össze tudod szedni / magad a semmiből?”; „átnevetni a semmiből”; „ennyi / mámort kínál a birodalmi semmi”.

A semmi fölszabadít, tágasságot ad, eltörli a korlátokat, még ha a megsemmisülés is az ára: „Talán a semmi teszi csak szabaddá” – tűnődik el a helyhez kötött növényi léten a *Faágak téli színben* című szonettben.

Különös, paradox képeket alkot helyenként e szóval: „egy deka semmi / épp benned nehezíti el magát” (*Reggeli éden*). Az *éjszakák élete* című versben a semmi a vele ekvivalens üresség motívumával egyszerre jelenik meg: „Ki megtévelyttem / minden ürességtől, most rajtavesztek, / s a semmiből is lassan fölemellek.” A példákat még hosszasan lehetne sorolni.

Báthori versvilágában a **halál** nem az életet megsemmisítő, félelmetes bevezetőként jelenik meg, hanem az élet kiteljesedéseként, a lélek reggeleként. Az életben egyénként, elszigetelt zátonyként vagyunk jelen, melyből alig néha tudunk kilépni; a halál ezt a burokba zárt állapotot oldja fel mintegy megváltásként, a lélek általa kiszabadul, kitágul, kiteljesedik.

Így fogalmazza meg mindezt a *Mikorra nem vagy* soraiban: „Mindenkivel külön sziget, külön úszik. / (...) Külön dal / mindenki, mígnem végül egybecsúszik / a némasággal. / (...) Mikorra nem vagy, akkor / tudom meg, ki voltál. Megfoghatatlan / vagy, amíg ki nem válsz a zúrzavarból.” Zátonylétünk tehát végül kiemelkedik az élet áramló, hullámzó tengeréből, s ekkor látható meg valódi alakja, az életben maradt szemlélők számára. Így a költő és műve alakja is – a művészi létre a sorokban felbukkanó dal-motívum utal.

Szerelem és halál, a két eksztatikus határállapot rokon motívumát kapcsolja össze az *Igen és nem* egy sorában: „halált vehetsz egyetlen szerelmen”. A *Dallam* című költeményben a túlvilági határfolyón való átkelést jeleníti meg, melyben a Styx hullámaival egy ritmusba, egy dallamba szövődve ring Kharón ladijka: „és közben minden lélegzet egy sorban / áll a halállal, és a horizontig / elhallatszik a halhatatlan dallam.”

A halál elfogadása derűs közönyt is eredményezhet: „Az is szép szabadság, hogy a haláltól / nem vársz többet, csak a halált” – vallja *Az is szép* című versében. Akár megsemmisülés, csend, akár égi kórusok fogadják odaát, a kiérett léleknek végső soron ez már mindegy. A halálvárás, a halállal szemközt való lét a témája a *Staféta* című versnek, melynek bevezetése napszak-ellentételezéssel világít rá élet és halál viszonyára: „Lehet, hogy minden elköszön az esti / holddal, és mi felfedezzük a nappal / csodáit.” A születésre várakozó lelkek még üresek, a halálra várakozóké viszont földi élményektől telített, akár az alkony a nappal történéseitől, de a nagy, ismeretlen „vizsga” elé mindenki készületlenül megy: „A születendő / az úrból merítenek, a halandók / megtelt szíve azonban készületlen.”

Ez a várakozó, átmeneti állapot vehető észre a *Csoda és bánat* című darabban is: „Még élek, de a holtakkal beszélek / elevenek között is”. Ugyanezt így önti szavakba az *Egyetlen szokásom* című vers: „halál vagy másféle élet amit vár / az ember, szemhunyta előtti békét.”

A halottak erősebbek az élőknél: véglegesek, végtelenek, megszólíthatatlannok, fenségesek, vallja a *Minden máshogy van* soraiban: „s most, hogy nincs sehol, sokkal erősebb / annál, hogy szólítsd, megszöld, vagy csak átints / neki a végekre ahol bevárta / őt is a többség.”

A *Melankólia VIII* komplex halálábrázolás: az este indítja meg a végről való elmélkedést: „Este hatkor tudom: meghalni nem más, / mint végleg elfogadni a sötétet.” A nemléthez, az élőlényeket közömbösen elpusztító végtelen világ-egyetem közönyéhez mérten eltörpül a szerelem, a szeretkezés oly fontosnak, eksztatikusnak tűnő csúcspontja is: „De ha a szerelmet nemléttel méred, / az se más, mint egy vézna kis sikoltás.”

A múltó évek során az ember felismeri az élet igazi lényegét, Orpheusz csönd-dalát, és végül halálra éretten távozik a földről: „két köteg semmit választ el utolsó / sóhajod, s elaltat a kékhideg tér.”

A *Mysterium mortis*, a Melankólia-ciklus nyitódarabja szintén halálábrázolás, a halál pillanatán átlépett, a lelkek túlvilági csoportjai között lézengő, tétova lélek vágyát fejezi ki arra, hogy újra ember lehessen: „Most meg... most egyre kérdi rémülettel: / hogyan, mikor, meddig lehetne ember.”

A **nemlé**t a halál, a megsemmisülés rokon fogalmaként jelenik meg a kötetben. Jelenthet kiüresedést, az életből való kivonulást, búcsúzó, távozó magatartást is, jó példa erre az *Éles napok* tömör kijelentése: „egyre inkább a nincs az otthonunk”. Az *Igen és nemben* „Időnként nemlétet is vállal Isten”.

Az embert „mosolyra tanítja a nemlé / lidérce” – jegyzi meg a *Melankólia XIX* című darabban. A túlvilágba távozott anya és isten motívuma kombinálódik a *Csoda és bánat* soraiban: „Anyám s az úr / istene sose tűrné, hogy a nemlé / örökre elragadjon s (...) elvakítson.”

Az **üresség**, a **hiány** tekinthető a semmi mellékmotívumának, a nemlé közel álló variánsának, használata a kínzó üresség, távollét kifejezését jeleníti meg, általánosítva például a *Váltás* című darabban: „A nagy hiányban több kis hiány lüktet majd”, konkrét személyre vonatkoztatva az *Igen és nem* című szonettben: „Hiányodban léted itt volt / mindig velem”. Egyedülléttel, fájdalommal, mélabúval, szomjúsággal ötvöződve vezet be a *Melankólia XIV*-et: „Nem nap a nap, ha nem huszonnégy óra, / hanem még hosszabb kétség és üresség”.

A **mulandóság**, a mindent elemésztő **idő** igen fontos motívum a szonett-könyvben. Olykor félelmetesnek tűnik, olykor belenyugvó, szelíd elfogadással közelít feléje a költő.

Szolipszista felfogással ötvöződik az egyéni mulandóság tudata az önmegszólító *Tartózkodó félelem* című darabban: az egyén megsemmisülése egyben az általa érzékelt világ megsemmisülése is: „ez a világ csak így, csak veled együtt / ez a világ, nélküled más teremtmény, / csak múlt s jövő. Mindnyájan elveszítjük / önmagunk, ha te nem leszel a földön.”

Megjelenik a maradandóság kontra mulandóság gondolkör is, meddig marad fenn egy tett emléke, vagy meddig hat egy műalkotás: „Elég a tegnapi por a verébnék, / hogy hármás lábnyomát ma örököld” – festi meg ezt találó párhuzammal a *Mindent kibírni* című versben.

Az öregség, az emlékezés, a csend, halál, végtelenség, szerelem és a múltó idő ötvöződik egybefüggő képsorrá a kötet záróversében, az *Újév, új idő* című költeményben: „számhoz csendet ötvöz / a napokkal vonuló végtelenség. /

Minden perc együtt tűnik el egyetlen / égi lejtőn. / (...) Egyféle súly gyötirelem, szerelem, – / holtak és múltak magasan lakoznak.”

Édesanyjára emlékezve döbben rá a test, az ember végleges eltűnésére az időben: „Nem fogom fel nélküle, ami elmúlt, – / csak szemem tudja, hogy teste is volt / s csak nélküle biztos, hogy istenem holt” – szólnak vigasztalanul a *Melankólia XVIII* zárósorai.

A **magány**, az **egyedüllét** motívuma lehatárolt egyéni létünk mindennapi állapota, illetve a társ megtalálása előtti remetelét kozmikus magányossága, amit a társ jelenléte old fel.

Az *Elszigeteltség* című szonettben csupa félbemaradt, kisikló, megvalósulatlanul elmaradt lehetőségről olvasunk, ami már helyrehozhatatlan, célját tévesztett, erre utal a vers befejezése is: „Remete folyók torkollnak a tenger / vizébe, hol senki szomját nem oltja.”

A magány az egyéni élet e világi magányosságát is jelenti, amit majd a halál pillanatával bekövetkező megszabadulás old fel. Ez a gondolat jelenik meg a *Mikorra nem vagy* című vers a halál-motívumnál idézett soraiban.

Az éjjel és a szerelem mellett a magasság-magány kapcsolt motívuma jelenik meg a *Sötétben* soraiban: „a magány csúcsa mindig lakhatatlan”. A magánytól meg kell szabadulni, a társ képes erre a megváltásra, mert: „Mi a magány? csak koravén halál. / (...) Boldogság az is, megválni a tompa / magánytól” – jelenti ki a *Mint egy nagy kő* című költeményben.

A **csend** szintén kiemelt fontosságú motívum a költő versvilágában, az életben már itt vagy a halál által túljutott lélek beteljesült, beérett állapotát, a zavartalan nyugalmat és az alkotás termékeny csendjét fejezi ki. Teremtő némaságként kései, beérett dal, műalkotás is, továbbá a világ apró rezdüléseire figyelni tudó, a fensőbb világ üzeneteit meghallani tudó képesség is, rendületlen belső béke.

Gyakran a társ-motívummal és a halál-motívummal ötvöződik, mint például a *Minden csend* első terzinájában: „Teérted élni, merülés, vigasz. / Ki mikor meghal, minden csend igaz / lesz, vagy én leszek lég”.

A csönd a kulcskifejezése az ezt a címében is jelző *De a csönd* című szonettnek, amely a vers nyitva hagyott végén a tenger morájával ötvöződik: „De a csönd! a végtelen megtörése / ahogy a tengernek is vád a partja...”

Az este és a csend összefügg, együtt a lármás nappal=élet elcsitulását jelképezik: „Az est, a csend, az éj: tiszta időpont” – szögezi le a *Szégymen* és *magány* kezdő sorában.

A *Csend, élet, este* című szonett alkonyábrázolása pedig remek példa a hang- és hangulatfestésre, különleges hatású belső rímmel: „Rövid, póre zajokat szór az est, mint / tördeső faágak közt zuhanó test”.

A csend a hangosság szükséges kiegyenlítője, értelmüket csak egymáshoz viszonyítva nyerik el, világít rá a *Hajnali induló* befejezésében: „Föll! föll! és gyakorold a néma hangot: / szótlán a szenvedély, ha sose suttog.”

A csend különleges, jelentéseit csak az értő fülnek feltáruuló nyelv, fogalmazza meg a *Melankólia XX* soraiban: „Hópelyhek zajában lépdél felénk / s négy évszakra érlel a legnagyobb csend. / Nehéz figyelni arra, aki hallgat, – / a némaság a legidegenebb nyelv: / idegen elevennek és halottnak.”

Lényeg-mondás = elhallgatás, csend; ez a *Mindenkit meghallani* című szonett egyenlete, a halk szavú lényeket a zajos lelkű tömeg nem fogja fel,

a költőnek, filozófusnak mégis mondania kell, ezáltal érik lénye örökkévalóvá, lényegivé: „Hosszú ideig kell azt mondani, / amit nem hall senki, hogy halhatatlan légy” – fejezi ki e gondolatmenetet szójátékszerű összecsengéssel, a vers zárására az elmélyedő ember képessé válik mások szavának lényegét felfogni, ezáltal a lényeg-hallás és a lényeg-mondás letéteményesévé, beavatottjává válik: „Mindenkit meghall, akit senki nem hall / és ő jut legmesszebb a titokkal.”

A remetelét, a magány szorososan összefügg a csenddel, a befelé figyeléssel: „Ha senki nem lát, több vagy életednél: / a csend jobban megtisztít, mint ma vélnéd, / ha megimádtad a magány csalétkét” – vélekedik *Az éj kapujában* végén.

Kiüresedett, végpontra jutott hajnali lelkiállapot rajza a *Csalódás* című darab is: „Csend és menny között, mint a rendületlen / holtak, úgy időzöm.” Szintén halál és csend vegyül össze a *Melankólia XI*-ben: „Bár ne véget érne, hanem kezdődne / minden a csenddel”, azaz bárcsak a halál egy mindenki számára lehetséges új kiteljesedés lehetősége lenne.

Az **öregség** motívuma szintén fontos alkotóeleme Báthori szonettvilágának, az idős állapot szemlélődő, érett magatartása, a világ elengedése és a túl-ra figyelés a teljes kötet alapvető lírai attitűdje.

Az *Öregség* című szonettben anafóris felsorolásokban ismétli a kulcsszót, egy-egy jellemző életmegnyilvánulást társítva annak fogalmához: „Öregség, ha mélylepényt lépsz a sárban. / Öregség, ha épp utolért az isten. / (...) Öregség, gyönyör, ha a láthatatlan / dolgok hirtelen az égről regélnek / a földön. (...) Öregség, ha mindenki vagy, de senki gúnyájában”. Jól látható, hogy a költő felfogásában az öregkor egy kiteljesedett, rezignált, az étellel betelt létállapotot jelent, Istenhez közelséget és az apró dolgok csodáira való megnyílast.

Ugyane csodákra utal az Ikarosz-ciklus záródarabja, a *Reggeli éden* is: „Mi jót hozhat egy öregkori reggel? / Varázs, hogy kilépsz az ajtón, kinézel / a havas tetőkre a szürke fénnel / telt ablakból.” Egy pillanatképbe sűrítődik itt a lélekreggel = öregség motívumpár, a tél mint az élet végének jelképe, és az ablak mint a határ, átlépés, szemlélődés szimbóluma.

Az öregség a lélek időskori felébredésének létállapota. Szorososan kötődik tehát a hajnal-, virradat-motívumhoz, továbbá kontaminálja a halál, a semmi, Isten és az öröklét képzetkörét is.

Tél és szintén gondolatritmikus ismétlődés jelenik meg a *Jön a szürkület* testiségről és életvágyról leváló soraiban is: „Öregség, ha megilletődsz a hótól. / (...) Öregség, ha reggel jön az utókor. / Hazavágyni magasra, az öregség. / (...) Boldog világos jön a szürkülettel.”

Élet-tél, felébredő hajnali lélek, túlvilág-vágy és a köztes-lét szürke köde utáni másvilági fény közeledése ez az állapot. S ebben a halálra tárt életállapotban már mindegy, mennyi időt tölt még itt az ember a földön, ez már az öröklét földileg elért megvalósulása.

Az **anya** elvesztése miatti gyász, élet-törésvonal keletkezése sok szonett ihletője. A motívum kulcsverse az *Anyám* című szonett, mely összegzi az anyával-lét és az anya nélküli lét paradox, fájó különbségeit: „Túl nehéz voltam veled, túl nehéz / vagyok nélküled.” Az őt már születésével (biológiailag már petesejtjeivel) létbe hozó asszony végleges eltűnése megdöbbeníti a költőt, halálával e bensőséges együtt-lét benne is meghalt: „anyám és én, mi egyszerre születünk. / Anyám és én, mi egyszerre halunk meg.”

A *Jön a szürkület* aforizmatikus sora egybevon születést-pusztulást: „Az anyák tette a fiúk halála.” Az idő maga változik meg az anya elvesztésével: „Megszűnik korod, ha már nincs anyád” – jelenti ki a már említett *Reggeli édenben*.

A haza, a hazatalálás keresése vezet el az elvesztett anya gondolatáig a *Melankólia XVIII* soraiban: „Az egyik anyám volt, / az egyik őspont. Mert ő egymagában / szentlelkem volt, hazácska ó hazátlan...” – öltözik keserősége a költészetében ritkán használt kicsinyítő képzős szóalak becéző-bensőséges használatával megrázó formába.

Az **öröklét**, az **időtlenység** e költészetnek szintén elemi kulcsmotívuma. Báthori felfogásában az időtlenység, az öröklét nem lineárisan a végtelenbe meghosszabbított életidő, hanem vertikálisan sűrített, önmagát átérő lényegi lét.

Fontos jellemzője a mindennapi élet apró csodái fölött érzett öröm, vallja az *Örülni tudni* című költeményben: „És örülni tudni, mert az már öröklét, / vagy az öröklét első hosszú perce.” Remekül ideillenek a *Minden máshogy van* fentebb, a reggel-motívumnál idézett sorai is. Már a kötet elemzett legelső szonettjében megidézi ezt a fogalmat mint az élet végső révét, szinte nosztalgikus célját.

A motívum szorosan összefügg a halál, a semmi és Isten fogalmával, egymást feltételező motívumkört alkotnak, sokszor egy-egy versben egymással szoros kapcsolatban hálózattá szövődve. Ez jól kivehető az *Egy százalék* című darabban: „Semmi és valami vagy, mint a szádban / a hópehely, – egy örökkévalóság / az út a kezdetig.”

Hajnal-, csillag-, anya-, magány- és szerelem-motívum egymásutánja toroklik az öröklétbe az *Ami reménytelen* című szonett végén: „Szerelemhez is szerelem / kell, mondta. Vagy magányhoz örök élet.”

Az öröklét azonos a vertikálissá emelkedett pillanattal, mert a tudatossá vált lét minden pillanata az idő egészével egyenértékű. Mindezt az egyenértékű, értő társ jelenléte teszi teljessé: „Öröklét az, ha nem kell más öröklét / messze életemtől, e pillanattól, / s ha ami belőled szól, értem is szól” – fogalmazza meg a gyümölcstálalás szituációjából felröppenő *Jelenet* című szonett befejezésében.

E vázlatos motívumelemzésből is jól látszik, Báthori Csaba szonettkönyve, szonett-univerzuma mennyire koherens egész, a motívumok át- meg átszövik ezt a versvilágot, a kulcsszavak szorosan összefűzik a költeményeket, melyek egymástól kérdeznek, egymásnak válaszolnak – és persze az olvasótól és az olvasónak is.

A kötet még sok fontos további motívumot tartalmaz, az elemzés csak a legfontosabbakra, leggyakoribbakra térhetett ki, kapcsolódásait, összefüggésrendszerüket nagy vonalakban felvillantva.

Szólni kell még a szonettek címadásáról, melyre rendkívül jellemző az, hogy a címben jelzett szó, szókapcsolat a vers végébe beágyazódva bukkan fel újra és nyeri el végleges értelmét, lekerekítve a címadást és sokszor egyúttal a szonett tartalmi-formai ívét.

Néhány példa erre a módszerre: az *Ami épp jön* esetében a cím az utolsó előtti sorban ismétlődik: „Vedd, ami épp jön: / a megszokás a boldogság a föl-

dön.” Ugyanígy jár el a *Majd ha elhív* esetében is: „de aztán, majd, ha elhív, – / végtelen tenger végül zátonyos szív.” Ugyanezt láthatjuk az *Amíg itt fenn jársz* című versénél is: „Amíg itt fenn jársz, félhalva vagy élve, / épp könnyűséged készlet súlyosulni.”

Hasonló jelenséggel találkozunk a *Minden titok* címadásánál is, ahol a cím szórendcserével a zárósorba kerül: „tested megörökli a földet / s már titok minden előtted, mögötted.”

Ez a címadási stratégia nyilvánvalóan függ össze azzal, hogy a kötet szonettjeinek a vége általában aforizmatikus, csattanószerű, így a cím erre mintegy előre utal, és teljes hatását épp a vers végének visszavetülő fényében nyeri el.

A cím sok más esetben a vers alaphelyzetét adja meg, pl.: *Ketten vándorúton*, *Staféta*, vagy kulcsmotívumát jelzi: pl: *A hajnal*, *Este*. S jellemző a már ismert tematikus címadás: a *Melankólia*-sorozat huszonnégy szonettje tekintetében.

Végezetül szólni kell Báthori Csaba kifinomult, mindig ízléses, ötletes, indokolt, sohasem öncélú, a szonettek komoly mondanivalójához illeszkedő, azt feloldólag ellenpontozó szójátékairól is.

Találunk ilyet címadásban: *Tartózkodó félelem*, *Arc poetica*, továbbá a szonettek törzsszövegében is: „De most nincsen már, megcsappant a lét-szám” – remekel az *Új planétán* című, Kézdi György halálára írt szonettjében. Az *Ott-honunk* egy sorában így kérdez: „de mi az, mi az ma a bürök-szabadság?” – itt mozaikszerűen a „miazma” szó hallható ki, ellenpontozva a hamarabb előforduló „szilvaillat” kifejezést. A „halni” és „hallani” szavak több szonettben is összehangolnak, többértelműen hatnak, így a már említett *Dallam* és a *Mindenkit meghallani* című költemény befejezésében.

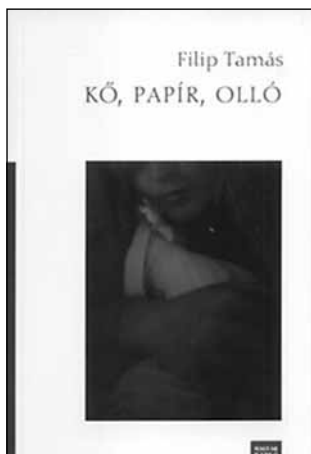
Véleményem szerint Báthori Csaba szonettkönyve a fentiek során már többször említett okok miatt külön könyvnyi elemzést érdemelne. Kötete lényegi *elemeit* e rövid tanulmány keretei között igyekeztem megragadni, ismertetni.

Az értelmezés, *elemzés* folyamata szinte lezárhatatlan: minden egyes szonett újabb elolvasásakor újabb és újabb konnotációk bukkannak fel, a többi szonettel mint hálóval rezdül együtt mindegyik – s a kötetet letéve az olvasó összbenyomása pedig végül az, hogy a kortárs magyar líra egyik újonnan keletkezett, felfedezésre váró, messzi látóhatárt és különleges táj-élményt nyújtó magashegységén vándorolt végig.

Füleki Gábor

Magasles

„Legyen a mű gond!”

Filip Tamás: *Kő, papír, olló*, Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2012

Nehéz dolgom van most, hogy egy hozzám ennyire közel álló könyvről kell írnom. Ugyanakkor azt gondolom, pont arról a költőről érdemes írni, akiről nehéz. Mert a nehézség ez esetben azt jelenti, hogy olyan egyértelmű és további magyarázatra nem szoruló a kommunikáció szöveg és olvasója közt, a hatás pedig olyannyira eredeti és elemezhetetlen, megmagyarázhatatlan, hogy az irodalomtörténész és a kritikus – más néven versboncnok – ilyenkor bajban van. Hiszen a „miért szép”-et megokolni, a költői textúrát feldarabolni, versrostjait, a mű vázát kiemelni igencsak szívtelen feladat egy ennyire élő és eleven szövegtest esetében. A *Kő, papír, olló*, Filip Tamás hetedik kötete számomra kiolvashatatlan mű, no, egyáltalán nem azért, mert idő előtt elunnam, épp ellenkezőleg, ennek a majd kétszáz versnek tömegén túli tömege, súlya, kiterjedése van: versmértékkel mérhetetlen, füllel

szinte hallhatatlan, valójában írhatatlan, csak költhető, kimeríthetetlen tengere a katarzisznak. Hiszen a költészet átlényegítő ereje az, ami Filip Tamás minden gesztusában megmutatkozik, a létnél létezőbb létet reprezentálja, a műalkotás által adódó létet. Elutasít minden kalkulációt, minden akartat, minden művit, magát a nyelvet hagyja szólani, vagy ahogy *Két dolog* című versében fogalmaz: „Játszom a szavakkal, engedem nyerni őket.” Verseiben nemcsak saját poétikája szól, az egész magyar költészetet átszűri magán: olvasásuk közben Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila vagy Pilinszky szavainak visszhangját halljuk, hallucináljuk, álmodjuk. Ekképpen Filip őrzője a hagyományoknak, mintha elindulna a közös nyomon a művészet eredete felé, hogy aztán egy csak neki nyitva álló kapun át érkezzen meg a Művészet palotájába.

Leginkább persze a posztmodern gesztusok hagytak nyomot stílusán, de ez sem utánczás, inkább tanult anyanyelv. Mert nem kibérelt, nem felvett, túljátszott, nem, meztelen. Hiszen van, aki ruhában meztelenebb, mint pucéran; megesik, hogy sokkal furcsábban érezzük magunkat pőrén, mint megszokott viseletünkben, és Filip Tamásnak már van kényelmes, megszokott nyelvruhája, amelyben olyan könnyedén mozog, hogy keringőzni épp úgy tudna benne, mint maratont futni. Talán kék, márkás farmer lenne ez a versnyelv, laza inggel, nyakkendővel, sportos zakóval és valamilyen egyedi kitűzővel a mellén. Női változatban pedig? Nonfiguratív minták a combközépig érő, lágy esésű ruhán, a lábon saru, a fejen férfikalap, az a fajta, amely valahogy a női frizurán egészen huncutul mutat. De a ruházkodás adta lehetőségek változa-

tossága szegényes ahhoz, hogy valóban pontos metaforát alkossunk belőle versei stílusára.

És milyen maga a szerző? Hogyan nyilvánul meg verseiben önmaga előtt, hogyan néz vissza a soraiból saját szemébe? Érződik a megalkotottság, hogy sokáig készült, készülődött randevújára a szóval. Megformált, megalkotott, az alkotó maga is mű immár. Olyan, mintha a korábbi évszázadokban felmerülő költői szerepeket egyesítené: a váteszt, a kisembert, az önelemzőt, a romantikust, az elidegenítőt, vagy éppen a szétszórta posztmodernet. Különböző archetípusok olvadnak egybe testmelegében, zavarba ejtő közelségében, intimitásában. Hiszen nem ritka a vallomásos, személyes hang, mely pöszmötölő hétköznapi apró részleteit adja tudtunkra: „Mikor kenyérnyi helyet próbáltam keresni a retró villamoson, valaki rám szólt, mocskosnak találta szatyromat... a következőnél leszálltam, s egy lány is ugyanott, a járdáról valakinek vissza kiáltott: Este a gödörben találkozunk!” (186.); vagy például máshol: „alig sejtem, hogy mit írok: szerettem volna valami nerudásat, csak egyre van az övétől a születésnapom” (95.).

Ugyanakkor a költő magát a „sohaság fiának” vallja egyik önmegszólító költeményében, ami az üzöttség, a nyugtalanság, a hagyományból való kitaszítottság érzését kelti. Túllép tehát az ősökön, a példaadókon, de túllép saját, korábbi önmagán is, hiszen látszik, semmit nem sajnál, nem őrizget érzelmesen a korábbi kötetek sajátjából, ha az ide nem illő már, ha új ihlet lehetséges.

A kortársak közül sokakat megszólít: Vasadi Péternek, Takács Zsuzsánának, Petőcz Andrásnak, Zsille Gábornak címez írásokat. Nyelvileg, tematikailag pedig Orbán Ottót és Marno Jánost idézi: „Haláltáncórák kezdődnek halandóknak” (187.). Azt a Marno Jánost, aki a kortársak közül hasonlóan magas fokon űzi a szavak mitológiájának előhívását, a nyelv etimológiájának életre keltését. Jelentős az autopoeticára, költőiségre, megalkotottságra való folyamatos utalás is. Mintha nem találná önmagát, mintha szétdarabolódna, mintha a fennmaradásért küzdene. De pont ebben az állapotban tökéletes: a nem tökéletesség állapotában, félkészen, kísérletezőn, kérdően.

Filip Tamás felveszi saját léte gondját, a létező igazságát, a költészet beteljesítésének feladatát. A költői jelenlét párbeszéd önmagával, a költés otthonos lényegében ír e világbeli elotthonatlanodásáról, a metafizikai térből kiűzve a fizikai fájdalomról, a létezés nehézkedésének súlyáról. Filip Tamás akármenynyire is humoros vagy játékos részleteiben, egészében véve szenvedő alkat, esztétikáját a fájdalom adja meg, sorai mind ítéletek, melyekkel elsősorban önmagát ítéli el. Ő az az utazó, aki hallani akarja a szirének énekét, sőt, maga akarja tovább énekelni azt. Az elsősorban mű-létmódú költő nem riad vissza saját személyisége fölálkozásától, feldarabolódásától sem, Kőműves Kelemenné módjára építi bele saját magát és saját intim, egyedi tapasztalatát e könyvbe.

Persze a fájdalom tökesúlyát a nyelvi lelemény, az újszerű, értelemfelcserélő szóalkotás adta humor ellensúlyozza. Ez pedig maga a játékoság tapasztalatának rehabilitációja, az eredendő, genetikus könnyedség újra-„játszása”, a horizontváltásokat egyetlen csuklómozdulattal gyakorló, az esztétikaiságot csillogtató, provokáló könnyedség. Gyors szemmozgásokkal kísért visszapillantás a jelenre az időtlenségből. A nyelvrontás általi újjáteremtés gesztusa retorikus önreflexiónak is tekinthető. A szövegek azonban leginkább egyfajta önma-

gából születő folytonos jelenben léteznek, a jelenbeliség a nyelv aktiválásában érhető leginkább tetten. Például: „belakoltatás”, „piszkítótűz”, „esőszülött” stb.

Kifürkészi a tipikust, számításba veszi a kiszámíthatatlant, és a szintiszta nullpontról elrugaszkodva ér el saját végpontjái, talán onnan is tovább. Az általánost igazítja önmagaságához. Ahogyan Jauss fogalmaz: „A játék maga a mozgás szabadsága is, amely az önmozgás formájával rendelkezik.” Megragadja és mintegy kimerevíti az élmény diszkontinuitását és pontualitását. „A játszásban »szent komolyság« rejlik, de a játzó játék közben nem gondol erre a komoly vonatkozásra, hanem feloldódik a játékban. A játékot körülvevő világ célvonatkozásai mintegy »lebegni« kezdenek.”¹ A *minden csak lebegés* pontosan ezt jeleníti meg: az ember nélküli világ apokalipszisé, ahogy a képzelet teremt és töröl, ahogy a sorok felvevőgépként vetítik a jövőt, ugyanakkor mégis ott van az „ez csak játék” attitűdje is.

„A játék egyik jellemzője az ide-oda mozgás, amelyben közömbös, hogy ki végzi a mozgást. Gadamer arra hívja fel a figyelmet, hogy a nyelvi megfigyelések (például a valami »játszódik«, »játékban van« kifejezések esetében) arra utalnak, hogy a játék tényleges szubjektuma maga a játék.”² Amit Jauss ide-oda mozgásnak nevez nagyon hasonlít ahhoz, amit Heidegger a világ és föld közti vitában tételez: „A mű múltja a világ és a föld közti vita végigharcolásában áll.”³ Ebben áll tehát a *Kő, papír, olló* igazi nagysága is, hogy a költészet valódi lényegére tapint rá, engedi magát a vitába beszállni, avagy játékba elegyedni a nyelvvel. A játéknak azonban tétje van: a mű megszületése, a művész által, aki azonban csak komoly kockázat és munka árán tudja azt megalkotni, pontos és aprólékos műgonddal. Persze a műgond maga is játszás, lényege a játszás, mégis elveszhet saját lényegében, a játszásban. Ezt fogalmazza meg *Inkább kimaradok* című versében a szerző is: „Legyen a mű gond még akkor is, ha van hozzá aranyporral dúsított gyurmám, hogy betapasszam vele a horpadásait” (181.).

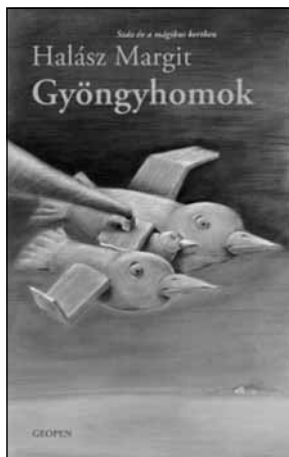
Viola Szandra

¹ Loboczký János, *Eszttétikai tapasztalat és horizont. A dialogicitás Gadamer és Jauss művészetfelfogásában* = <http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/18-19-20/007Loboczký.pdf>

² Uo.

³ Martin Heidegger, *A műalkotás eredete* = Uó., *Rejtektutak*, 2006, Osiris, Bp., 37.

Családmagány

Halász Margit: *Gyöngyhomok*, Geopen Könyvkiadó, Budapest, 2011

Ha felkérnék, hogy tartsak előadást „A borítók szerepe az olvasás folyamatában” címmel, valószínűleg Halász Margit *Gyöngyhomok*ját választanám témául. Elsősorban azért, hogy a borítón, a szerző neve fölött található rövid szövegről ejtsek pár szót. „Száz év a mágikus kertben” – hirdeti az apró betűs, kurzivált félmondat, melyet itt, és csakis itt olvashatunk. Mert ha eltávolítjuk a külső borítót, ezt az öt szót is félretesszük. A kötet gerincén, a belső borítón vagy a cím alatt zárójelben nem fogjuk viszontlátni. Ez nem alcím, nem is mottó. Hát akkor meg mi a csoda? Erre a kérdésre nehéz lenne válaszolni.

Akárminek is nevezzük ezt a szöveget, az biztos, hogy a regényhez való viszonyulásunkat nagyban befolyásolja. A „száz év” és a „mágikus” félreérthetetlen utalások, melyek még a történet elkezdése előtt arra ösztönzik az olvasót, hogy felidézze Márquez nagy hatású művét, amely aztán egészen az utolsó oldalig ott motoszkál majd a fejében. Ez akár hasznos is lehetne,

a magam részéről mégis tolakodónak és fölöslegesnek érzem. Tolakodónak azért, mert még a főszöveg elkezdése előtt irányítja az olvasó figyelmét, kikerülhetetlenné teszi számára a *Száz év magányt*, vagyis részben megfosztja a szabad értelmezés lehetőségétől; fölöslegesnek pedig azért, mert a borítón található utalást a regény magában hordozza, a külön figyelemfelhívás, hírverés ezért teljesen szükségtelen.

Hiszen elég egy futó pillantást vetnünk a történetre ahhoz, hogy Macondó lakói megelevenedjenek lelki szemeink előtt. A *Gyöngyhomok* első bő negyven oldala Ördög Rozál, álnéven Csipke Ferkó önjelölt pusztai betyár és Négyökrű Mihály „autodidakta, darabbérbe dolgozó munkamániás favágó” szerelmét meséli el, kalandos megismerkedésüktől egészen a családalapításig. Ezt követik a gyerekek történetei, nagyjából születési rendben (azért csak nagyjából, mert az elbeszélő nem tartja magát szigorúan ehhez a szabályhoz, az elsőszülött Illés életébe például csak Erzsébet és Márai kalandjai után kapunk bepillantást).

Családregegytel van tehát dolgunk, ám a *Gyöngyhomok* nem szorítkozik kizárólag az Ördög család meséire. Ahogy egy érdekesebb szereplő lép a színre, a narrátor rögtön a nyomába szegődik. Így a nagyobb, összefüggő szakaszokba, egy-egy gyerek történetébe rengeteg mikro-elbeszélés ágyazódik be. Ennek ellenére Halász Margit regényét egy pillanatil sem érezzük kuszának, zavarosnak, aminek valószínűleg az az oka, hogy az elbeszélő minden eseményt szépen lekerekít, mindig elvarrja a szálakat. Pontosan tudja, hogy a történet mely elemei fogják felpiszkálni az olvasó érdeklődését, és ezeknek mindig teret is enged. Egy pillanatil sem érezzük azt, hogy valamit elhallgatnak előlünk, sőt, néha talán már terhes is ez a megoldás. A regény első szakaszában például fontos szerepet játszik egy gyöngyökkel teli ládikó, amelyet

bizonyos Gatyá Marci lopott el Csilige Sándortól, a lápi embertől. Az olvasót érthető módon furdalja is a kíváncsiság, hogy ki is ez a Csilige Sándor, hogyan jutott a gyöngyökhöz, és miként lopták el azokat tőle. A *Gyöngyhomok* szem előtt tartja ezeknek a kérdéseknek a megválaszolását, Ördög Rozál és Négyökrű Mihály leszármazottainak történeteit rendre megszakítja a lápi embernek és szerelmének, Üstökös Gyöngyikének a meséje, ám egy idő után ezek egyre érdektelenebbé, laposabbá válnak, míg végül már azt is bánjuk, hogy a kincs egyáltalán szóba került.

Visszakanyarodva a családragény kérdésköréhez, még két dologra szeretném felhívni a figyelmet. Először is, hogy az Ördög család a legkevésbé sem funkcionál családként. A gyerekek szétszóródnak a szélrózsa minden irányába, önálló életet kezdenek, családot alapítanak, de szinte sosem találkoznak, nem tartják a kapcsolatot se egymással, se a szüleikkel. Igaz ugyan, hogy majdnem mindegyikük életében eljön az a pillanat, amikor elhatározzák, hogy visszatérnek az Örököske-kertbe, Rozál és Mihály otthonába – no nem azért, hogy öreg szüleiket keblükre öleljék, hanem hogy elásott kincsek után kutassanak –, azonban ezek a próbálkozások rendre kudarcot vallanak. Erzsébet „Achilles-inát keresztülmetsz[i] a kapa éle” (81.) ásás közben, Miklóst részeg katonák ölik meg, Jóska a lováról bukik le stb. Akármi is történik velük, az elhatározásukat követő események után teljesen szem elől tévesztjük őket, egyetlen rövid történet erejéig sem térnek vissza a későbbiekben.

Az Ördög család tehát távol áll attól, amit ideális családnak neveznénk, a szülők és a gyerekek egymástól teljesen elszigetelt életet élnek. Ennek többek között az is az oka, hogy a *Gyöngyhomok*ban kevés szó esik a gyerekkorról, arról az időszakról, amikor Rozál és Mihály utódai a legtermészetesebb módon élhetnének együtt. A történetek sokkal inkább a felnőttkorra és az ezzel kapcsolatos problémákra koncentrálnak. Az elbeszélő vagy teljesen átsiklik az első 15-20 éven (jó példa erre Illés életének felsejtése: „Ördög Illés, Rozál és Mihály elsőszülött fia húszéves korában hagyta el az Örököske-kertet. Egy szimpla gimnáziumi érettségivel, egy borászi szakkönyvvel és egy ronggyá olvasott Playboyjal kiköltözött az egér-hegyi pajtába, hogy rövid és hosszú távú terveket dolgozzon ki a jövőjére nézve” [84.]), vagy csak annyiban tartja érdekesnek, amennyiben befolyással bír egy szereplő felnőttkorára (például Erzsébet, Mária vagy Irénke esetében).

Hosszú évekig tartó, reménytelen szerelmek, megcsalások, félresiklott házasságok – ilyen és hasonló témák kerülnek előtérbe a *Gyöngyhomok*ban, melyeket a narrátor egy érdekes, keverék nyelven beszél el. Halász Margit könyve alapvetően a népmesék nyelvezetét eleveníti fel, ami egyfelől jól illik a Kétvíz-köz betyárvilágot idéző kalandjaihoz, másrészt végig fenntartja annak lehetőségét, hogy az „ártatlan” történetet hirtelen valami erőszakos esemény leírása szakítsa meg. Ezeket a (nyelvi) csattanókat remekül működteti a *Gyöngyhomok*, nem viszi túlzásba őket, mindig ügyel rá, hogy ne váljanak monotonná, erőltetetté. Egy helyen például így írja le az elbeszélő két pacsirta civakodását: „...hasuk szinte súrolta a vaddohány levelét, hangjukból ítélve veszekedtek valamin, amin sehogyan sem tudtak megegyezni. Már majdnem ott voltak a ló és a lovas előtt, amikor felfedték titkukat, egy félholtta csipkedett erőtlén kis gyíkot, aki a perlekedés szüneteiben próbált elvánszorogni, próbálta elhúzni

onnan a belét, mármint szó szerint, mert a bal oldalán, a hasa fölött felhasadt a bőre, kibuggyant cseppnyi, véres kis belseje...” (101.).

És mintha ez még nem volna elég, az elbeszélő helyenként a mai szlengből válogatott kifejezéseket fűz a népmesei nyelvbe. Rozál például így felel Mihállal első találkozásukkor: „Evvél a dumával nálam semmire sem mész, te, szegényizú, találj ki valami mást...” (19.). Ennek hatására egy idő után már nem tudjuk eldönteni, hogy egy kortárs elbeszélő által előadott betyár-történettel vagy egy betyár-köntösbe bújtatott kortárs történettel van-e dolgunk. Ez a benyomásunk a regény vége felé válik a legerősebbé, ahol nemcsak „homoki Hammerek” és „baseballütős gorillák” tűnnek fel, hanem az is kiderül, hogy Rozál és Mihály legkisebb gyermeke, Lajcsi dohánytermesztés címszó alatt fűvel üzletel.

Hlavacska András

Az izzók teljesítménye

Hosszas készülődés és gondos tervezés után jelent meg Molnár Illés első verseskötete. Mint arról ő maga a könyvbemutatón folytatott beszélgetésben beszámolt, nem korai költészetének lenyomatát, nem versválogatást akart megjeleníteni, hanem egy koncentrált – általa igazán komolynak érzett –, kifejezetten tematikus verseskötetet.

A nyilatkozat után érdeklődő várakozással vettem kézbe a könyvet. Reméltem, hogy sikerül „megugrania” a maga elé állított magas mércét... Úgy érzem, a verseskötet átgondolt szerkezete méltó keretbe foglalja az alkotásokat, tematikájuk és hangütésük is elég karakteres. A ciklusok elrendezése és a könyv struktúrája is tudatos koncepciót sugall – utóbbi napjainkban sajnos kevés verseskötetre jellemző. A kötet verstermése három ciklusra oszlik: a *Vaktérkép* című számozott verseire, a *Hüllők* cik-

Molnár Illés: *Hüllők és izzók*,
FISZ, Budapest, 2013

lus címmel ellátott költeményeire és az *Izzók* záróciklus cím nélküli – a kezdő szót vagy szókapcsolatot címként jelző – verseire. A ciklusok során jutunk el a külső, városi táj képeitől a belső lét-történet képeiig. A *Vaktérkép* „holt vidékétől” megszenvedett út vezet az *Izzók* ciklus bensőt boncoló vízióiig. Mintha a lírai ében így tudatosulna: a külső sivárosulás lassan lerombolja (vagy lerombolhatja) a

belső világot is. A szürreális – sajátos belső logikájú – képek is ezt érzékeltetik, ezek különösen a záróciklusban válnak hangsúlyossá.

Az *Izzók* című ciklus erőteljes költői képeiben mintegy „lepárlódik” a kötet teljes élményvilága. E képek sűrítetten, szintetizálva adják vissza a verseket inspiráló lírai léttörténetet. A képi világ visszatérő motívumai és a szigorúan szerkesztett ciklusok is a könyv megalkotottságának benyomását erősítik.

Ez tükröződik megformáltságban és a nyelvi regiszterek struktúrájában is. A gyakran visszatérő motívumok és a formai igényesség sajátosan összetett, mégis egységes költői világot alkot. A motívumok rendszere egy „lírai lét-történet” köré csoportosul. Ezért néhol úgy érzem, hogy a kötet valahol „lírai önletrajz”.

Természetesen nem közvetlenül van ilyen jellege, csupán áttételesen és ironikusan transzponálva. Ahogy – szinte „letrajzi” jelleggel – eljut a „lelki tájtól” („A folyó tánca lassú és vontatott, / mint torkodon rekedt régi káromkodás.” – *Vaktérkép* [8.]), a fikatív „belső romvároson” át („Dagad a sötét. Lassú egymásutánban / vájja ki a toronyházak megsárgult szemét.” – *Hüllők* ciklus, *Porzsák és hamutál* I.) [42.], egészen a legbensőbb dolgok s szervek boncolásáig:

„A szem vadászfegyver,
szűrő-szívó szájszerv.
Az erekkel tagolt fehérje
izmos, a szivárványos írisz
csalóka, a pupilla mélysége
halálos. A szembogár
sötétjében lappang a nyelv,
éjjeli kitinpáncél alatt.
Kiszívja a táj létét, beköpi
petéivel, és ha látod,
nem gondolsz többé a tájra,
csak a szem gyilkos bogarára.”
(„Izzók”-ciklus, 60.)

A „különös léttörténet” mintha a záróciklusban felszívódna és eltűnne a mitologikus-biológikus ősvilágba... A szem és más szervek szimbólummá emelkedő „belvilágán” és a metaforákon keresztül Molnár Illés költészete szinte egy ősvilágig, az „Ős-Egy” világig nyúlik vissza (mely azonban korántsem a hajdani „aranykor”). Ez az ősi világ mégsem állítódik szembe

a későbbi világokkal. Ennek is megvannak a saját törvényei, és legalább annyira kegyetlen. Mintha „minden” már az elején el lett volna rontva...

Molnár Illés verseskönyvének lírájában még az „izzók fénye” sem hoz igazi meleget. A fény, még a belső fény sem válik igazi értékhordozóvá. A „lelki tájból” és a „pusztuló városból” visszavetettünk ugyan valami biológikus-mitikus „ősvilágba”, de ez sem válik valamiféle pozitív (vagy pozitívabb) pólussá. A lírai én itt sem lel stabil fogódzóra, csupán a veszélyek mások, mint a korábbi világokban. Mintha a külső és belső világ „démonai” egymást erősítenék... S a versek lírai hőse igyekszik – minden pátoztól mentesen – regisztrálni és felmutatni a riasztó eseményeket s jelenségeket. A ciklusok különös „katasztrófa”-körképpé állnak össze. Hangulatilag pedig egyszerre idézik a szürrealizmus és az újtagyias költészet egyes elemeit, képi metaforáit. E hagyományok azonban átszűrődnek a posztmodern nyelvi fordulat tanulságain. S így ötvöződnek koherens egyéni költői világgá. Az André Breton, Pilinszky János vagy József Attila költészetére emlékeztető fordulatok és metaforák már a későbbi korszakváltások (elsősorban az Oravecz Imre, Tandori Dezső és Petri György nevével fémjelzett posztmodern költői fordulat) tanulságain „lepárlódva” jelennek meg. E korábbi költői életművek hatása azonban már nem veszélyezteti a fiatal költő megtalált hangjának egyediségét.

Úgy érzem, Molnár Illés fegyelmezett, kiérlelt és egyéni hangú verseskötettel mutatkozott be. Ez az indulás érdekes s biztató folytatást ígér, bár kérdés, hogy az „antropológiai peszsimizmus” világa milyen irányban folytatható.

Marczinka Csaba

„Aznap az isten szabadnapos volt”

Potozky László: *Nappá lett lámpafény*, Magvető, Budapest, 2013

Potozky László *Nappá lett lámpafény* című kötete jogosan nevezhető az *Áradás* című első könyve folytatásának (variánsának), mellyel már bizonyította, évei száma nem áll arányban tapasztaltságával, következetességével. Fiatal kora ellenére – mely jól bevett közhelyként funkcionál a kritikaírásban – termékeny íróról beszélhetünk. Első kötete 2011-ben jelent meg Kolozsvárott, a második 2013-ban Budapesten, a Magvető gondozásában. A másodikon ugyanúgy érződik íróelődei (Bodor Ádám, Mario Vargas Llosa, Franz Kafka) hatása, mint az *Áradás* című könyv hangulatiságán. Legújabb kötetében azonban az egyéni hang sokkal erőteljesebbé válik, hiszen nem vethetjük alá magunkat mindig más írók démonjainak. Novellái hatására az ember megáll, felpillant, vesz egy mély lélegzetet, majd újra visszatekint és folytatja, folytatja addig, amíg a kötet végére nem ér, ahol még több levegőért kiált. Az első kötethez képest, mely alig több mint százoldalas, a második már

a duplájára növekedett, és tizenöt novellájával három részre tagolódik: ezek a *Csendélet a bányatónál*, a *Nappá lett lámpafény* és az *Indiánok tankok ellen*.

„Aznap az isten szabadnapos volt, vagy talán nem is létezett soha. De a vastag felhőrétegen keresztül amúgy sem láthatott volna le rám, amint a földön üldögéltem a sárkányrepülő szárnyának takarásában, és vártam, hátha jobbra, vagy legalábbis számomra megfelelővé fordulna az idő” (149.). A *Repülés hazafelé* első bekezdése hűen tükrözi mindazt, ami a kötetben szereplő novellákra jellemző. Isten kivette „egynapos” szabadságát, és magára hagyta az embert, hogy önmaga viselje sorsát és nézzen szembe problémáival. Az írások azonban arról tanúskodnak, hogy azon a napon minden kissé fonákjára fordul, és ha van is remény, akkor sem kérhetjük a mindig, minden pillanatban felügyelő tekintettől számon azt. Ennek tudatában alakul a könyv szerkezete, keserédes gondolatisága. Felmerül viszont a kérdés, hogy vajon elég lehet-e ennyi egy kötetnyi novellához? Sok esetben ugyanis olyan erősen kötődik egy alapvázhoz – mely jobbra működik is –, hogy képtelenség más irányból közelíteni. Nem rosszul megírt művekről van szó, csupán jól bevált szerkezetekről, eszközökről, melyeknek alkalmazása túlságosan is jól, már-már rutinszerűen működik Potozky László esetében.

A novellák a témák sokszínűsége ellenére egységes képet mutatnak: a családon, társadalmi problémákon túl, majdnem az egész köteten átszivárog a halál motívuma, mely ismerős lehet az előző kötetből. A hol hosszabb, hol rövidebb terjedelmű írásokban sok a közös vonás, a széttördelt szerkezet implikálta hangulaton kívül, melyben megszülettek, a halál az, mely az egyikben elkerülhetetlen végként a megoldást jelenti, a másokban viszont egy gyilkosság

végkimenetele. Potozky László műveiben a halál mint motívum központi helyet foglal el, és ez nála mindig egy másik érzélemmel, indulattal, legtöbbször közönnnyel, megbocsátással és részvétellel társul. A bekövetkező vég meg nem értése minden sorsban közös: a szereplők értetlenül állnak és végzetük felé menetelnek.

Az írásokban egyrészt a fantasztikumba nyúló átmenet, az abszurditás jellemző, másrészt a szűkszavúság, töredezettség, továbbá a jelen lévő balladai homály mint jól bevált eszköz, az egyik esetben segíti a történet megértését, máskor teljesen elveszni hagyja. A *Gátépítők balladája* szöveg már címében is utal a ballada szerepére. A szerző sok esetben alkalmazza, olyankor is, amikor egyértelmű, mi történik, de jobb hallgatni róla, és akkor is, amikor az a szándéka, hogy a részletek elveszenek. Mondatai ebből fakadóan egyszerűek, tömörek és rövidek.

Sok esetben előfordul, hogy az embereket állatokhoz hasonlítja, szenvedésüket egyenrangúvá teszi, és ezzel reprezentálja, hogy csak tömény hús vagyunk, és nem különbözünk sokban az állatoktól. De amikor eljön az igazság pillanata és az elkerülhetetlen vég bekövetkezik, akkor is marad egyfajta szánalom az ember iránt, mert mégiscsak ember. Lenyűgözően keveri az objektivitást az empátiával, mindig nyitva hagy egy kiskaput, ezáltal megláthatjuk a „legkorcsabb” emberben is a szánandót és részvételet követelőt. Annak ellenére, hogy a novellákban rengeteg közös vonás van, és a történetek egymás variánsai, a következmények és a kimenetelek nem feltétlenül azonosak. Potozky László mindig igyekszik más aspektusból bemutatni azokat az egyetemes értékeket, törvényeket, amelyek minden élethelyzetben jelen vannak, minden emberben közősek lehetnek. Büszkeség, kiszolgáltatottság, méltóság, megaláztatás, mind meghatározó jellemzői a karaktereknek, és e jellemvonásokból eredő tettek így érthetővé válnak, amennyiben képesek vagyunk magunkban is felismerni ezeket a tulajdonságokat.

A *Nappá lett lámpafény* a második fejezet és egyben az ott elhelyezkedő novella címe is, mely elkülönül a többi darabtól. Azt mutatja be, hogy a színpad világa, a színpadiasság hogyan keveredik össze a valósággal, és ezáltal az egyszerű néző hogyan válik maga is színésszé. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy melyik a valóságosabb: a művészet, és azon belül is a színház, vagy maga a való élet. Persze Potozky novelláinál az értelmezés többféle lehet, semmit nem hagy kizárni, és pont ezért nyújtanak maradandót az ide sorolható írásai, mint például a *Csendélet a bányatónál*, a *Gátépítők balladája*, a *Disznóölés* és a *Kétezer-négyszázharmichármas*.

A szerelem nem központi témája novelláinak, fontosabbak azok a kapcsolatok, amelyek kölcsönösségen és megértésen alapulnak. A *Csendélet a bányatónál* című szöveg mégis a legmélyebb szerelem bemutatására tesz kísérletet, melyet el kell mosnia az árnyak, hiszen ez az egyetlen út az örökkévalóságig: „Mert ez a víz csak áradni tud, leapadni sosem fog” (20.). A természeti képek révén a természet erejét, akaratát hasonlítja össze az emberi érzelmekkel, ezáltal egyedivé varázsolja a novellákat, és az ember természeti lény voltára mutat rá. De nemcsak természeti, hanem egyben állati is, és ezt az állatiasságot a második fejezet két novellája az abszurditás felé hajlítja. Az *akvárium lakói* és *Az ég szerelme* című novellákban a fantasztikum felé tereli a történetet; az

elsőben egy cápa válik családtaggá, és így kénytelen a család egy akváriumban élni, a másikban pedig Atlot Ignác szeretne létrájával az égig emelkedni. Ezek a már-már szürreális elemek nem törik meg a kötet összetettségét és következetességét, kiemelkednek, de ugyanúgy szervesen illeszkednek a többi közé.

Az utolsó két darab (*Kiképzés, Indiánok tankok ellen*) tanítvány és mester, író és műve kapcsolatát tematizálja, ezeket azért emelem ki, mert érdekesen tükröződik bennük valóság és fikció viszonya. Habár Potozky novelláiban általában szimbolikus és szürreális vidékeket teremt, a *Kiképzés*ben sejthető, hogy Kolozsvár jelenik meg. A szerző ennek ellenére a mű végén nem hagyja valóságos helyszínhez kötni a történetet, hiszen egy sűrű tengerparttal zárja a képet. Mester és tanítvány viszonya okot ad arra a következtetésre, hogy a szerző saját élményeiről számol be.

Az utolsó novella pedig egy különös szemszögből, a mű nézőpontjából mutatja be a történetet. Irodalmi eszközei között az egyes szám első személyű elbeszélői attitűd célja legtöbbször a balladai homály megjelenítése, de emellett sokszor él az elidegenítés eszközével. Hagy minket belefeledkezni a történetbe, majd a megfelelő pillanatban kirángat, hogy ezáltal kívülről vizsgálhassuk a cselekedetek következményeit. „Mert papírom most a fövény, a tenger hullámozása pedig a mértéktartásban lesz segítségemre: karcoljam bele a nedves homokba, ami eszembe jut, és hagyjam, hadd mossa el a víz. Majd ismét írjam le ugyanazt, ezúttal azonban tömörebben, és várjam ki, míg a hullámok ezt is megcenzúrázzák. És így tovább, egészen addig, amíg minden szó a helyére nem kerül, s ha a víz már nem tudja nyomtalanul leradírozni a mondataimat, talán érnek is valamit” (176–177.).

Potozky László *Nappá lett lámpafény* című kötete megoszthatja az olvasókat, és lesznek olyan novellák, amelyekben az első kötet visszhangját véljük felfedezni, de bizonyára lesznek olyanok is, melyek hosszan elgondolkoztatnak. Hogy sikerül-e a továbbiakban felülmúlni az erős pályakezdést, nem tudom, és talán nem is lényeges, de egy újabb irány, esetleg egy másik műfaj másféle viheti írásai mondanivalóját, gondolatiságát.

Demus Zsófia

Új belső egységünk, a Magasles gazdája e számunktól: Hlavacska András: Örülünk, hogy együtt dolgozhatunk az ifjú kritikussal: köszöntjük közöttünk!

Napút Hetedhét-díj

A folyóirat Hetedhét-díját a tavaszi napéjegyenlőség napján ebben az évben Szénási Ferenc, az olasz irodalom kutatója s fordítója kapta. A több évtizedes műfordítói teljesítményt elismerő kitüntetés eddigi birtokosai: Báthori Csaba (2011), Galgóczy Árpád (2012), Gállos Orsolya (2013). A díszes oklevél Sóváradi Valéria, Szénási Ferenc festményportréja pedig Szkok Iván jeles képzőművészek munkája.

Dante Marianacci

Laudáció

Az ezeréves múltra visszatekintő, mindkét fél számára jelentős befolyásokat és újdonságokat hozó olasz–magyar kulturális kapcsolatokban a képzőművészetek mellett mindig fontos szerepet játszott az irodalom is, kezdve Dantétól, akinek egy értékes kéziratát Magyarországon őrzik. Az irodalom szerepe az idők során egyre hangsúlyosabb lett e kapcsolatban, s a múlt században, valamint a jelen évszázad első tíz évében kicsúcsosodott, köszönhetően mindenekelőtt a tudósok, kutatók és a kitűnő fordítók fáradozásainak, akik a nagyközönséggel is megismertették a két ország irodalmi hagyományainak legjelentősebb szerzőit, akiket addig csupán a szakemberek szűk köre ismert. Ezen a téren abszolút kiemelkedő Szénási Ferenc munkássága, aki példaértékű módon egyesíti a tudós, a fordító és az oktató erényeit. És akik, mint jómagam, személyesen ismerik őt, akik közelről követhették fontos és szerteágazó irodalmi tevékenységét, megismerhették emberi értékeit is: tartózkodó szerénységét, rendkívüli érzékenységét és csupa szív készségességét. Sokéves, elmélyült és állhatatos fordítói és kutatói munkája elvitatha-

tatlan értéket képvisel: Szénási Ferenc mind a szerzők és művek megválasztása, mind a szóban forgó művek rendkívüli érzékkel végzett interpretálása tekintetében példaértékű mikrokozmoszt hozott létre. Alkotói tevékenységével, számos kiváló fordításával nagyban hozzájárult, hogy a magyar közönség megismerhesse a huszadik század jelentősebb olasz szerzőit, akikről a *Huszadik századi olasz irodalom* című kitűnő irodalomtörténeti könyve szól. Történelem, szerzők, művek: a könyv mindenki számára hasznos, akit érdekel a legújabb kor olasz irodalma. A sok szerző közül kettőt név szerint is megemlítek: Italo Calvino és Mario Luzi, akiknek a munkásságát Szénási Ferenc mélyrehatóan tanulmányozta, és műveik fordításával döntő érdemeket szerzett abban, hogy a magyar olvasóközönség megismerhette őket. Mindazért, amit tett – és biztos vagyok benne, hogy tartogat még számunkra meglepetéseket –, Magyarország sokat köszönhet neki. És Olaszország még többet. Köszönjük tehát, Ferenc, minden, a kultúrát és az irodalmat szerető olasz ember nevében, és köszönjük azok nevében is, akik, mint jómagam, szeretik Magyarországot és a magyarokat, akiktől sokat tanultak, emberség tekintetében is.

Matolcsy Balázs fordítása

E számunk szerzői

- Ayhan Gökhan** (1986) – költő, kritikus, Budapest
- Babics Imre** (1961) – költő, szerkesztő, Bakonyszűcs
- Baley Endre** (1962) – költő, író, Budapest
- Barak László** (1953) – költő, szerkesztő, kiadóvezető, Dunaszerdahely (Szlovákia)
- Bárdos László** (1955) – költő, kritikus, műfordító, irodalomtörténész, Budapest
- Báthori Csaba** (1956) – író, kritikus, műfordító, esszéista, Budapest
- Bedecs László** (1974) – kritikus, Budapest/Szófia (Bulgária)
- Béki István** (1968) – költő, performer, Budapest
- Benke László** (1943) – költő, szerkesztő, Budapest
- Bertha Zoltán** (1955) – esszéista, kritikus, irodalomtörténész, Debrecen
- Borcsa János** (1953) – irodalomtörténész, kritikus, Kézdivásárhely (Románia)
- Botár Attila** (1944) – költő, Veszprém
- Búzás Huba** (1934) – költő, Veszprém
- Czigány György** (1931) – költő, író, szerkesztő, Budapest
- Czilczer Olga** (1940) – író, drámaíró, költő, Szeged
- Csehy Zoltán** (1973) – költő, műfordító, Pozsony (Szlovákia)
- Csontos János** (1962) – író, költő, Budapest
- Demus Zsófia** (1989) – kritikus, Balassagyarmat
- Dobai Péter** (1944) – író, költő, dramaturg, Budapest
- Dobozi Eszter** (1956) – költő, szociográfus, Kecskemét
- Erdélyi Z. János** (1947) – költő, műfordító, Szekszárd
- Fecske Csaba** (1948) – költő, publicista, Miskolc
- Füleki Gábor** (1980) – középiskolai tanár, költő, Gyöngyössolymos
- Füzesi Magda** (1952) – költő, újságíró, Kolozsvár (Románia)
- Gyárfás Endre** (1936) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Gyimesi László** (1948) – költő, író, Budapest
- Győri László** (1942) – költő, Budapest
- Halasi Zoltán** (1954) – író, műfordító, Budapest
- Halmi Tamás** (1975) – költő, irodalmár, Pécs
- Handó Péter** (1961) – író, költő, szerkesztő, kulturális antropológus, Sósartyán
- Hlavacska András** (1989) – kritikus, Budapest
- Horváth Ferenc** (1948) – sakktanár, költő, Veresegyház

- Iancu Laura** (1978) – költő, szerkesztő, Budapest
- Kabdebó Lóránt** (1936) – irodalomtörténész, professor emeritus, Budapest
- Kerék Imre** (1942) – költő, műfordító, kritikus, Sopron
- Kiss Judit Ágnes** (1973) – költő, író, Budapest
- Koncsek József** (1942) – költő, író, Pomáz/Magyaránador
- Korpa Tamás** (1987) – költő, szerkesztő, Szendrő
- Kukorelly Endre** (1951) – költő, író, drámaíró, Budakalász
- Lászlóffy Csaba** (1939) – író, költő, drámaíró, esszéista, Kolozsvár (Románia)
- Madár János** (1948) – költő, könyvkiadó, Budapest
- Magyar Barna** (1965) – költő, humorista, Vésztő
- Marczinka Csaba** (1967) – költő, esszéista, Budapest
- Dante Marianacci** (1948) – költő, író, kultúrpolitikus, Pescara (Olaszország)
- Márton László** (1959) – író, drámaíró, műfordító, Budapest
- Matolcsy Balázs** (1971) – tanár, műfordító, Diósjenő
- Nagy Zopán** (1973) – fotográfus, költő, Budapest
- Németh István Péter** (1960) – könyvtáros, költő, irodalomtörténész, Tapolca
- Oláh András** (1959) – költő, író, Mátészalka
- Payer Imre** (1961) – költő, irodalomtörténész, szerkesztő, tanár, Budapest
- Petőcz András** (1959) – író, költő, szerkesztő, Budapest
- Petz György** (1955) – író, költő, tanár, szerkesztő, Budapest
- Pintér Lajos** (1953) – költő, szerkesztő, Kecskemét
- Pomogáts Béla** (1934) – irodalomtörténész, Budapest
- Pósa Zoltán** (1948) – író, költő, szerkesztő, Budapest
- Prágai Tamás** (1968) – író, költő, irodalomtörténész, szerkesztő, Pázmánd
- Rigó Béla** (1942) – író, költő, Budapest
- Rostás-Farkas György** (1949) – költő, újságíró, Budapest
- Sipos Lajos** (1939) – irodalomtörténész, Budapest
- Sóvárad Valéria** (1950) – képzőművész, Budapest
- Suhai Pál** (1945) – költő, tanár, Budapest
- Szakolczay Lajos** (1941) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
- Szálinger Balázs** (1978) – költő, drámaíró, Hévíz
- Szauer Ágoston** (1963) – költő, Szombathely
- Szepes Erika** (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
- Szkarosi Endre** (1952) – költő, Budapest
- Szondi György** (1946) – szerkesztő, műfordító, irodalomtörténész, Budapest
- Szócs Géza** (1953) – költő, író, Piliscsaba
- Sztojcev Svetoszláv** (1959) – író, Békéscsaba
- Tamási Orosz János** (1953) – költő, újságíró, Budapest
- Tandori Dezső** (1938) – költő, író műfordító, Budapest
- Tóth Éva** (1939) – költő, műfordító, esszéista, Budapest
- Utassy József** (1941-2010)
- Varga Imre** (1950) – költő, műfordító, Tinnye
- Vasadi Péter** (1926) – író, költő, esszéista, Budapest
- Vasy Géza** (1942) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
- Végh Attila** (1962) – költő, esszéista, Nagymaros
- Vilcsek Béla** (1962) – költő, esszéista, Budapest
- Viola Szandra** (1987) – költő, kritikus, Piliscsaba
- Vitéz Ferenc** (1965) – író, költő, szerkesztő, irodalomtörténész, Debrecen
- Vörös István** (1964) – költő, író, kritikus, Budapest
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Zsille Gábor** (1972) – költő, műfordító, Budapest

Áprilisi tizenegyek

„Fura emberek maguk, költők. Ahelyett, hogy azt mondanák, éhes vagyok, azt mondják, harmadnapja nem eszem. Ez a két mondat negyven év távolságából is élém-élém világlik, különösen a költészet napja körül, amikor a költészetről töprengek.” (Zalán Tibor)

„Ugyanazon nap, s alig öt év közte; de évszázadok sodródó kompjára látunk. Mindketten ugyanazt a csatát vívták meg, mindketten ugyanaz ellen küzdöttek – bárha mást s mást tettek a mérleg serpenyőjébe. Másként ugyanazt.” (Tamási Orosz János József Attiláról és Márai Sándorról)

„A költő, ha valóban az, nem szólhat másról, mint a mesterségről. Élete a szakmája, szakmája az élete. Számára minden tény, adat, eset és esemény, érzés vagy benyomás mesterségbeli kérdés. Minden addig és annyiban érdekes, amíg és ahogyan az művészi formába önthető. A költészet tétje: az élet, az életben maradás: maga a költészet.” (Vilcsek Béla)

„Még ha ennél a líránál nehéz volna is végsőbb és végletesebb művészetre rámutatni korunk magyar irodalmában, Vasadi költészete – talán valamiféle páratlan felelősségérzettől is áthatva – az igazságot mint inkarnációt keresi és követi, s legfőképpen a jeleire figyel s figyelmeztet. Hiszi, tudja és tudatja, hogy a megjelenés súlyosabb és kifejezőbb minden tételmondatnál.” (Bárdos László Vasadi Péterről)

„A lélek világbelsőtere vetül ki a tájakra, tényekre, s ezeket jelképpé emeli, önnön szerves részévé téve magasabb értelmet ad nekik. Ezt az értelmet a magasabb hatalommá emelt nyelv hozza létre, a heideggeri értelemben vett lét háza, melynek lényegi megnyilvánulása a beszéd, a köznapri értéktelen fecsegés merő ellentéte.” (Füleki Gábor Báthori Csabáról)

„Mi az ördög?! A maga lába pontosan úgy néz ki, mint Magyarország térképe. Ezek a visszerek! Mint a Duna, Tisza...” (Utassy József)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

Nemzeti Kulturális Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA